

Nr 369.

Av herr **Hage m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 128, med förslag till vattenlag m. m.

För riksdagen har genom propositionen nr 128 nu framlagts förslag till vattenlag. Man hoppas därmed kunna lägga sista handen vid ett lagstiftningsarbete som många år förberetts under oavlåtliga förpostfäktningar mellan olika intressen och åskådningar.

Frågan gäller helt enkelt om vattenkraften väsentligen skall vara överlämnad åt den enskilda företagsamheten, även så, att det allmänna blir såsom hitintills beroende av dennas godtycke och strävande efter privat vinst av ett sällsynt och oundgängligt naturvärde, eller om man bör giva gudi vad gudi tillhör. Den gamla kampen således även här mellan makten och rätten, mellan ett system, som utmynnat i världskriget och de nya tider, som aldrig tillåtas komma.

I de europeiska vattenrättssystem, som omhägna vattenflödena från Alpena, är under inflytande av nedärvd romersk rätt just på detta område ett mycket stort inflytande lämnat de sociala intressena. Större svårighet att få förståelse för dem möter inom de skandinaviska länderna, där vattenrätten på senare tider byggts väsentligen på individualistisk grund. I Norge har man emellertid beträffande vattenkraften genom ny lagstiftning närmat sig eller redan uppnått de centraleuropeiska systemen. Folket har gått till val på denna stora fråga. Ministärer hava bildats och stupat på densamma. Man har velat åtminstone, när det gällde de sällsynta naturrikedomarna såsom vattenfall, gruvor och stora skogar, rycka bytet ur spekulationens händer och återgiva det åt människorna.

Endast i vårt land har den gamle Adam behållit herraväldet, obesvärad av en menlös demokrati. Det vill säga, åren 1900—1902 förde andra kammaren i jordfrågorna, däribland i vattenfallsfrågan en

kamppolitik mot regeringen och första kammaren samt tvång därigenom dessa båda senare statsmakter på knä.

Det nu framlagda förslaget historia förtjänar en hävdatecknare och skall nog en gång också få det. Gången har varit i korthet följande. Riksdagen begärde en revision av vattenrättslagstiftningen. Lindmanska regeringen passade då på att tillsätta två samverkande plutokratiska kommitéer, som kunde beräknas föga akta på de sociala synpunkterna. Resultatet blev det beräknade uti kommittéernas förslag. Detta mötte därför mothugg och till sist begärde andra kammaren en revision i socialt syfte.

Hammar skjöldska regeringen passade då på att för denna revision tillkalla så kallade sakkunnige, där majoriteten representerade »den enskilda företagsamheten» och fortfarande ingen plats inrymdes åt dem, som närmast föranlett andra kammarbeslutet. Denna beredning stannade naturligtvis vid det kapitalistiska åskådningssättet, varemot i viss mån de liberala medlemmarna Daniel Persson och Ingeström reserverade sig.

Den Swartzska regeringen remitterade nu frågan till lagrådet i det gamla skicket. Men så kom den liberal-socialistiska regeringen, som fick påtryckningar och väl själv kände ett visst ansvar. Fortfarande lämnade emellertid denna regering de sociala synpunkternas representanter ohörda. Justitieministern företog med biträde av den sista beredningens sekreterare ensam en bearbetning. Resultatet föreligger i det nu framlagda förslaget. Det lämnar en hel del viktiga frågor till och med utan diskussion och dess resultat innefattar enligt vår uppfattning en ganska mager kompromiss, där högern fortfarande i vissa grundläggande punkter måste sägas stå med palmerna i händerna. Det myckna arbete, som i det förflutna nedlagts på en social lösning, har i väsentliga delar gjorts förgäves.

Det nu framlagda förslaget till vattenlag är under sådana förhållanden mycket ensidigt förberett. Denna ofullkomlighet har till och med tillkommit med avsikt. Det myckna tillkallandet av »sakkunniga» har bestått i ett nitiskt bemödande att låta vattenfallsindustriens intressenter, de som omedelbart eller på omvägar äro av sin egen eller sin miljö fördelar bundna vid de storindustriella synpunkterna, få ett rikligt och dominerande inflytande på sakens beredning. Därjämte har hörts tekniskt sakkunniga, vilka givetvis haft insikter i frågans tekniska sidor. Den sakkunskap och nitälskan, som kan anses representera de samhällliga intressena, ha däremot endast ovilligt kunnat påräkna någon hänsyn från regeringarna.

När den andra beredningen fick i uppdrag att revidera det första förslaget med beaktande av »de samhälliga intressena och den jordbrukande befolkningens berättigade önskemål» insattes i densamma för det senare ändamålet tvenne jordbrukare. De samhälliga intressena blevo fortfarande styvbarnet. En sådan förskräckelse rådde hela tiden att den storindustriella maktutövningen skulle lida något intrång i sina önskemål genom att de sociala synpunkterna blevo framförda med vilja att göra dem gällande. Kraften i utredningen av vattenkraftproblemet blev ensamt förbehållen storindustriens män och den industrialiserade ämbetsmannakåren.

Emellertid har man icke kunnat hindra att samhällsintressenas talan fått göra sin stämna hörd i riksdagens andra kammare. Därigenom lyckades det att slutligen få andra kammaren med på det ovan nämnda uttalandet om behövligheten av en revision av vattenrättskommitterades förslag. Då därtill kom slumpen av ett ministerskifte har det inträffat att i det nu framlagda förslaget de mänskliga behoven fått några gästroller åtminstone. Sanningen är i antågande, och det skall icke förnekas att förslaget i ett och annat stycke fördelaktigt avviker från det ursprungliga utkastet.

Då hemlighetens slöja vilade över regeringens avsikter även i denna synnerligen aktuella fråga, inlämnades förliden höst till regeringen en petition (se bil. A), som fäste uppmärksamhet främst på vattenkraftsproblemet under åberopande och bifogande tillika av den utförliga motion i ämnet som av petitionären väcktes vid 1915 års riksdag. Dessutom berörde petitionen spørsmålet om torvmossarna, mineralfyndigheterna och skogarna. Det befinnes nu att en stor del av de erinringar i vattenkraftsproblemets huvudpunkter, som i dessa dokument framkommit, icke på något sätt föranlett ens något övervägande i justitieministerns anförande till statsrådsprotokollet. Ett ytterligare bevis på, hur obenägen regeringsmakten fortfarande är att tillåta någon allsidig utredning. Detta är så mycket påtagligare, som det uppgives att framställningen cirkulerat mellan statsrådets medlemmar.

Något omnämnande, att petitionen föredragits i statsrådet, finnes icke heller antecknat i statsrådsprotokollet. Däremot har densamma i justitiedepartementets register — enligt generell tillsägelse rörande skrifter, som sammanhånga med ett regeringsärende — blivit av registratorn avskriven från vidare handläggning. Därmed har då också följt petitionens yrkande om torvmossar, malmer och skogar. En intressant belysning hur regeringsmakten handlägger petitioner, vilka svenska folket

hitintills trott bliva föredragna och övervägda i statsrådet liksom alla andra regeringsärenden enligt grundlagens bud.

Det kan då knappast anses annat än som en konsekvens av detta illojala styrelsesätt att, då ärendet nu föreligger till slutligt avgörande, tiden för en beredelse är så knäppt tillmätt att en granskning av förslaget måste inskränka sig till några huvudpunkter. Då det ej heller varit tid att utförligare motivera anmärkningarna i dessa delar tillåta vi oss att såsom bilaga till denna motion föga förenämnda, vid 1915 års riksdag väckta framställning i ämnet, vilken innehåller en utförlig motivering i åtskilliga huvudpunkter (bil. B). Till denna hänvisa vi i tillämpliga delar såsom vore den här anförd.

Industriens expropriationsrätt.

Den första huvudfrågan är den nya expropriationsrätt av vatten och mark, som tillerkänts industrien på bekostnad av jordbruksjord, skogsmark, lägenheter och bostäder (2 kap. 3 §). Härutinnan åberopa vi motiveringen, som återfinnes i bilagan B (sid. 26—31) under rubrikerna »industriens krav» och »jordägarens rätt». Nämnda framställning kommer till det resultatet, att en närmare granskning av förslaget sannolikt måste leda till ett förkastande av varje matematisk lösning av förhållandet mellan vinst och förlust. I ingen annan motsvarande lagstiftning har tillgripits denna utväg. Den lägger en död regel på det levande, mångskiftande livet. Det hela är tillkommet endast för att utbyta en naturlig lagstiftningsakt mot ett konstlat domstolsförfarande.

Det nu framlagda förslaget begränsar emellertid något den av kommittéerna och de sakkunnige ifrågasatta ingripande expropriationsrätten. Sålunda förordas nu, att intrånget skall uppgå till tre gånger värdet av skada å åker och äng, i stället för två gånger enligt ursprungliga förslaget jämväl å sådan egendom. I övrigt skall intrångets nytta uppgå till två gånger värdet av värdet av skadan å annan egendom.

Dessutom göres i paragrafens andra stycke i allmänna ordalag ett ytterligare förbehåll.

En nyhet av annat slag är åter att uti ett tredje nu tillagt stycke i allmänna och mångtydiga ordalag tillåtits byggnad i vissa fall, ändå att hinder enligt första och andra styckena skulle möta. Till en liten del fanns detta återtagande med den andra handen redan i kommittéernas förslag. Nyheten i sin nu föreslagna stora omfattning är hämtad från de sakkunniga. Detta är en kautschukbestämmelse, som inbjuder högeligen till missbruk och gör det nu framlagda förslaget ännu äventyrligare än det ursprungliga. Det tredje stycket måste ovillkorligen borttagas.

Fortfarande torde det vara otydligt, i vad mån indirekt skada skall medräknas. Ej heller har det med det andra stycket tillräckligt utskrivits att, fränsett den matematiska proportionen, byggnad ej heller får ifrågakomma, därest vid en behjärtad prövning befinnes, att en mindre materiel skada, än den förslaget uppställer som hinder, skulle sammanlagt med uppoffringar av ideell natur, mänskligt bedömt, också böra utgöra hinder för företaget.

Vi hemställa därför, att förslagets 2 kap. 3 § kompletteras med ovannämnda förtydligande och tillägg samt att tredje stycket utgår.

Om nödvändigheten av en effektiv uppskattning av skadan skall längre fram ordas.

Uti 4 § föreskrives, att hinder för torrläggning av mark skall inberäknas i skadan, förmodligen såvitt avses odlingsbar jord, efter sitt värde i odlad skick, men att denna beräkning skall ske allenast en gång. De nuvarande tiderna ådagalägga vad jordbruket och skogen framför allt annat betyder för landet. Skada å torr mark, som kan odlas, bör ock beräknas efter jordens värde som odlad. Vi hemställa alltså, att skada å ej odlad odlingsbar jord, torr eller icke torrlagd, tages i beräkning efter dess värde såsom odlad och tre gånger samt att skada å icke odlingsbar, men skogsbördig jord, som ej är torrlagd beräknas två gånger.

Kungsådra.

Förslaget innehåller den förändrade bestämmelsen, (I kap. 5 och 6 §§) att kungsådra skall anses finnas uti vattendrag, i vilka på viss plats vid lågvatten framrinner fem kubikmeter vatten eller mer i sekunden, att såsom kungsådrans vatten skall anses en tredjedel av den i varje tidsmoment framrinnande vattenmängden, samt att dessa vattenområden skola upptagas i en särskild förteckning. Den bifogade motionen innehåller en framställning om kungsådran (sid. 31 och följande). Vi ifrågasätta att ordet lågvatten exempelvis utbytes mot nu begagnade ordalag »vanligast förekommande lågt vattenstånd». Vidare hemställes, att genom lag också bestämmes var gammal kungsådra skall anses gå fram samt att någon del av denna kungsådras vatten ej bortskänkes utan fortfarande skall »framgå i djupaste vatten och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågvatten».

Initiativrätten.

I propositionen har berörts frågan, om rätten att bygga i vattenfall (initiativrätten) borde utvidgas till annan än delägare i strömfallet.

Det kunde ifrågasättas om icke ägare av obebyggt strömfall, som icke vill eller förmår inom skälig tid vidtaga åtgärder för dess tillgodogörande, borde kunna även i annan ordning än enligt expropriationslagen tvingas mot ersättning avstå det till staten eller möjligen jämväl till kommunen. Regeringen har avstyrkt en sådan tanke tills vidare. Den kunde upptagas framdeles vid behov, har det ansetts.

Justitieministern finner en sådan initiativrätt innebära en väsentlig avvikelse från de grundsatser, varå den nu gällande svenska vattenlagstiftningen vilar. Denna grundsats står dock i och för sig på mycket svaga fötter. Därför att vår herre låtit det regna över onda och goda på ett stort vattenområde och sedan detta vatten rinner samman, och på ett visst ställe faller utför ett stup, så skall den, som händelsevis där äger stränderna, rå om just allt detta vatten, som kommit dit utan hans förskyllan eller värdighet. Rättvisligen borde det tillhöra regnets givare, i den praktiska politiken representerad av samhället. Men vill man nödvändigtvis uppbygga en gudlös lag, må man då erkänna att vattnet tillhör alla dem, på vilkas marker det först regnat ned från himmelen, vilket för övrigt betecknar ett ännu större stup än vattenfallets.

Nu är det emellertid meningen att skapa ny lag. Dess drivfjäder skulle ju vara att få vattenkraften bebyggd så fort som möjligt. Ur denna synpunkt är den nya initiativrätten synnerligen på sin plats liksom den även kan med skäl åberopa sig på gudomlig lag. Justitieministern menar att i detta fall något behov ännu icke ådagalagts. Behovet är dock lika stort för det ena som för det andra fallet. Man kan dessutom gott tänka sig att det lätt skall uppkomma. Mången har icke råd eller tillfälle att bebygga ett vattenfall, som tillhör honom. Andra hålla på det långa tider för att vänta på förmånligaste anbud. Åtskilliga uppköpa vattenfall endast för att hindra konkurrenter och låta fallen av den anledningen ligga obebyggda, tills den egna affären möjligen någon gång tillåter deras begagnande. Klagan över detta senare förhållande framfördes redan under norrlandskommitténs utredningsarbete och förekommer även nu från mer än ett håll enligt vad det förmåles.

En sådan initiativrätt är både välgrundad och tidsenlig. Vi hemställa således att ett stadgande därom till förmån för staten samt efter regeringens medgivande även för kommun må införas i lagen.

Koncessions tidsbegränsning.

Vattenbyggare i övriga Europa nödgas i regel underkasta sig en ganska kort tidsbegränsning ofta vida understigande 40 år. Själva vattenfallen tillhöra där det allmänna. I Norge har man sökt småningom

komma fram till samma resultat genom att stadga en lösningsrätt efter 35 år och sedan vart 10:de år samt en hemfallsrätt i regel efter 50 år utan att lösen behöver givas för vattenfallet och själva kraftanläggningen.

Enligt historiken i förutnämnda motion (sid. 33—48) framlades i riksdagen redan år 1900 förslag om att utnyttjande av vattenkraft skulle ske genom koncession och att denna skulle meddelas för viss tid i sänder. Med anledning därav bestämdes slutligen 1902 en koncessionstid för kraftledningars framdragande av högst 40 år. Påståendena vid den tiden att med en sådan lag utbyggandet av vattenfall för kraftledningar här i Sverige, till skillnad från förhållandena på europeiska kontinenten, skulle utebli, ha visat sig alldeles ogrundade. Sedan väcktes vid olika tillfällen förslag om koncessionstid för överbyggande av kungsådra och år 1915 även för utnyttjande av vattenkraft i allmänhet. Något resultat blev det aldrig på grund av första kammarens motstånd.

Kommittéernas och de så kallade sakkunniges förslag innehöll inga bestämmelser om koncessionstid eller hemfallsrätt. Den första prövningen blev med vissa oväsentliga undantag bindande för all framtid.

Reservanterna till sakkunniges betänkande herrar Daniel Persson och Ingeström förordade för sin del en hemfallsrätt efter 95—115 år till kronan av bebyggt strömfall jämte utmål och vattenverksbyggnader m. m., så framt den vattenkraft, som vid oregerat lågvatten kan uttagas vid byggnaden i strömfallen, uppgår till minst femhundra turbinhästkrafter. Dock skulle lösen givas för strömfall jämte utmål och vattenverksbyggnader med belopp, motsvarande anläggningskapitalet eller, där detta överstiger värdet av den egendom vid tiden för egendomens avstående, med dess värde. Förslaget omfattade givetvis också vattenregleringar.

Det nu framlagda förslaget har inlåtit sig åtskilligt på denna sak. Det går icke så långt som Daniel Perssons och Ingeströms reservation, men förordar något som kallas *nyprövning*. Skillnaden i princip mellan denna anordning och koncession på viss tid är principiellt egentligen ingen. Koncession på viss tid, som rimligtvis måste innehålla företrädesrätt till ny upplåtelse, betyder att vid tidens slut upphör koncession. Ett nytt tillstånd i första rummet för samma person träder omedelbart i stället med de förändringar i villkoren, som provas skäligen i följd av nya förhållanden. Enligt propositionens system äger den första koncessionen fortsatt giltighet, men efter en viss tid kan föreskrivas nya villkor av nyssnämnda anledning.

I anslutning till att enligt nya vattenrättslagar i allmänhet skiljes mellan större anläggningar, som få strängare sociala villkor, och mindre

anläggningar, med vilka man ej är fullt så noga, har enligt propositionen föreslagits att denna nyprövning skall äga rum endast för större vattenkraftanläggningar eller sådana där den vattenkraft, som kan vid oreglerat lågvatten uttagas vid byggnaden, uppgår till minst femhundra turbinhästkrafter samt för vattenreglering, där den uttagbara vattenkraften i det eller de strömfäll, för vilkas räkning reglering utföres, blir ökad med i medeltal ettusen turbinhästkrafter. Tiden för nyprövningen har bestämts för varje gång till 60 år. Dessutom innehåller propositionen även en lösningsrätt för staten av vattenfall med kraftanläggning efter 40 år och vid utgången av vart 40 år därefter. Ersättningen bestämmes som vid vanlig expropriation. Alltså efter fulla nutidsvärden, vilket väl skall utgöra ekvivalenten för den kortare tiden för lösningsrättens inträdande i förhållande till tiden för den blandning av lösnings- och hemfallsrätt, som förordats av ovannämnda reservanter.

Enligt vår uppfattning bör i svensk lagstiftning stadgas både en lösningsrätt och en hemfallsrätt närmast efter norsk förebild.

En tid av 60 år för nyprövning är en oskäligen tid, i all synnerhet med den snabba utveckling, som de tekniska uppfinningarna i vår tid är underkastad. Det synes ej finnas någon anledning att sätta denna indirekta koncessionstid högre än den redan gällande för elektriska kraftledningar, vilken redan den nu för tiden synes väl mycket åsidosätta hänsynen till nya förhållanden. Att låta upprepad nyprövning och lösningsrätt inträda först efter lika lång tid som den första förefaller ock lika äventyrligt. Tioårsperioder som i Norge äro gällande böra även här kunna ifrågasättas. Tveksamt är också, om skillnaden mellan de båda koncessionsförfarandena i avseende å koncessionstidens tillämpning endast på större eller även på något mindre företag är grundad på hållbara skäl.

Vi hemställa att i förslaget inflyta åtminstone för större företag bestämmelser om koncession för viss tid eller nyprövning ävensom lösningsrätt med tidsperioder av högst 40 år första gången och högst 10 år därefter samt hemfallsrätt efter högst 50 år.

Koncessionsavgift.

I övriga Europa nödgas vattenbyggare i regel underkasta sig koncessionsavgift. I Norge är enligt 1917 års lagstiftning stadgat koncessionsavgift för större kraftanläggningar och vattenanläggningar. Den får i regel ej understiga tio öre eller överstiga tre kronor till staten ock skall en avgift, som erlägges även till kommunen, utgöra från tio öre till fyra kronor, allt per naturhästkraft.

År 1900 föreslogs i svenska riksdagen att för koncession av kraftledningar även skulle bestämmas en koncessionsavgift. Sedermera vid olika tillfällen väcktes förslag om en sådan avgift åtminstone för rätt att överbygga kungsådra. Slutligen föreslogs år 1915 av herr Pers i första kammaren en koncessionsavgift vid medgivandet av vattenreglering samt av en motionär i andra kammaren om sådan avgift för vattenkraftsanläggningar i allmänhet.

Kommittéerna och de så kallade sakkunnige ställde sig alldeles avvisande mot en sådan nyhet.

Reservanterna till sakkunniges betänkande herrar Daniel Persson och Ingeström förordade en koncessionsavgift för större kraftanläggningar, inbegripet givetvis även vattenregleringar, av lägst tio öre och högst två kronor för varje hästkraft som beräknades i medeltal kunna uttagas vid byggnaden. Avgiften skulle avsättas till en fond för främjande av ändamål av samhällelig betydelse, företrädesvis beträffande den bygd, som beröres av företaget, såsom lantbrukets höjaude, särskilt genom jords torrläggning eller samfärdselns underlättande eller beredande av tillgång till elektrisk kraft för lantbruk, hantverk eller småindustri eller eljest för befolkningens behov. Detta var således icke en avgift till staten utan snarare endast en avgift till kommunen eller rättare en ortsavgift.

I den nu föreliggande propositionen har justitieministern icke upptäckt, att denna fråga förekommit i riksdagen annat än genom Pers motion år 1915. Han har också inskränkt avgiften som bestämts till minst tio öre högst tre kronor för varje nyvunnen turbinhästkraft till att utgå för allenast större vattenregleringar. I olikhet med förenämnda reservanter har han ansett för företag av annat slag en dylik avgift i allmänhet icke kunna anses berättigad. Rörande avgiftens användning har i regeringspropositionen bestämts att den i första hand skall användas till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållats genom företaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd så ock till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet. Endast i den mån medlen därtill förslå, må de ock användas för det av reservanterna föreslagna behovet.

Om man skall uttrycka sig vänligt är detta regeringens förslag präglad av verklig humor, en skämtsamt mager kompromiss mellan storindustriens omedgörlighet representerad i kommittéernas och hos de så kallade sakkunniges förslag samt de libera'la reservanternas hemställan. Man ger tiggaren vid dörren, de sociala kraven, en allmosa och låter den heliga äganderätten till både egen och annans egendom tämligen

ograverad tillfredsställa sin aptit vid det dukade bordet, på vilket oavlättligt serveras nya rätter. Meningen är ju dock, att all skada som uppkommer av vattenbyggnaden skall ersättas. Det osar då utan tvivel något av fågel, när vattenbyggaren eller politiskt talat första kammaren får veta, att man kanske glömmet bort en hel del ersättningar, trots att förslaget tillika medger rätt för den som lider skada att inom tolv år efter företaget framställa nya anspråk. Nitet både hos myndigheter och hos allmänheten att under själva förrättningen lösa skadestandsfrågan uttömmande kan minskas betänkligt genom en sådan bestämelse. Och första kammaren bör utan svårmod kunna gå med på en sådan koncessionsavgift för ett mycket fåtal fall i medvetandet om, att det endast är en ekvivalent för något, som man obehörigen undgått vid själva förrättningen.

Meningen med en koncessionsavgift är att giva var och en vad honom med rätta tillhör. Vattenkraften är en skapelse av naturmakterna, dess värde är betingat icke blott av vattenfallsägarens omsorger utan även av samhällets egen växt. Dessa naturrikedomar få i följd av denna senare omständighet en allt högre spekulationsnytta, som med orätt tillfaller börsmarknaden för aktiehandel. Därtill kommer att för privat rätt till begagnande av kungådrans vatten, reserverad för allmänna intressen, väl rimligen också bör till det allmänna givas någon hyra.

Att såsom propositionen dessutom föreslår enahanda avgift skall erläggas under den långa tid, som förgår till dess nyprövning äger rum, måste också möta betänkligheter. Penningvärdet sjunker och vattenkraftens värde stiger snabbt. Såsom ifrågasatts för analoga fall vid tidigare tillfällen, synes även här det rätta vara, att de årliga avgifterna följa med sin tid. Detta kan ske antingen genom en revision av avgifterna efter kortare terminer exempelvis tio år eller ock på det sättet, att avgifterna regleras efter marknadsvärdet på hästkrafter eller med andra ord efter markegångstaxa (s. k. rörliga avgifter).

Vi hemställa alltså att avgifter till det allmänna erläggas för vattenanläggningar, att dessa utgå både för vattenkraftsanläggningar och vattenregleringar, att de erläggas både till staten och vederbörande kommun, samt att avgiften bestämmes till skäligt belopp som regleras efter korta terminer exempelvis tioåriga eller ock årligen efter markegång med hänsyn till penningvärdets fall och vattenkraftens stigande värde.

Fisket.

En viktig sak, som allt för mycket träder i skymundan, är fiskets förstörande genom bland annat vattenbyggnader. Vi hänvisa till vad

härom yttrats i den förenämnda motionen (sid. 48—49). Någon undersökning synes fortfarande ej hava ägt rum i vad mån och på vad sätt fisket blivit på olika orter skadat eller rent av förstört genom industriella byggnader i vattendragen. Propositionen tiger åtminstone fortfarande härom.

Den föreslagna avgiften synes oss likasom den förut omnämnda koncessionsavgiften ej böra vara fix för långa tider utan följa med sin tid. Enligt lagförslaget skulle den till och med bliva fast och oföränderlig. I de så kallade sakkunnigas förslag har den tillkallade experten i ämnet herr Nordqvist reserverat sig mot förslaget i denna del. För sin del ifrågasätter han avgiftens reglering efter vissa tider, vilka han föreslår till 25 år. Härefter åberopar han vad som redan gjorts uti en del under senaste åren utfärdade resolutioner angående tillstånd att bygga i kungsådra.

Vi hemställa att riksdagen gör en framställning hos regeringen om närmare undersökning, i vad mån och på vad sätt fisket skadas genom vattenanläggningar, och om förslag till åtgärder, som därav föranledas, samt att i fråga om avgiften för fiskets befrämjande densamma bestämmes så att den regleras efter korta terminer eller ock årligen efter markegång med hänsyn till penningevärdets sjunkande och vattenkraftens stigande värde.

Några andra koncessionsvillkor.

Den norska lagen har i vissa viktiga punkter sökt tillgodose de sociala kraven genom bestämmelser om skyldighet för kraftbolag, att väl tillgodose den vid bolaget anställda personalens intressen med avseende på behov av goda bostäder, samlingslokaler m. m. Därom stadgar lagen bland annat, att när man kan antaga, att koncession av en vattenkraftsanläggning föranleder en större samling av anläggningsarbetare, bör det åläggas koncessionären vid arbetets början, att sörja för tjänliga församlingslokaler, att användas av arbetarna och den övriga till anläggningen knutna befolkningen. Det bör också åläggas koncessionären, att ställa ett lämpligt belopp till allmänbildande verksamhet bland arbetarna. Vidare stadgas, att då omständigheterna det fordra bör det åläggas koncessionären, att på rimliga villkor och utan beräkning av någon förtjänst skaffa arbetarna och funktionärerna sunda och tillräckliga bostäder och tomter till byggande av egna hem, med vägar, vatten, kloak- och belysningsanordningar samt grund till församlingslokal med

läsrum o. s. v. till lokal för kooperativ eller annan handelsverksamhet, allt efter närmare bestämmelser av vederbörliga departement.

Med kännedom om de otillfredsställande förhållanden, som ofta pläga uppkomma även här i landet, då dylika anläggningsarbeten åstadkomma samlande av arbetskraft, måste det anses påkallat, att liknande bestämmelser bliva intagna i den svenska lagen.

En annan bestämmelse, som förekommer i norska lagen, ålägger kraftanläggningens ägare att helt eller delvis ersätta utgifterna för underhåll och iståndsättande av offentliga vägar, broar och kajer, när dessa utgifter antagas bli ökade genom en kraftanläggning. Vägar, broar och kajer, som koncessionären anlägger, skola ställas till fritt nyttjande för allmänheten, såvida vederbörande departement finner, att det kan ske utan väsentlig olägenhet för anläggningen. Även denna bestämmelse synes oss lämpligen böra införas i den svenska lagen.

Vi måste ock beträffande det föreliggande lagförslaget uttrycka den uppfattningen, att samtidigt även borde antagas bestämmelser om fastställande från statsens sida av taxor vid distribution av elektrisk kraft. Yrkande härom har gjorts av tvenne reservanter i den s. k. elektriska kraftkommittén. En sådan bestämmelse borde vara ett nödvändigt komplement till det av regeringen framlagda lagförslaget och helst ej framskjutits till en kommande tid, som regeringen nu ifrågasatt.

Förslaget upptar ock bestämmelser om förpliktelse vid större företag att tillhandahålla för ortens behov en tiondedel av den årliga kraftmängden, s. k. *byggdekraft* (4 kap. 1 §). Vattenkraften är emellertid också en hela samhällets tillhörighet. Landet i sin helhet har behov därav. Det är då knappast riktigt att gynna endast den ort, där vattenfallet ligger. Man bör, såsom även den norska lagen (1 kap. 2 § 12 punkt) föreskrivit, förbehålla en del av kraften för statsändamål. (Jmf. norska lagen 1 kap. 2 § 12 punkten.) Den norska lagen lämnar även utrymme för avvikelser från den fixerade regeln och särskilda behov. Det svenska förslaget bör revideras i överensstämmelse härmed.

Koncessionsförfarandet.

Det är icke nog med en god lag. Lagen blir utan sin avsedda nytta, om icke även den myndighet, som skall tillämpa lagen, har kompetens och sinnelag att göra det i lagens anda. Detta gäller i all synnerhet om social lagstiftning. Denna kräver av lagens tillämpare alldeles särskilt omdöme och medkänsla såsom ett väsentligt komplement till själva lagen.

Härutinnan har väl det nu framlagda lagförslaget liksom dess två förebilder en av sina allra svagaste sidor. Saken synes vara så ömtålig att propositionen, som ju särskilt fått till uppgift att vrida till rätta något de föregående förslagen, i denna punkt icke i någon nämnvärd mån inlåter sig ens i något övervägande om de grundprinciper, som här träda så skarpt och självfallet i förgrunden.

Enligt de utländska förebilderna uppdelas vattenmåls behandling i allmänhet i en teknisk förundersökning, en domstolsbehandling av vissa rent civilrättsliga frågor och en administrativ prövning av företagets sociala och tekniska del. Detta är också en uppdelning enligt sakens natur. Domarsätenas innehavare äro icke utsedda för att representera sociala kvalifikationer. I själva verket är det här fråga om en lagstiftning för ett visst fall. Lagstiftningen tillhör regeringen och riksdagen. I England utfärdas ofta lagar om speciella fall av själva parlamentet.

I vårt land har bland annat fråga om rätt att överbygga kungsådra och koncession för kraftledningar ordnats på detta naturliga sätt. Regeringen bedömer de allmänna villkor som enligt lag eller uppdrag skall av denna statsmakt närmare bestämmas och domstolen lägger hand vid det rent civilrättsliga.

Fastställandet av de sociala och tekniska sakerna betraktas med andra ord såsom en lagstiftningsfråga och då folkrepresentationen här ej kan vara med i alla speciella fallen, har denna lagstiftning för ett visst fall överlämnats åt regeringen efter vissa direktiv. Enligt norsk rätt skall emellertid, när det gäller vissa mycket betydelsefulla anläggningar eller frågor, saken även underställas stortinget. Från denna senare förebild bör icke heller i svensk rätt bortses.

När nu ny vattenrättslagstiftning skulle komma till stånd funno de för ändamålet tillsatta storindustriella kommittéerna på att lägga även det sociala och tekniska avgörandet eller så att säga lagstiftningen uti domstolarnas hand. Det var en ganska naturlig instinktiv förnimmelse, som ligger uttryckt i denna förelöelse. En domstol är pålitligare bevakare av de industriella intressena än de lagstiftande myndigheterna. Domareämbetena i vårt land tillsättas utan anspråk på något som helst allmänt intresse och allra minst medkänsla för det nya som rör sig i tiden av rätt och rättvisa. Deras innehavare ha till största delen utgått från de kretsar, som stå mest främmande för social kunskap och de vordna domarne äro liksom högre ämbetsmän i allmänhet på grund av tidens ekonomiska utveckling i hög grad industrialiserade. Det tillskott i god inkomst, som vinnes från naturrikedomarna, har ganska förklarligt begärligt uppsökts genom intressegemenskap och delaktighet i de industriella

bolagens affärer. Där så icke omedelbart blir förhållandet, har den högre ämbetsmannen i alla fall genom umgänges- och vänskapsband eller familjeförhållanden sin tillvaro mitt uti denna miljö.

Ett litet bevis för detta av alla kända sakförhållande kan man verkligen säga, att lagrådets sista utlåtande i den nu föreliggande frågan utgör. Lagrådet skall egentligen yttra sig om juridiken i ett förslag. Dess medlemmar ha ingen särskild kompetens att uttala sig mer än andra om det allmänt mänskliga, som bör ligga bakom detsamma. Men man kan icke begära att de skola avhålla sig från att framföra en mening även i detta. Det är då ganska betecknande men icke alls överraskande, att lagrådets samtliga ledamöter trots motsatta erfarenheter från den övriga världen, fallit i armarna på de storindustriella synpunkterna och gjort det säkerligen med den största övertygelse. Även de mycket moderata ansatser till social hänsyn, som det sista till lagrådet remitterade förslaget innehåller, finna dess medlemmar vara ett betänkligt attentat mot den så kallade enskilda företagsamheten och alla de vackra saker, som påstås följa därav, att den lämnas okontrollerad fritt åt sig själv.

Andra myndigheters yttranden i saken bestyrker samma iakttagelse samt stödja kommittéerna och de så kallade sakkunniga i deras föresats. Det är en iver över allt i de tryckta betänkandenas sidor att tillgodose teknisk sakkunskap och juridisk sakkunskap, men den sociala kunskapen måste visst vara något mycket obehagligt eller också obekant ämne, ty den har icke någon talsman och om någon uppmärksamhet däråt ej kan undgås, skyndar man bort och finner saken alltid tillräckligt tillgodosedd.

Ännu tryggare känner sig den industriella uppfattningen givetvis, om en specialdomstol kan inrättas, där redan enligt lagens bestämmelser största möjliga visshet för alla fall kan påräknas att denna uppfattning kommer att vinna det största inflytandet. Ett viktigt sakskäl stöder dessutom ett sådant strävande. Man kan nämligen med fog säga, att en specialdomstol kan ordnas så, att den tekniska och juridiska sakkunskapen kan påräknas och på samma gång även angelägenheten av ett snabbt avgörande blir tillgodosedd.

Ur dessa synpunkter har nu koncessionsförfarandet blivit ordnat även i det nu föreliggande förslaget. Man har ryckt den sociala och tekniska prövningen ifrån den lagstiftande makten och lagt den i en domstols mera inkompetenta händer. Och man har vidare inrättat en specialdomstol, genom vars sammansättning man kan vara ännu mer förvissad om att de sociala kraven i de flesta fall förmodligen komma

att ligga under. I detta avseende hänvisas till motiveringen i den bifogade motionen (sid. 49—52).

Uti 4 kap. 13 § har emellertid tillerkänts de lagstiftande myndigheterna fortfarande någon liten befogenhet vid sidan av och över domstolarna. Under rubriken »Om Konungens prövningsrätt» har bibehållits åt regeringsmakten några smulor av det inflytande, som rätteligen bör tillkomma den i sin helhet. När fråga gäller några av våra största i författningen uppräknade sjöar skall Konungen få prövningsrätt i den sociala delen av ämnet. Detta innebär ju således ett erkännande, att när mycket viktiga sociala intressen stå på spel, är regeringen en kompetentare myndighet än domstolarna. Någon anledning att förhållandet skulle vara ett annat om sjöarna äro något mindre, har man icke ens gjort ett försök att påstå. Och väl är det. Emellertid förunnar man denna statsmakt icke den fulla prövningen av sakens sociala sida utan hänvisar honom till vissa begränsade områden av densamma. Huru karakteristiskt är det icke att här »militära skäl» icke blott uppräknas utan sättes i spetsen som den främsta anledningen. Man kan också fråga sig varför regeringen endast skall taga »hänsyn till viss orts allmänna ekonomiska intressen» och icke till hela fäderneslandets.

Men även beträffande annan vattenreglering kan den lagstiftande makten få något att säga, när den är av särskild betydelse ur allmän synpunkt, men allenast så framt Konungen förbehåller sig sådan prövning och meddelar detta sin medtävlare om makten, vattendomstolen, före målets avgörande. Här har slumpen stort spel. Kammarkollegii ombud antages bliva den myndighet, som skall instruera regeringen om de olika fallen. Man hoppas åtminstone att han skall få en instruktion därom. På hans omdöme och goda vilja kommer det ytterst att bero, om regeringen tar saken under allvarligt övervägande. Regeringen själv, som ej är särskilt uppfordrad att vaka över saken, kan ock av likgiltighet eller brådskanie göromål försumma att förbehålla sig en omtanke, som borde ha rönt ett bättre öde.

Enligt det ursprungliga förslaget skulle ordföranden i vattenrättsdomstolen vara »lagkunnig i domarevärv eller i annan praktisk juridisk verksamhet erfaren man». Detta är nu utbytt emot att han skall vara »lagkunnig, i domarevärv erfaren man». I motiven framhålles emellertid att fortfarande däri inbegripes möjlighet för andra än domare att kunna utses. Särskilt har man nog fortfarande tänkt på de stora advokaterna. Dessa förtjäna dock sina största inkomster på uppdrag för industriidkande bolag. Att kommittéerna funno en sådan merit beteckna hög grad av sakkunskap kan man förstå. Men det sociala samvetet har en

annan uppfattning. Det är för övrigt skada att ordförandeskapet skall på detta sätt bindas vid en viss kär, som i hög grad saknar förutsättningar för de sociala synpunkternas tillvaratagande. Det är väl om-tanken att domstolens förhandlingar ledas formellt enligt rättegångs-balken, som spelat in vid avgöraudet.

Karakteristiskt är vidare att den tekniska och juridiska sakkun-skapen skall sitta i själva domstolen och döma även över den sociala. Den sociala sakkunskapens representant får däremot hålla sig utanför och uppträda endast som part. Bestämmelserna om denna senare repre-sentation återfinnas i 4 kap. 35 §, där under trycket av en allmän opinion detta ombudskap även fått uppdrag att hjälpa befolkningen. Kommittéerna ansågo självfallet inget som helst ombud för de allmänna intressena erfordras och upphävde därför gällande lags bestämmelse därom. De så kallade sakkunniga förordade därtill en juridisk ämbets-man, justitiekansleren. Förslaget lägger nu saken åtminstone i kammar-kollegiets hand.

Mot förevarande paragraf vilja vi erinra, att en särskild repre-sentant för de allmänna intressena bör utses att sitta i själva domstolen och detta på bekostnad av åtminstone en utav de båda ingenjörerna. Vidare förefaller det som om det ombud, vilket skall föra talan såsom part för de allmänna intressena, bör alltid förordnas och icke endast i sak »där det provas nödigt». Ty säkerligen är det nästan alltid nödigt. Åtminstone bör formuleringen avfattas så, att man förstår att ombud i regel skall förordnas.

Otydligt är också förhållandet mellan kammarkollegiet och det ombud som befallningshavande eventuellt kan förordna. Det är icke ens tydligt, om det kan få vara två ombud till befolkningens tjänst. I stället synes böra uttryckligen föreskrivas, att flera ombud kunna ut-ses för att hjälpa befolkningen kostnadsfritt. Det behövs väl vid större företag, om det skall bli något reellt med hjälpen. Likaså är »kost-nad-fria råd» alldeles för litet. Vederbörande bör vara skyldig att bistå allmänheten även med »kostnadsfria råd». Han skall kunna resa om-kring, sätta upp skrifter, hänvända sig till olika vederbörande o. s. v.

En rutinerad representant för de allmänna intressena är vidare på sin plats i själva domstolen och han behövs där även såsom stöd för de säkerligen i dessa ting tämligen hjälplösa vattenrättsnämndemännen, vilka oftast med lätthet komma att kunna föras bakom ljuset. Den tek-niska sakkunskapen kan i den mån den på detta sätt uteslutes ur dom-stolen få liksom annan teknisk sakkunskap föra talan upplysningsvis.

Om det tekniska resultatet blir man lättare enig, men så ej beträffande de sociala kraven.

Med en sådan anordning skulle domstolen bestå av en representant för den juridiska, en för den tekniska och en för den sociala sakkunskapen samt två representanter för allmänheten på orten. Även annan organisation är tänkbar såsom utbyte emot den i propositionen föreslagna enligt vår mening särdeles ensidigt sammansatta domstolen t. ex. att den sociala och tekniska frågans avgörande utan underinstans hänskjutes till regeringen.

Ett annat uttryck för förslagets lösliga beskaffenhet i förevarande punkt är det sätt, varpå den ordnar fullföljd av talan. Vattenrättsdomstolen motiveras ju därmed, att man bör ha en prövning som är sakkunnig och verkar snabbt. Sedan låter man emellertid en så förträfflig institutions utslag överklagas till en hovrätt, som i det sociala bedömandet är kanske bland det mest inkompetenta man kan utfinna och i tekniskt avseende icke heller förstår mycket och som dessutom arbetar långsamt. All lagstiftning har sina vanskligheter men den får väl söka undvika åtminstone att rent av driva med mänskligheten. Förslaget ifrågasätter nu att förstärka hovrätten med ett kammarråd. Men en fluga gör ingen sommar och vem vet för övrigt, hur detta kammarråd blir beskaffat. Det lönar sig ej att söka ytterligare lappa på hovrätten. Själva stommen duger ej.

Något bättre blir tilläventyrs sista instansen, högsta domstolen. Men även den har ej kunnat undgå att med det nuvarande befordringssättet bliva industrialiserad och föga mottaglig för sociala nödvändigheter. Den kan icke ersätta lagstiftningsmakten, är icke heller tekniskt kunnig samt arbetar långsamt.

Justitieministern säger i sin motivering »att vattendomstolens karakter av en huvudsakligen utredande myndighet med i väsentlig mån administrativa åligganden» bör betonas. Med denna utgångspunkt kan man då organisera en myndighet — allsidigare sammansatt än den föreslagna — att avgiva ett förslag rörande allt, som hör till en vattenbyggnads sociala och tekniska ordnande samt därefter underställa saken i denna del regeringen. De rent civilrättsliga frågor, som dessutom behöva prövas, kunna gå till de vanliga domstolarna. Detta blir i själva verket huvudsakligen enahanda anordning som är införd i Norge och även annorstädes. På dylika vägar kan nås någon princip och reda i lagstiftningen.

En sak, vilken måste ägnas vida större uppmärksamhet, än som skett i lagförslaget är angelägenheten, att — icke minst om stadgan-

det i 2 kap. 3 § bibehålles — *den skada, som orsakas genom vattenanläggning blir bestämd till sitt verkliga, för den som lider skadan aktuella belopp och att nyttan av anläggningen ej överdrives.* Detta är ur många synpunkter en kardinalfråga. Saken är av vikt i all synnerhet, om enligt det nya förslaget avgörandet skall bero på att nyttan av vattenkraften överstiger skadan i ett visst förhållande uttryckt i pengar. Det blir ett stort intresse för vattenfallsägaren att överdriva värdet av anläggningens nytta och förminska betydelsen av skadan. Många omständigheter gynna ett sådant bemödande.

Vattenfallsägaren är omringad av experter, som prisa hans företag. Myndigheter, som ha något att säga till om i ärendets avgörande, bländas mycket lätt av dylika förespeglningar. Bonden, lägenhetsinnehavaren, husägaren, ha sällan några gynnare och i varje fall sällan några tillskyndare med inflytande. Deras öde avgöres merendels av en enda s. k. teknisk sakkunnig, som tillkallas slumpvis av vattenfallsdomaren och väl merendels har mycket litet personligt intresse för dessa hjälplösa. Det blir en schablonmässig uppskattning, grundad på lösa antaganden, många förbiseenden och en benägenhet allt för ofta att sätta låga värden. Den som läst exempelvis rättegångshandlingarna i den stora tvisten om sjön Skagerns uppdamning, har fått en nedslående inblick i detta ofantliga missförhållande. För denne ende expert böjer sig alla vederbörande, han är ju domstolens officiella sakkunnige, inget tvivel får häfta vid hans meningar, de tagas utan vidare för goda. En ensam man med många brister bestämmer enväldigt över värnlösa människors öden vid ett sådant företag.

Vi hemställa enträget, att förslaget kompletteras med betydande garantier mot dessa faror.

Om såsom vederbort de synpunkter, som nu framhållits, fått någon representation under ärendets beredning, så hade nu förelegat genomtänkta och formulerade förslag i dessa anmärkta och säkerligen också i många andra avseenden. Det måste då för oss bli ett första yrkande att hemställa om en sådan ny utredning. Därvid böra de nya norska vattenlagarna av den 14 december 1917 (bilaga C) vinna särskilt beaktande. Åtskilligt har ock sammanhang med förslaget (sid. 52 o. f.).

Kan detta ej bifallas nödgas vi hemställa att det särskilda utskottet vill formulera i den föreliggande lagtexten åtminstone de yrkanden, som vi vid denna korta beredsetid och en motionstid av endast femton dagar, delvis infallande under påskferierna, hitintills hunnit ifrågasätta. Det vore ett underverk, men önskligt i alla fall, om andra kammaren nu såsom åren 1902 och 1904 åter höll sig rak i ryggen och med fast-

het värnade svenska folket mot en omedgörlig storindustri med tillmötesgående å andra sidan av alla rimliga anspråk.

Justitieministerns sista ord i propositionen är att de förpliktelser, som enligt det svenska förslaget skulle komma att åläggas vattenkraftsföretagen, äro *icke ens närmelsevis* av samma omfattning som motsvarande skyldighet i utländsk lagstiftning. En sådan lagstiftning är god nog för det svenska folket. I andra länder har man ansett *en ransonering* av den omistliga vattenkraften åt hela folket kräva helt andra åtgärder och funnit, att en lojal industri icke tar skada därav utan vinner trevnad.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen med anledning av propositionen med förslag till vattenlag ville, med avslag å samma proposition, i skrivelse anhålla att Kungl. Maj:t ville taga saken under förnyad omprövning och, efter verkställd utredning särskilt rörande de sociala frågorna och med beaktande av de nyaste norska vattenrättslagarna, för nästkommande års riksdag framlägga nytt förslag i ärendet; *eller* om detta icke kan bifallas,

att riksdagen ville besluta att med anledning av det nu framlagda lagförslaget vidtaga ändringar och tillägg uti detsamma eller besluta specialframställning i syfte:

beträffande industriens expropriationsrätt:

1) att den döda, för det levande livet äventyrliga regeln att ett matematiskt förhållande mellan nytta och skada skall bli avgörande för ett byggnadsföretags tillkomst, övergives;

2) att i allt fall i skada genom uppdämning enligt 2 kap. 3 § första stycket indirekt skada medräknas samt även ideell uppoffring ingår i bedömandet;

3) att tredje stycket, såsom utgörande ett återtagande av förbehållen i första och andra styckena, alldeles utgår;

4) att skada å ej odlad odlingsbar jord, torr eller icke torrlagd, tages i beräkning efter dess värde såsom odlad, tre gånger, och skada å annan icke torrlagd jord två gånger. (2 kap. 3 och 4 §§).

beträffande kungsådra (1 kap. 5 och 6 §§):

5) att genom lag också bestämmas, var gammal kungsådra skall anses gå fram samt att denna kungsådra fortfarande skall »framgå i djupaste vatten och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågvatten»;

beträffande initiativrätt för utbyggande av vattenfall:

6) att staten samt, efter regeringens medgivande, även kommun må under vissa förutsättningar berättigas utbygga omonterat vattenfall, även då befogenhet därtill ej kan grundas på strandägarerätt;

beträffande koncessionstidens begränsning (koncession på viss tid, nyprövning, lösnings- och hemfallsrätt):

7) att i förslaget inflyter åtminstone för större företag bestämmelser om koncession för viss tid, ävensom lösningsrätt med tidsperioder av högst 40 år första gången och högst 10 år därefter samt hemfallsrätt till staten efter högst 50 år;

beträffande koncessionsavgifter:

8) att bestämmelser tillkomma därom, att avgifter till det allmänna erläggas för vattenanläggningar, så att dessa avgifter utgå både för vattenkraftsanläggningar och vattenregleringar, samt att de erläggas både till staten och vederbörande kommun ävensom att avgifterna bestämmas till skäligt belopp, som regleras efter korta terminer, exempelvis tioåriga, eller ock årligen efter markegång med hänsyn till penningvärdets fall och vattenkraftens stigande värde (rörliga avgifter);

beträffande fisket:

9) att riksdagen gör framställning till regeringen om närmare undersökning, i vad mån och på vad sätt fisket skadas genom vattenanläggningar, och om förslag till åtgärder, som därav föranledes;

10) att i fråga om avgiften för fiskets befrämjande densamma bestämmas så att den regleras efter korta terminer eller ock årligen efter markegång med

hänsyn till penningevärdets sjunkande och vattenkraftens stigande värde (rörliga avgifter);

beträffande några andra koncessionsvillkor:

11) att redan i koncessionen inrymmes förbehåll för regeringen att fastställa taxor för energileverans;

12) att, förutom bygdekraft, även staten förbehålles för sina ändamål en del av kraften; ävensom att stadgandena om bygdekraft i övrigt revideras i anslutning till norska lagens bestämmelser;

13) att vattenkraftsägarna tillförbindas tillgodose i vissa avseenden den anställda personalens behov av bostäder m. m.; samt

14) att vattenkraftsägaren åtager sig vissa förpliktelser beträffande vägar m. m.;

beträffande koncessionsförfarandet:

15) att bestämmandet av de sociala och tekniska villkoren överlämnas åt den lagstiftande makten och civilrättsliga saker åt domstol;

16) att vattenrättsdomstolen, om dess inrättande godkändes, förvandlas till en beredande myndighet för avgivande av förslag samt erhåller en sammansättning, representerande de sociala kraven, den tekniska insikten, den juridiska erfarenheten samt allmänhetens opinion på orten;

17) att genom lagen effektivt tillses, att skada genom vattenanläggning blir bestämd till sitt verkliga, för den som lider skadan aktuella belopp och att nyttan av anläggningen ej överskattas.

Stockholm den 10 april 1918.

<i>Ernst Hage.</i>	<i>Ivar Vennerström.</i>	<i>Alfr. Werner.</i>
<i>C. O. Johansson,</i> Sollefteå.	<i>K. J. Karlsson.</i>	<i>H. Hansson</i> i Mora.
<i>O. W. Lövgren.</i>	<i>Rikard Eronn.</i>	

Bil. A.

Till Konungen.

Tidens händelser mana oss att utnyttja på det fullständigaste sätt landets vattenkraft både stor och liten för att tillgodose behovet av drivkraft, lyse och med tiden även värme. Beroendet av utlandet är outhärdligt och man kan även för framtiden aldrig veta vad stormakter kunna ytterligare utsätta hela världen för under sin oavslätliga kamp om makten och fördelarna. Våra skogar måste också skyddas mot förödelse genom nödfallsuthuggning.

För att kunna utnyttja landets begränsade vattenkraftskällor för ett så omfattande och tvingande ändamål fordras allmän omtanke, en ransonering så att säga, detta är väl nu vordet ännu uppenbarare än tillföre. Denna sak får icke helt överlämnas till denna enskilda företagsamhet, som lämnad fritt spel hitintills väsentligen bidragit till världskriget. Dess medverkan är visserligen också nödvändig men även det allmänna måste samverka med densamma.

På kontinenten och i Norge har man längesedan insett dessa nödvändigheter. Endast i Sverige har regeringsmakten sökt gå nästan en motsatt väg. Det nya förslaget till vattenrättslag bygger som bekant väsentligen på de krav om obunden frihet i vattenkraftens utnyttjande, som framförts från dels storindustriens och dels aktiespekulationens målsmän. Ett dylikt förslag är i maj 1917 remitterat till lagbyrån.

Man säger visserligen från förslaget tillskyndare att då saken brådskar måste det förslag, som föreligger, tagas. Detta vore dock en mycket stor olycka enligt min uppfattning. Orsaken till beklagliga uppskov får sökas hos de regeringar, som sorgfälligt undvikit att vid frågans beredning lämna plats för målsmän för de sociala synpunkterna. Sådant våldsregemente hämnar sig.

Det är med andra ord nödvändigt att bygga lagstiftningen på ett klokt avvägt konsessionssystem. I detta avseende tillåter jag mig hänvisa till min motion i ämnet vid 1915 års riksdag, som härmed bifogas i form av broschyr.

Samtidigt framträder just nu angelägenheten att staten med begagnande av den nya expropriationslagen och förfogandelagen expro-

prierar icke monterade vattenfall, som kunna anses nödvändiga särskilt för järnvägarnas elektrifiering.

Likaså bör staten förhjälpa såväl enskilda som kommuner att lägga omedelbar hand vid det stora verket. Naturligtvis kostar allt detta också mycket penningar men de äro väl använda till skillnad från de krigförandes utgifter för kriget, och de betala sig med tiden.

Torvmossarne anses i åtskilligt kunna komma till enahanda användning som vattenkraften. Av samma skäl bör därför även på dem läggas någon allmän omtanke. Spekulationen börjar alltmer rikta sina blickar på dem. Vid olika tillfällen har därför av mig påyrkats en koncessionslagstiftning även för större torvmossars utnyttjande i industriellt syfte.

Dessutom måste nu frågan även om de övriga stora naturrikedomarnes tillgodogörande på allvar framföras på dagordningen. På skogslagstiftningens område arbetar sedan lång tid tillbaka en kommitté. I riksdagen har påyrkats att kommittén måtte framkomma åtminstone med successiva förslag. Men ingen åtgärd från regeringen har avhörtts.

Inmutningsrättens utbytande mot ett koncessionssystem, varom på motioner av mig andra kammaren uttalat sig, har stannat i stöpet. Likaså den ännu oavgjorda segslitna frågan om utnyttjandet av malmfyndigheter på kronojord.

Om allt detta borde förnuftigtvis ingen strid behöva uppkomma. Men om det blir nödvändigt, måste den upptagas nu utan dröjsmål och kämpas till slut här liksom i Norge.

Från och med år 1900 har undertecknad framfört i riksdagen en myckenhet motioner i förenämnda ämnen. Då jag nu ej är i tillfälle att där fullfölja denna verksamhet, då saken i vissa delar ej kan anstå till nästa riksdag och då det slutligen bör kunna vara en betydande genväg att direkt till en socialt intresserad regering framföra aktuella frågor i stället för att enskilda motionärer under ett eller flera årtionden kämpa förtvivlat för dem i riksdagen mot första kammaren, så tillåter jag mig petitionsvis hemställa att Eders Kungl. Maj:t täcktes:

1:o låta skyndsamt omarbета förslaget om ny vattenrättslag i och för de sociala önskemålen tillgodoseende samt avlåta ny remiss till lagrådet av det sålunda omarbetade lagförslaget;

2:o taga i övervägande åtgärder för statsförvärv (tvångsvis eller genom överenskommelse) av vattenfall, erforderliga särskilt för järnvägsdrift och andra omistliga ändamål, samt dessa vattenfalls skyndsamma utbyggande;

3:o) upptaga till prövning jämväl andra åtgärder för att landets stora såväl som små vattenfall må tillgodose landets behov av drivkraft, ljus och värme, samt därigenom befria oss från olidligt beroende av stormakterna;

4:o) överväga en koncessionslagstiftning och andra åtgärder för ett rationellt utnyttjande av större torvmossar för ovannämnda ändamål;

5:o) låta bearbeta en lagstiftning, varigenom inmutning av mineralfyndigheter utbytes mot ett koncessionssystem, ävensom åter upptaga frågan om utarbetandet av dylika fyndigheter på kronans mark;

6:o) ägna uppmärksamhet åt skyndsamt genomförande av nödig lagstiftning om skogarne och skogsvården.

Stockholm den 22 oktober 1917.

Underdånigst:

Carl Lindhagen.

Bil. B.

Utdrag ur motion väckt år 1915 i andra kammaren av Carl Lindhagen.

Inledning.

Den nu gällande vattenrättslagstiftningen återfinnes i två huvudförfattningar, berörande den ena den lukrativa vattenrätten och den andra den defensiva vattenrätten. Genom förordningen om jordägares rätt över vattnet å hans grund den 30 december 1880 har fastställts föreskrifter om äganderätten till vattnet och villkoren för att tillgodogöra sig detsamma för produktiva ändamål, och genom lagen om dikning och annan avledning av vatten den 20 juni 1879 har utfärdats föreskrifter om jords odling och förbättring genom vattnets avledande. Vid sidan av dessa huvudförfattningar finnas åtskilliga specialförfattningar såsom förordningen om allmän farled, förordningen om allmän flottled och en av Kungl. Maj:t utgiven flottningsstadga, dessa tre författningar samtliga utfärdade den 30 december 1880, samt lagen om rätt till fiske den 27 juni 1896, en av Kungl. Maj:t utgiven fiskeristadga av den 17 oktober 1900 och lagen om gemensamhetsstiske den 30 juni 1913.

På förslag i andra kammaren förnämligast av rådmannen H. A. Segerdahl hemställde 1904 års riksdag om ett övervägande, huruvida icke bestämmelserna i 1880 års förordning om jordägares rätt över vattnet å hans grund och därmed i samband stående författningar borde förändras och omarbetas, så att de komme att bättre motsvara de krav, som nutida förhållanden ställa på en dylik lagstiftning.

I anledning härav tillsattes den 13 januari 1906 den s. k. vattenrättskommittén med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jordägares rätt över vattnet å hans grund och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som härav påkallades. Samma dag tillsattes ock den s. k. dikningslag-kommittén, bestående av delvis samma ledamöter som den förra, med uppdrag att utarbeta förslag till ny lagstiftning angående jords torrläggning och därmed sammanhängande ämnen. Båda kommittéerna avgåvo samfällt betänkande den 17 december 1910.

Med detta betänkande framlades ett förslag till vattenlag, indelad i fjorton kapitel, nämligen: 1 kap. om rätt till vatten; 2 kap. om byggande i vatten och därmed likställda åtgärder; 3 kap. om allmän farled; 4 kap. om allmän flottled; 5 kap. om dikning och annat avledande av vatten för torrläggning av mark; 6 kap. om invallning; 7 kap. om vattenreglering; 8 kap. om kloakledningar; 9 kap. om lösen och ersättning; 10 kap. om syneförrättning; 11 kap. om domstolar och rättegång i vattenmål; 12 kap. om vattenbok och inskrivning däri; 13 kap. om besiktning och handräckning så ock om ansvar för överträdelse av denna lag; 14 kap. slutbestämmelser Dessutom har framlagts förslag till lag om förteckning å större vattendrag i riket, lag om särskild prövning av strandägares rätt till strömfall eller annat område i rinnande vatten invid stranden, lag om syneförrättning för anlägg-

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 4 saml. 157 häft. (Nr 369.)

gande av järnväg samt fyra lagar om ändrad lydelse av vissa paragrafer i andra författningar.

Detta lagstiftningsarbete berör särdeles viktiga angelägenheter. Många olika synpunkter kunna läggas på detsamma och många intressen komma att samman-
drabba vid avgörandet. Framför allt gäller detta i de delar av lagstiftningen, som berör tillgodogörandet av den för vår tid så värdefulla vattenkraften. På denna punkt koncentrerar sig intresset och stridsställningarna. Alla åren från detta sekels början ha varit upptagna av förpostfaktningar i tävlan om besittningstagandet av detta stora ekonomiska värde. Det vore dock önskligt, om från alla sidor detta betraktades såsom en samfälld angelägenhet, där det riktiga i de olika synpunkterna finge komma till sin rätt, och harmoni mellan de olika intressena vore det stora målet.

Industriens krav.

Storindustrien är något, som vi måste icke blott räkna med utan även vårda och befrämja såsom en enastående kraft till framåtskridande och kultur. Genom den beredes oanade möjligheter att tillfredsställa nya behov och skapa nya värden samt såmedelst även vidga arbetets fruktbarhet och arbetstillfällena.

Såsom alla tidsströmningar har industrien emellertid ostridigt även sina skuggsidor. Bland dessa framträder ett anspråk från den svenska industrien att utan hänsyn lägga under sig naturtillgångarna samt ej tåla något intrång eller någon kontroll över den sålunda förvärvade äganderätten. Man kan förstå, att den ofantliga kraftutveckling och skaparglädje, som framtrollandet av en storindustri med tillgängliga kapitalmedel mången gång medför, kan verka berusande. Det vilar något av en nietscheanismens ande över de djärva företagarna, som slumpen givit stora maktmedel. Ett uttryck för ett sådant tänkesätt återfinnes i en av Frans Kempe år 1911 publicerad artikelserie, där han å trävaruindustriens vägnar går till strids mot folkmeningarna i norrlandsfrågan och norrlandslagstiftningen. Han talar där också hänfödda ord om storindustrien i allmänhet. Han berömmar därvid exempelvis de engelska förhållandena till skillnad från våra. Engelsmännen, säger han, uppfostras till män som veta att lita endast på sig själva och att handla klokt och i rätta stunden; vi till drömmare, vilka samhället i värsta fall har skyldighet att taga hand om. Slutorden lyda: »Allmänheten sätter stora anspråk på det produktiva arbetets män. Härom vore icke så mycket att säga, därest arbetet finge fortgå utan störande ingrepp så att företagaren kunde känna tillförsikt och arbetsglädje. Men att — såsom åtskilliga göra — på honom ställa de mest vittgående anspråk och samtidigt söka hindra företagsamheten och kapitalbildningen, det är oförnuft, ty han kan ej fylla anspråken därest man binder hans vilja och stäcker hans verksamhetsbegär. Dessa negationens andar, vilkas mål det är att skapa missnöje, må icke bliva de bestämmande, ty av missnöje kunna vi icke leva. Det är hög tid att de som utföra det produktiva arbetet tillåtas arbeta i fred, ty det är dock av detta arbete, som alla Sveriges invånare skola finna sin utkomst.»

Det är en särskild anledning att framhålla just detta uttalande, därför att även emigrationsutredningen i viss mån gör detsamma till sitt. Även denna utredning ser i landets fortsatta industrialisering de löftesrikaste utsikterna för att skaffa folket nya och tillräckliga tillfällen till uppehälle. Såsom ett uttryck för denna

tankegång blir utredningens huvudsakliga inlägg i den sociala jordfrågan också ett återgivande av förenämnda artikelserie nästan ordagrant. Att utredningens sympati tämligen oförbehållsamt ligger hos de stora företagen och deras ekonomiska synpunkter framgår mångenstädes av betänkandet.

Alla lära nog också kunna medgiva, att den industriella utvecklingen som sagt är något, som vi måste lita till. I vad mån denna sedermera längre fram i tiderna kan komma att bära eller brista är något ovisst, som nu ej kan överskådas. Men så mycket bör vara obestridligt, att det ej är nyttigt, att industrien kommer över landet som en stormflod. Dessa förbiseende av den stora mängdens frihet och individuella arbetsglädje är ett ödeläggande av kultur och ekonomiska värden i en stor utsträckning. En industri, som uppbares av ett verkligt medvetande, att den icke är sig själv nog, skulle säkerligen finna en långt större trevnad genom att arbeta under sympati från alla de intressen, allmänna och enskilda, som den nu tror sig allenast böra trampa under fötterna.

Vad nu sagts gäller särskilt om industriens anspråk på okontrollerat besittningstagande av naturrikedomarna och däribland vattenkraften i landet. Om det finnes någon verklighet under klagomålen mångenstädes, att ett iakttagande av det allmännas rätt och befolkningens intressen ur social synpunkt lagt en hämsko på vattenfallens utnyttjande i årtal, ligger felet därtill till största delen däri, att industriens målsmän icke varit nog vidsynta och upplysta för att inse att sådana krav villigt böra diskuteras och vinna tillmötesgående från början. Då hade förhållningarna kunnat undvikas. Ofta har industrien genom sina målsmän lämnat sin storslagenhet och nedlåtit sig att för en liten penningevinning åtkomma utan valuta vad det allmänna har bättre rätt till och motsatt sig obevekligt all social omtanke. Såsom den svenska industrien emellertid nu fattar sin uppgift i detta avseende kan det ej hjälpas, om till äventyrs i ett eller annat fall uppstår dröjsmål med vattenkraftens utnyttjande. Föga tacksamma skulle kommande generationer vara, i fall vi för glädjen av några års förhastande offrade framtiden. Men för övrigt ligger det en ofantlig överdrift i talet om vattenkraftens gagnlösa borttrinnande på grund av de sociala önskemålen. Sådan trolldom vilar dock icke över industrien, att den bland vildmarkerna i ett avlägset land kan i ett slag stampa fram otaliga industri-anläggningar ur jorden. Det tar sin ofantliga tid av betänksamhet och omtanke ännu innan någon större del av denna vattenkraft kan komma till ekonomiskt lönande bruk. Vad som i detta avseende dock årligen åstadkommes, motsvarar nog i stort sett, vad som under alla förhållanden rimligen kan ifrågasättas.

Jordägarens rätt.

Under 1913 års riksdag erfor man liksom vid så många föregående tillfällen hur oriktigt och omöjligt det enligt den nuvarande storindustriella uppfattningen vore att medgiva s. k. social expropriation, d. v. s. rätt för det allmänna att mot ersättning frigöra beroende småbrukare och lägenhetsinnehavare eller att såmedels skaffa mark för bostäder, jordbruk eller andra samhällseliga behov. I förslaget till vattenrättslag åter har medgivits storindustrien en synnerligen utvidgad rätt att genom vattenuppdämning för vinnande av vattenkraft faktiskt expropriera ej blott vissa markstycken utan småbrukares hela existensmöjligheter. Häri ligger en av för-

slagets kardinalpunkter. Det är väl sant, att förslaget strött ut en del kopparslantar särskilt till småbrukarna. Men sedan kommer det till industrien och kapitalet med de stora gåvorna. Frågans kärnpunkt är nu i alla fall den, huruvida uppdämning skall få ske på sådant sätt, att småbrukare och andra berövas hem och hård samt varaktiga utkomstmöjligheter eller med andra ord sina mänskliga rättigheter. Den ifrågasatta uppdämningen av sjön Skagern har som bekant lämnat ett betydande exempel på vad frågan gäller. Spörsmålet rör sig om det gamla tvisteämnet, om man nu kan kalla det så, huruvida det mänskliga har något särskilt krav gentemot en naken ekonomisk vinst och om det kan avfärdas allenast med en lumpen och otillräcklig penningssumma. Den svenska lagstiftningen om tillgodogörande av vatten har från äldre tider ända till 1880 vilat på den principen, att byggnad för sådant ändamål ej får göras till skada för någon. Även i förarbetena till 1880 års lag om jordägares rätt över vattnet å hans grund ställde man sig i stort sett på samma ståndpunkt, i det att dels endast skada å ouppodlad jord ifrågasattes kunna få äga rum, och detta blott om skadan var ringa mot nyttan av uppdämningen, dels slutligen i proposition till 1880 års riksdag även detta medgivande återtog. Vid nämnda riksdag godkände andra kammaren förslaget, som hävdade den gamla principen, under det första kammaren antog ett förslag, framfört under debatten, att uppdämning finge ske, *om skadan prövades vara ringa, mot den nytta som av uppdämningen vinnas*. Någon skillnad gjordes ej här mellan odlad och ouppodlad jord. Någon avprutning på detta krav medgav första kammaren ej ens sammanjämningsvis, och slutligen medgav även andra kammaren, att bestämmelsen fick inflyta i lagen.

Det är klart, att särskilt andra kammaren år 1880 föreställt sig att »ringa skada» ej kunde rimligen omfatta annat än någon jämförelsevis obetydlig skadegörelse. Emellertid ha tidsförhållandena sedan dess alltmera förändrat sig. Den moderna industrialismen har skapat stora nya möjligheter för tillgodogörande av vattenkraften, och till följd därav kommit med allt större anspråk på uppdämningsrätt. Med den makt storindustrien kan sätta bakom fordringarna, det gehör den äger inom ämbetsmannakåren och det herravälde den utövar över den officiella juridiken har det blivit en given följd, att begreppet »ringa skada» uttolkats alltmera godtyckligt, och nu av vattenrättskommittén i sitt förslag till vattenlag helt enkelt översatts så, att *uppdämning får ske, om nyttan i värde uppgår till minst dubbelt mot skadan och intrånget*.

Det gäller då först frågan, i vad mån skada kan få tillskyndas annan, och är härvid till en början uppenbart, att gällande bestämmelse, vilken i sin ursprungliga mening ej vidare efterlevs samt i varje fall lämnar utrymme för godtycke, bör närmare preciseras och utvecklas.

Därvid måste till en början eftersinnas, huruvida det kan vara riktigt att obegränsat tillåta skadas uppkomst i visst förhållande till nyttan genom uppdämning. På det sättet skulle kunna tillåtas de mest oerhörda skador, blott det kunde visas, att nyttans marknadsvärde till föreskriven myckenhet översteg den stora skadan. Stora befolkade trakter skulle på detta sätt kunna få sättas under vatten för att gynna ett industriellt företag.

Vidare är det säkerligen oriktigt i många fall att jämföra skadans och nyttans värde, på sätt nu sker och fortfarande skulle komma att ske, blott efter deras ömsesidiga marknadsvärde. Jorden är dock något för mera än en handelsvara. Den

äger bestående reella och ideella värden, grundväsentliga för människans existens. Ett förstörande av jorden, och särskilt av åkerjorden, för framtiden blir därför en vida större förlust för samhället och för brukarna, än som kan mätas av ett jordstyckes tillfälliga marknadsvärde. Denna viktiga skillnad förbises av vattenrättskommittéerna. Detta förbiseende framträder bjärt, då de motivera sitt nya förslag om proportionen mellan nyttan och skadan med att den redan är stadgad i fråga om rätten att utriva eller försämra vattenverk, som utgör hinder för ett torrläggningsföretag. Ett dylikt analogislut kommer så mycket mer än att bli en judaskyss åt jordbruket, som ett utrivande av vattenverk för ett torrläggningsarbete väl sällan förekommer eller kan av jordägarna ekonomiskt bäras, under det att den motsvarande rätten för det industriella företaget att expropriera även vattendraget för uppdämning blir ofta ekonomiskt överkomlig och högligen tillämplig.

Emellertid skall enligt förslaget ersättning givas för varje skada och intrång, som vållats genom vattenbyggnaden. Kommittén betonar lojalt, att det är av vikt att tillse att ingen skada eller förlust av något som helst slag lämnas utan beaktande. Sålunda föreslås (53 §) att därest genom vattenuppdämning eller annan åtgärd enligt lagen hel fastighet eller del därav blir för ägaren onyttig eller synnerligt men för begagnandet därav uppkommer, skall, om ägaren fordrar det, hela fastigheten eller den särskilda delen lösas, ävensom att därest begagnandet av fastigheten blir försvårat eller fördyrat, skall, i den mån fastigheten ej löses, sådan skada ersättas. Det synes dock ej riktigt klart, om dylik skada skall få medräknas, när det gäller avvägandet av proportionen mellan nyttan och skadan, som bör förefinnas för att vattenbyggnaden skall äga rum. I motiven betonas, att härvid kommer i betraktande allenast den *direkta* skada, som byggnadsföretaget tillskyndar annans egendom, icke den sekundära skada ägaren möjligen därjämte kan komma att lida. Det ligger nära till hands att antaga, att sådan skada såsom otvivelaktig i viss mån indirekt ej skall komma i beräkning. Ett förtydligande synes i varje fall erforderligt.

Att däremot enligt förslaget den förlust, som ej på något sätt hänför sig till själva jorden, ej får tagas hänsyn till vid förenämnda bedömande, om företaget skall komma till stånd eller icke, är alldeles givet. Detsamma gäller också om s. k. *ideell skada*, som skall ersättas. Det föreslås nämligen (9 kap. 34 §) att därest ett företag eller en åtgärd enligt lagen medför skada eller lidande av annan beskaffenhet än rent ekonomisk skall vid ersättningens bestämmande hänsyn så vitt möjligt tagas jämväl därtill. I en tid då den ekonomiska vinningen, uttryckt i penningar, är samhällslivets allt annat överstrålade ledstjärna, framstå de ideella värdena såsom någonting mera oväsentligt, sekundärt, samt skada å sådana värden endast såsom en indirekt förlust, till vilken tas hänsyn endast i den mån den kan uppskattas i penningar. Man inser svårigheten i ett sådant uppskattande. »Om möjligt» bör det dock ske och i annat fall får det ideella värdet ligga ogillt. De ideella värden, som det här gäller i ofantlig grad, är hem och härd, hembygd och traditioner. Människorna hava särdeles svårt att taga hänsyn till sådana andliga verkligheter, när det ej gäller dem själva, och den tekniska sakkunskap, som i dessa fall får makt över liv och död, kan man säga kommer med sällsynta undantagsfall att sakna det hjärtelag för desamma, som omständigheterna påkalla.

En glimt av samvete har dock lyckats tränga sig fram genom all denna kontanta hänsyn, varmed lagförslaget i stort sett blivit invallat. Sålunda föreslås

(3 §), att därest byggande i vatten skulle hava till följd att ett avsevärt antal bofasta personer berövas dem tillhöriga bostäder, må byggnaden ändå att nyttan därav uppgår till föreskrivet värde icke ske, såframt icke med hänsyn till byggnadens betydelse för näringslivet eller för orten densamma ändå bör tillståndjas. Här ser man således, att hänsynen till ett ideellt värde skall kunna få förbjuda hela anläggningen. Men även här hänvisar man på den ekonomiska nyttan såsom det slutligen avgörande, ehuru det kan få krävas en ännu större proportion än lagen skulle för vanliga fall föreskriva. Vidare gäller detta undantag endast för den händelse företaget skulle föranleda någon verklig syndaflod. Vanligen byggas bostäderna så högt, att de ej drabbas av en tillämnad uppdämning och nu skall dessutom ett avsevärt antal bostäder vara hotade. Hur framlyser ej dessutom även uti detta sista krav vår tids krassa sifferpolitik. Framtidens politik kommer ej att vilja beröva någon enda människa ett livsvärde mot att slänga till henne en liten fattig penningssumma. Slutligen är begränsningen till bara bostäder godtycklig och otillräcklig. Om en småbrukare genom vattenflödet förlorar så mycket ägor, att han ej längre kan livnära sig på sitt jordbruk men bostaden står kvar på det torra, så har han i alla fall förlorat sin bostad, sitt hem med andra ord i detta ords innehållsrikaste bemärkelse. Denna lilla hänsyn till de ideella mänskliga värdena, vilken dessutom kringskurits så att det knappast blir mera än en skåderätt i lagen, förtjänar att jämföras med motsvarande stadgande beträffande den defensiva vattenrätten. Där föreslås (5 kap. 34 §) att därest genom sänkning eller urtappning av sjö förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentlig minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara, skall särskilt prövas, huruvida med hänsyn till företagets betydelse och gagn för orten och andra omständigheter detsamma dock må tillståndjas. När det således gäller skapandet av ny utkomst ur jorden göres undantagen gentemot detta för ideella värden vidare än när det är fråga om ett industriellt företag. I förra fallet får tagas en större hänsyn för djur- och växtvärlden än som är tillåtet för människorna i det senare fallet.

Med det sagda har icke gjorts någon gensaga att för vinnande av vattenkraft man skäligen får uppoffra åtskillig jord ovanför uppdämningsstället, men vad som bör ske är att kommittéernas förslag därom underkastas *en ingående granskning*. För det första kan det som från många håll erinras med fog ifrågasättas, om ej kommittén gått alldeles för långt även efter sina egna principer. För det andra och framför allt måste en fördjupad uppfattning göra sig gällande om de olika värdenas begrepp och konsekvenser samt en ny jämförelse äga rum från en sådan utgångspunkt. För det tredje torde böra ses till att, därest rimliga skäl verkligen föreligga att beröva någon bostad och hem eller annat dylikt ideellt och ekonomiskt värde på samma gång, det allmänna ock får iordningsställa åt denne på annan plats något som kan fullt motsvara vad han förlorat. För det fjärde bör besinnas att när man vill bereda någon av folket gottgörelse eller upprättelse i ena eller andra avseendet, måste det allmänna självt ta ett moderligt initiativ därtill och själv laga efter lägenheterna. Lagstiftningen hänvisar gärna i sådant avseende vederbörande till att instämma talan och fullfölja klagan och tror sig därmed hava uppfyllt allan rättfärdighet. Men hur skall en vanlig liten medborgare utan juridiska kunskaper och ekonomiska resurser någonsin bli hjälpt på detta sätt. Att bemästra alla dessa former, att inlåta sig på risken av ett ovisst avgörande, att avvakta beslut av

myndigheter, som icke hava hjärtelag, tillräckligt intresse eller erforderlig tid att ömma för vad det just i detta fall gäller för en viss person, alla dylika hänvisningar äro endast skådespel i lagtexterna och ingen utövning av rättvisa. Ur alla dessa synpunkter behöver lagförslaget undergå en social granskning vid sidan av den tekniska.

Hurusom en sådan granskning sannolikt måste leda till *ett förkastande av varje matematisk lösning* av förhållandet mellan vinst och förlust, detta framgår redan av det anförda, och därom skall närmare ordas vid behandling nedan av domstolsorganisationen.

Det allmännas intresse. Kungsådran.

Den nutida bolagsbildningen är, såsom redan erinrats, en mäktig hävstång för företagsamhet och ekonomiskt framåtskridande. Men den har också sin baksida, som kan betecknas såsom fruktansvärd. Denna företagsamhet är nämligen enskild. Dess drivfjäder och ideella mål är icke att göra människorna lyckliga utan att skaffa vinst åt aktieägarna. När en sådan makt, såsom ock är händelsen, strävar att bliva herre över både det fasta produktionsmedlet, jorden, och det rörliga produktionsmedlet, penningkapitalet, kan man förstå, vilka svårigheter måste uppstå för det besittningslösa flertalet av folket.

Det är därför en livsfråga för detta flertal just nu, att *staten*, som representerar alla, *behåller de produktionsmedel, varöfver den samma förfogar*, och i all synnerhet sin jordegendom. Under ett århundrade ha de enskilda intressena fått tillägna sig opåttalt både det ena och det andra av dessa domäner. Det varslar emellertid som om det allmänna rättsmedvetandet här och var skulle börja vakna något samt kräva en rättelse, och någon gång skall väl detta rättsmedvetande hålla sitt intåg även hos regeringsmakten. Statsmakten måste slå vakt om sina gamla domäner och jorddonationer och därvid även söka återvinna vad som obehörigen frångått staten och därtill lägga vad det allmännas intresse behöver av inflytande på naturrikedomarnas besittningstagande. Under sådana förhållanden måste det väl anses särdeles obefogat, att staten avhänder sig besittningsrätt för all framtid av vad det allmänna ännu har i besittning. Ett sådant avhändande i oträngt mål äger rum genom det tillstånd, som fortfarande utfärdas för överbyggnad av kungsådran på evärdelig tid.

Den gamla kungsådran beskrives i den senaste författningen av den 30 december 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund på följande sätt: Där kungsådra av ålder varit skall den fortfarande lämnas öppen för allmän samfärdsel, för flottning och för fiskens gång eller annat allmänt ändamål, så ock till bevakande av enskild rätt, som av ådran är beroende. Kungsådran skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses framgå i djupaste vatten och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd. Förutom denna egentliga kungsådra, som har gamla anor i lagstiftningen, infördes där i medlet på 1700-talet ett nytt begrepp, som sedan plägat kallas den mindre kungsådran. Denna är i gällande lag om rätt till fiske beskriven så, att i älv, ström, eller sund, där kungsådra ej finnes, men fisken har sitt drev, skall en sjättedel av bredden i djupaste

vattnet lämnas fri från fiskeredskap, som kan hindra fisken att framgå, där ej befallningshavande efter rättsägandes eller sakkunniges hörande giver lov till redskapens användande.

Vattenrättskommittéerna ha nu utplånat den gamla kungsådran ur lagstiftningen samt ersatt densamma med bestämmelser att i alla på visst sätt bestämda större vattendrag ävensom i andra vattendrag, om kungsådra funnits där, den strandägare enligt förslaget tillagda rätt att råda över vattnet skall vara inskränkt så tillvida, att han i viss omfattning under bestämda villkor är skyldig underkasta sig förlust av vattenmängd eller vattenkraft till förmån för vattenbyggnader i allmänhet, allmän farled, vattenavledningsföretag, invallning och vattenreglering ävensom allmän flottled. För sin förlust skall han dock åtnjuta ersättning, med vissa undantag. Stadgandet i lagen om fiske rörande den mindre kungsådran lämnas orubbat. Förslaget att utan vidare utplåna den egentliga kungsådran ur lagstiftningen stöder kommittén väsentligen på sin uppfattning, att kungsådrans vatten juridiskt taget måste vara en strandägarens tillhörighet, som endast fått vidkännas begränsning för de särskilda ändamål, för vilka enligt lagen kungsådra skolat hållas öppna. Rätt att tillgodogöra sig vattenkraften i kungsådran i ett vattenfall skulle således vara en strandägarens egendom, på vilket det allmänna ej kunde framställa några anspråk.

Med *strandägarens påstådda så kallade lagfästa rätt* till vattenkraften i kungsådra förhåller det sig till en början på det sättet, att den icke kan vid domstol utsökas. Praktiskt taget finnes således ingen juridisk rätt. Den myckna juridik, som ödslats och ytterligare ställes i utsikt för detta rättsanspråks bestyrkande, mäktar således under inga omständigheter komma med några gåvor. Den försjunker dessutom i gissningar rörande vad gångna tiders lagstiftare menat, men framfarna lagstiftare ha säkerligen likasom de nutida sällan tänkt eller menat någonting all utöver vad de uttryckligen nedskrivit. Någon på moralen grundad rätt för strandägaren kan ännu mindre spåras. Kungsådrans vatten är en produkt av ovanliggande nederbördsområden, och vattenkraftens nutida värde är en skapelse av samhällskonjunkturerna. Strandägaren, gammal eller ny, har intet legitimt krav på en evärdelig gåva av kungsådrans vattenkraft.

Det är väl därför uti europeiska länder, med undantag för de skandinaviska, vattnet i allmänhet rättsligen tillhör det allmänna. Vårt kungsådrebegrepps vagga stod också i de tider, då allmänningsrätten och regalrätten hos oss omhögades. Kungsådrans lagfästade kan måhända naturligtast förklaras såsom en kompromiss mellan dessa nya samhällssträvanden och gammal skandinavisk individualistisk rättsuppfattning.

Den enda juridik därför, som här betyder något, är den gamla rättsregeln »*beatus possidens*» eller lycklig den, som har besittningsrätten, och ännu lyckligare givetvis den, vilken, såsom i detta fall är händelsen, fått den sig tillagd genom klar lag. Den lycklige besittningshavaren är här de allmänna intressena. Dessa växla dock med tiderna. Lagen uppräknar några intressen, som gjorde sig gällande redan då lagen stiftades, men den förbehåller också kungsådrans vatten för annat allmänt ändamål, således även för kommande tiders nya intressen. Även om lagen icke gjort detta, hade nya tiders ändamål, som kunna tillgodoses med vattnet, måst och bort upptagas av den, som suttit inne med uteslutande besittningsrätt till densamma. Målsmannen för de allmänna intressena är staten, eller, rättare sagt, de

förra äro en integrerande del av staten själv. Dessa intressen äro också som sagt i besittning av vattnet.

När därför behov av tillgodogörande av vattenkraften i kungsådran finnes, har statsmakten måst göra sitt medgivande. Överbyggnaden av ådra har måst tillåtas genom särskild lagstiftning. Från deras sida som av ovan angivna skäl ansett det obehörigt, att det allmänna samtidigt skänkte bort denna vattenkraft för evärdelig tid, har det gjorts gällande, dels att det allmänna skall redan nu betinga en arrendeavgift (koncessionsavgift) för upplåtelsen och dels att koncessionen på överbyggandet skall förbindas med en viss ej alltför lång tidsbegränsning. Detta senare ingalunda för att senare återtaga koncessionen, utan för att få rådruum att överväga och ordna de olika spörsmål, ekonomiska och sociala, som framställa sig i denna oprövade angelägenhet.

Denna saks förhistoria uti riksdagen är belysande för densamma ur olika synpunkter och återgives därför här i korthet.

År 1896 beslöt riksdagen begära förslag till lagstiftning för underlättande av vattenfallens tillgodogörande. Detta skulle avse dels rätt att överbygga kungsådra, dels rätt till expropriation för framdragande av elektriska kraftledningar.

Den förra frågan framlades sedan av regeringen för 1899 års riksdag, och förslaget innehöll till synes ett medgivande av kungsådrans överbyggande t. o. m. för all framtid. Ingen uppmärksammade då, att ett sådant avhändande av de allmänna intressenas besittningsrätt till kungsådran utan vidare kunde ha sina betänkligheter och förslaget gick därför omärkt igenom.¹⁾ Hade en framställning emellertid skett, så lider det intet tvivel, att andra kammaren på den tiden skulle bifallit en tidsbegränsning i själva lagen för att vinna rådruum, och saken skulle ha varit klar och vi kommit från de nuvarande bekymren.

Påföljande år 1900 framlades för riksdagen det andra begärda förslaget om expropriationsrätt för kraftledningar. Även denna koncession föreslogs av regeringen skola meddelas sökanden för evärdelig tid. Då blev emellertid det betänkliga även i ett sådant förslag uppmärksammat, och motion väcktes bland annat, att lagstiftningen borde byggas på koncession endast för vissa tider i sänder samt betalning av en årlig koncessionsavgift. Andra kammaren biföll i huvudsak denna framställning, men första kammaren avskog den och frågan föll för den gången.

Regeringen återkom 1902 med ett förslag, som innehöll några förbättringar till jordägarnas förmån, men bibehöll bestämmelserna om evärdelig koncession utan ersättning. Ny framställning gjordes i andra kammaren av enahanda innehåll som förra gången, och då det blev uppenbart, att andra kammaren var sinnad att vidhålla sin förra ståndpunkt, åtminstone i fråga om tidsbegränsning, böjde sig slutligen första kammaren och genom sammanjämkning framkom nu gällande lagstiftning om högst 40-årig koncessionstid för kraftledningar.

Både 1900 och 1902 hade med synnerlig skärpa från såväl regeringens som första kammarens sida framhållits, att en evärdelig koncession var den oundgängliga förutsättningen för att någon kunde inlåta sig på vattenfallens utbyggande. Men när sedan lagen i alla fall kom med sin tidsbegränsning, har det visat sig, att dessa farhågor icke alls besannats.

¹⁾ Frambäraren av denna motion blev först år 1900 ledamot i lagutskottet.

Efter dessa erfarenheter och då regeringen trots sin befogethet ej bland villkoren för koncessioner för överbyggande av kungsådra jämväl upptog åtminstone tidsbegränsning, var det klart, att försummelsen 1899 måste bli uppmärksammas och försök till rättelse göras.

När därför riksdagen år 1904 begärde revision av lagstiftningen om vattenrätt, fogades till lagutskottets betänkande en reservation av fyra medlemmar, däri yrkades, att i riksdagens motivering skulle särskilt påpekas nämnda försummelse till övervägande både vid den av utskottet förordade allmänna revision av vattenrättslagstiftningen och vid det medgivande att bygga i kungsådra, som därefter och tills en ny lagstiftning kom till stånd kunde äga rum. Detta motiverades i reservationen bland annat sålunda:

Den möjlighet att bygga i kungsådra, som bereddtes genom 1899 års lag och vilken det nu är meningen att ytterligare underlätta, leder uppmärksamheten på angelägenheten, att dylika upplåtelse ske endast genom ett *modernt koncessionsförfarande*. Å ena sidan beredes härigenom koncessionsinnehavaren trygghet för en avsevärd tid i sin nyttjanderätt, under det å andra sidan staten fortfarande har förhållandena i sin hand och kan i det allmännas intresse uti framtiden modifiera villkoren efter ändrade förhållanden och billighetens fordringar.

Konungen äger visserligen redan nu att vid utövningen av sin rätt att lämna tillstånd till byggande i kungsådra tillämpa sådana grundsatser. Men detta har i de hittills givna tillståndsresolutionerna för det första icke iakttagits i det viktigaste avseendet, ity att upplåtelsen av vattenkraften i kungsådra i själva verket sker på evärdelig tid och därjämte utan all ersättning. Vid bägge de tillfällen, då kungl. propositioner framlades med förslag till lag om elektriska anläggningar, ville Konungen åt sig förbehålla rätt att meddela koncession för alltid. Riksdagen bestämde dock slutligen, att koncessionen ej fick överstiga 40 år. Och då Kungl. Maj:t sedan vidare föreslog riksdagen att upplåta en avsevärd del av Trollhättans vattenkraft till enskilt bolag för all framtid, blevo båda kamrarna eniga därom, att den ifrågasatta upplåtelsen ej borde ifrågakomma för längre tid än högst 40 år i sänder. Samma skäl, som talade för dessa beslut, borde även föranleda till, att det allmänna ej för all framtid avhänder sig förfoganderätten över vattenkraften i kungsådra och att även möjlighet hålles öppen, att utarrenderingen kan ske mot upptagande av en viss avgäld. Staten har väl ej i detta fall anledning att fullständigt skänka strandägaren en värdefull vattenkraft för att sedan kanske åter vid behov nödgas för allmänt ändamål återköpa gåvan med ett belopp, vartill en upplåten evärdelig äganderätt kan uppskattas. Staten har förr ofta förfarit med allmän egendom på enahanda sätt, men trots de sorgliga erfarenheterna söka vi om möjligt fortgå på samma vägar.

Förslaget att i motiveringen intaga nämnda förbehåll föll utan vidare i första kammaren och avslogs i den andra med 101 röster mot 56 röster.

År 1907 väcktes särskilt förslag om tidsbegränsning i själva lagen för överbyggande av kungsådra. Frågan om koncessionsavgift upptogs ej den gången för att icke öka motståndet. Lagutskottet gillade enhälligt tanken, men hemställde, att regeringen måtte anmodas att göra tidsbegränsning av högst 40 år, intill dess ny vattenrättslagstiftning kommit till stånd. Emellertid väckte saken ett ovanligt starkt motstånd även i andra kammaren från industriens talesmän, och frågan föll den gången i första kammaren utan votering och i den andra med 101 röster mot 85.

År 1909 upprepades framställningen om tidsbegränsning dock med den förändringen att medan år 1907 en tidsbegränsning av högst 40 år begärdes föreslogs nu att »vid meddelande av tillstånd till överbyggnad av kungsådra göres sådan begränsning av tiden för tillståndet, som kan för olika fall anses av förhållandena påkallad». I lagutskottet tillstyrkte sedan sex reservanter från andra kammaren förslaget, och kammaren antog denna gång förslaget med 87 röster mot 64, varemot det utan votering avslogs i första kammaren.

År 1913 återupptogs frågan i andra kammaren. Utom en motion rörande utredning om kungsådras förekomst yrkades nämligen omedelbart riksdagsbeslut att i lagen införa uttryckligt stadgande därom, att tillstånd till överbyggande av kungsådra skall meddelas endast på viss tid, ej överstigande 40 år samt en skälig avgift bestämmas för den upplåtna vattenkraften eller att riksdagen åtminstone ville anhålla att vid meddelande av koncession för överbyggande av kungsådra sådana bestämmelser måtte inflyta bland villkoren. Denna framställning, förordad av två ledamöter i jordbruksutskottet, föranledde ej någon åtgärd. I andra kammaren avgavs för densamma 60 röster mot 69, som tillföll utskottet.

Det är nu storindustriens mälsmän och dess nitiske talesman på detta område, vattenkraftsföreningen, som lägga hela sitt inflytande i vågskålen för att hindra tillvaratagandet av de allmänna intressenas besittningsrätt i kungsådran till dess man får se tiden an och frågorna blivit en gång allsidigt lösta. Vattenrättskommittéerna stå också här i allt väsentligt med nit och iver på samma sida. Arrendeavgiften anser man obehörig, därför att, såsom kommittéerna sökt utveckla, vattenkraften skulle rätteligen tillhöra strandägaren. En begränsning i koncessionens tid för att bereda tillfälle att få denna och andra frågor tidsenligt lösta, vill man icke medgiva; detta skulle föranleda en stor osäkerhet och omöjliggöra för någon att inlåta sig på en dyrbar anläggning.

Men även vattenkraftsindustrien får väl räkna med att den står under statmakterna och måste lita till dess avgörande. Vattenbyggare i övriga Europa nödgas i regeln underkasta sig både koncessionsavgifter och i all synnerhet en ganska kort tidsbegränsning i koncessionen å hela anläggningen jämte många andra inskränkningar. Kapitalet är vant att underkasta sig vida större och oberäkneliggare risker i konjunkturen, konkurrens och äventyrligheter av olika slag. I fall här som vid koncession för elektriska kraftledningar fastställts en koncessionstid av högst 40 år, skulle det säkert visa sig, att de stora farhågorna redan nu liksom i nämnda fall skulle utebli. Allra minst kan det inträffa såsom också hotat, att kapitalet skulle vända sig till utlandet, ty där möter det överallt just dylika korta tidsbegränsningar för koncession på kraftanläggningar.

Utom genom framställningar i riksdagen har på sista tiden frågan upptagits även av *advokatfiskulen i kammarkollegium A. Klockhoff*. I ett utlåtande år 1912 över en begärd koncession för överbyggande av kungsådran i Skallböleforsen i Ljungan hemställde han, att koncessionen måtte till en början ställas på viss tid, föreslagen visserligen alldeles för lång till 75 år. Denna hemställan var icke värre enastående än att alla vattenbyggare i övriga Europa få underkasta sig den beträffande hela vattendraget, att det hos oss har en förebild i 1902 års lagstiftning om kraftledningar, att det uttryckligen år 1904 förordades bland annat av landets nuvarande stats-

minister, att det enhälligt tillstyrktes av 1907 års lagutskott och att det påyrkades av 1909 års andra kammares majoritet.

I anledning därav gick emellertid vattenkraftsföreningen in till regeringen med en petition, däri föreningen angrep alla dessa »projekt av kronans ämbetsmän, dessa upprepade anfall mot strandägarens lagfarna rätt till vattnet» samt uttalade hurusom det vore »lyckligt om dessa kronans ämbetsmän för framtiden ville taga den hänsyn till sagda industri, att de icke genom hugskott onödigtvis försvårade dess tillvaro och utveckling». Vad betyder det nu att man kan förivra sig till sådana angrepp för att en myndighet söker hänge sig åt en samvetsgrann tjänsteutövning i bevakandet av det allmännas rätt, och till och med hos regeringen begär ingripande mot ett sådant tjänstenit. Det bevisar, att regeringsmakten icke inger någon respekt i förevarande fall, därför att den ej tillägnat sig några klara grundsatser och således underlåter att framträda med den kraft och målmedvetenhet, som tvingar alla vederbörande till en förnuftig syn på saken.

I denna frågas brydsamma belägenhet kan det vara av vikt att tillvarataga alla nya röster, som söka bryta med de härskande uppfattningarna, helst de myckna utlåtandena om vattenrättsförslaget icke lär komma att till tryck befordras. Sålunda har för detta professorn vid tekniska högskolan O. E. Westin nyligen till konungen ingivit två framställningar med kritik av förslaget till vattenrättslag i vissa delar. Det ena berör framställningen i kungsådrefrågan och lyder sålunda:

Enligt kommitténs förslag skulle kungsådrebegreppet avföras ur vattenrättslagstiftningen men däremot bibehållas i fiskerilagstiftningen. Kommittén anser sig ha ådagalagt, att äganderätten till kungsådran tillkommer strandägarna och att staten alltså icke har någon rätt till densamma. Denna mening kan jag icke dela, och jag vill nu anföra de skäl, som enligt min uppfattning visa, att kommittén ej tillräckligt beaktat vissa på saken inverkan omständigheter av väsentlig betydelse, och att dess åskådning i följd härav icke äger den grad av objektivitet, som är erforderlig för att dess förslag i denna del skulle vara förtjänt att upphöjas till lag.

Vid den avlägsna tid, då begreppet kungsådra infördes, och bestämmelser angående detsamma lagstodades, voro som väl bekant är de ekonomiska och tekniska förhållandena helt andra än i vår tid och det är därför ingalunda förvånande, att dessa bestämmelser icke passa för tillgodoseende av nutida behov. Förr var landets befolkning liten och näringslivet fortgick i helt andra banor än nu; behoven voro små och anspråken på deras tillfredsställelse obetydliga. Detta har uppenbarligen utövat inflytande på bestämmelserna beträffande kungsådran. Då liksom nu ville man givetvis i fråga om vattendragen i största möjliga mån tillgodose hela landets bästa och formulerade hithörande bestämmelser därefter. Rätten att draga fördel av det i strömdragen framrinnande vattnet blev därför i en mängd fall för strandägarna starkt begränsad, och någon orättvisa mot dem torde icke ha visats därigenom, ty deras behov att använda vattnet för motoriska ändamål var i förhållande till tillgången i allmänhet obetydligt, och det fanns för övrigt ingen möjlighet att med tidens vattenmotorer tillgodogöra någon mera betydande del av energien i de större vattendragen.

Med landets stora utsträckning och de knappa kommunikationsmedlen till lands var det uppenbarligen en sak av stor vikt för riket i sin helhet att strömdragen hüllos öppna för samfärdseln, och det är klart att rätten att i sådant avseende använda dem alltid ansetts tillkomma rikets samtliga innebyggare. Utan tvivel har man här att söka

en av de förnämsta orsakerna till bestämmelserna rörande kungsådrans öppenhållande. Det torde ock kunna med ganska stor visshet antagas, att strandägarna funno en sådan allmän rätt att använda strömdragen helt naturlig och att de sålunda icke betraktade bestämmelserna till förmån för hela landet om öppenhållande av en betydlig del av vattendragen såsom någon obehörig inskränkning i deras rätt.

Påbudet om vattendragens öppenhållande för fiskens gång var tydligen ock en inskränkning i strandägarens vattenrätt till förmån så långt möjligt var för på större eller mindre avstånd boende. Och att denna inskränkning även kom att gälla vattenfall av sådan höjd, att fisken där icke kunde komma upp, är ganska naturligt, då tillgången på fallande vatten var så riklig, att någon minskning av inskränkningen av strandägarens vattenrätt icke syntes behöfvlig.

Lagstiftarna hade på den tiden icke någon föreställning om möjligheten att på hundratals kilometers avstånd från den plats, där energien hos vatten fanns att tillgå, fortleda effektbelopp så stora, som de nu för tiden förekommande, och än mindre därom, att det fanns möjlighet att med användning av vattnets energi smälta malmer, upplysa städer, tillverka gödningsämnen o. s. v. Hade kännedom om sådant förefunnits, så är det sannolikt, att lagbestämmelserna angående vattendragens användning för allmänna ändamål fått ett helt annat innehåll än nu var händelsen. Det är antagligt, att föreskrifter då ock kommit att inflyta i lagen om de villkor, under vilka en avstängning av vattendragen kunde få äga rum, och det synes ej föreligga grundade skäl för det antagandet, att undantagen i fråga om strandägarnas lagliga rätt att förfoga över vattnet blivit mindre för det. Givet är ock, att under sådana förhållanden 1880 års vattenrättsförordning icke kommit att innehålla bestämmelser om, att kungsådran endast skall lämnas öppen. Den omständigheten, att statsmakterna sedan, genom ändring av samma förordning, beslöt, att, utan hinder av den äldre föreskriften om kungsådrans öppenhållande, i denna ådra må byggas, synes vattenrättskommittén funnit utgöra stöd för den meningen, att äganderätten till kungsådran är strandägarna förbehållen. Denna mening är enligt mitt förmenande felaktig.

Det må ihågkommas, att strandägarna, innan tillstånd att överbygga kungsådran blivit lämnat, icke haft någon rätt att tillgodogöra sig det motoriska gagnet av vattnet i densamma, vare sig att de genom köp, arv eller gåva kommit i besittning av vidliggande strandfastighet. Det finnes under sådana omständigheter icke fog för påståendet, att deras rätt inskränkes genom de villkor, som kunna uppställas vid meddelandet av tillstånd att bygga i kungsådran. De strandägare, som göra anspråk på äganderätt till kungsådran, böra se efter i sina åtkomsthandlingar rörande fastigheten, huruvida där står, att de äro ägarö till kungsådran. Misstänkas kan att de alla i det avseendet få leta förgäves.

Måhända vill man söka göra gällande, att en orättvisa, som förmenas vara begången, skulle bli i någon mån försonad därigenom, att kungsådran nu utan vederlag och med full äganderätt vad den motoriska användningen beträffar, överlämnades till strandägarna: men det finnes knappast nöjaktig grund för en sådan åskådning, emedan en orättvisa icke kan med fog sägas hava varit begången i detta hänseende.

Vad förhållandena i övrigt i detta hänseende vidkommer må anmärkas, att det är oriktigt att antaga, att strandägarna vinna någon äganderätt till kungsådran därigenom, att, i samband med kungsådrans stängande, samfärdselns behov tillgodoses genom anläggande av farled vid sidan om det naturliga vattendraget; det är ock oriktigt att, om än indirekt, göra gällande, att de vinna sådan rätt därigenom, att, i sam-

band med stängningen, konstgjorda vägar anordnas för vandringsfisken; oriktigt är ock att tro, det äganderätt till kungsådran vinnes därigenom, att för flottningen rännor byggas vid sidan av vattendragen: det är för övrigt även oriktigt att antaga det äganderätt i förevarande avseende skapats därigenom, att under nuvarande provisorium byggnadstillstånd lämnats utan att vara belagt med avgift för vattnets motoriska användning. Allt detta är oriktigt, emedan statsmakternas ifrågavarande beslut icke innebär, att med tillstånd att bygga i kungsådran följer äganderätt till denna del av vattendraget. I överensstämmelse härmed brukar det ju i tillståndsresolutionerna angivas, att företagarna ha skyldighet att underkasta sig kommande lagstiftning. Och statsmakterna ha naturligtvis obestriddig befogenhet att till fördel för landet i sin helhet ordna saken oberoende därav, att några vunnit tillstånd att utföra omförmälda byggnad.

Vattenrättskommitténs ordförande, härads hövdingen H. von Sydow, säger i den översikt av striden om kungsådran, han lämnat i jernkontorets annaler, att kommittén ej tillerkänner kronan någon rätt att ekonomiskt utnyttja kungsådrans vatten. Såvitt jag kan förstå, har kommittén icke genom det uppdrag, den erhållit, fått någon befogenhet att vare sig tillerkänna eller fränkänna den ena eller den andra en sådan rätt. Kommittén har haft att söka objektivt granska hithörande såväl äldre som yngre förhållanden och att opartiskt framlägga förslag till tidsenlig vattenlag: men detta är påtagligen något annat än att fränkänna kronan och tillerkänna strauägarna äganderätten till kungsådran. Utförlig är kommitténs utredning, det kan icke nekas, men den är i nu berörda kärnpunkt ensidig och otillfredsställande. Någon obetingad anslutning har förslaget icke heller vunnit, varken hos juridiskt sakkunniga eller andra, och det vore säkerligen allt annat än lyckligt, om detsamma oförändrat vunnit statsmakternas bifall.

Kommittén är synnerligen angelägen att betona, det fara skulle ligga däri, att, för tillståndet att överbygga kungsådran och motoriskt använda dess vatten, avgift skulle erläggas till staten, och menar, att industrien skulle bli lidande därpå. Objektiva skäl härför ha emellertid icke blivit anförda. Visserligen vore det, såsom envar omedelbart inser, till mycken stor fördel för det fåtal industriidkare, som äga strandfastighet invid kungsådra, att såsom gåva av statsmakterna få sig tillerkänd äganderätten till kungsådran — en rätt, som de förr aldrig ägt — men att därav skulle följa, att industrien i sin helhet komme att ha fördel därav, det synes däremot vara högeligen tvivelaktigt: det saknas tvärtom ingalunda anledning antaga, att övriga industriidkare finge direkt eller indirekt betala mera för kungsådrans energi, om de skulle i första, andra eller tredje hand köpa den av strandägarna, som lyckats få densamma till present av statsmakterna, än om de hade att för detta ändamål till staten erlägga en efter förhållandena lämpad avgift. Betalning få dessa industriidkare i alla händelser underkasta sig, och det torde knappast bli angenämare att erlägga den till yrkesbröder eller konkurrenter än till staten. Komme saken att ordnas så, att statsmakterna icke gjorde bruk av den rätt, de äga, att tillföra statskassan en viss inkomst av kungsådrans motoriska användning, så finge de landets inbyggare, som icke äga strandfastigheter av ifrågavarande slag, ikläda sig de icke obetydliga utgifter, som eljest kunde bli bestridda genom berörda intäkt till statskassan. Saken torde för övrigt ingalunda bli aptitligare därigenom, att landets inbyggare i allmänhet då ock finge det tvivelaktiga nöjet att ikläda sig en eljest obehörlig beskattning till förmån för utlänningar, som genom i tid gjorda inköp av vattenfall härstädes komme i åtnjutande av den oberättigade och oskäliga vinst, kungsådrans bortskänkande till strandägarna skulle medföra. Huru vattenfallsaffärerna skulle komma att gestalta sig, i händelse statsmakterna icke förbehöllo

sig kontrollen av kungsådrans användning, torde man kunna förstå, om man erinrar sig den uppskörtning, som staten, d. v. s. landets samtliga inbyggare, blev underkastad, då för några år sedan de fem millionerna användes för inköp av vattenfall för den då ifrågasatta elektriska järnvägsdriften. Det gällde att tillgodose ett icke allenast för landet i allmänhet utan särskilt för industrien gagneligt ändamål, och då borde överbetalning icke ha kommit i fråga, men köparen fick dock betala drygt, och så komme det nog ock att gå för den industri, som hade att tillgodose sitt nu ifrågavarande behov från de obehörigen gymnade strandägarna. Dessa kommo säkerligen att se sig till godo så mycket som möjligt utan att bekymra sig om, huruvida den förmån, de utan tillräckliga skäl fått sig tillmätt, medförde någon förpliktelse till hänsynsfullhet mot andra. Bemälda statsinköp av vattenfall torde nog kunna behöva att i samband med behandlingen av vattenlagsförslaget särskilt uppmärksammas; det kunde antagligen verka i viss mån upplysande. Jag blir måhända i tillfälle att återkomma härtill.

Vattenrättskommittén synes för övrigt icke vara fullt övertygad om riktigheten av sitt påstående, att strandägarna äro ägare till kungsådran, ty i betänkandet, sid. 180, heter det "att det är allenast vattenägarens rätt att *tillgodogöra* sig vattnet som är begränsad av kungsådran". Här kan med fog anmärkas, att en äganderätt av sådan beskaffenhet, att ägaren icke får tillgodogöra sig det han äger, är besynnerlig; det är svårt att inse, att han kan ha gagn av densamma.

Såsom skäl för att ge strandägarna kungsådran plägar anföras, att företagsamheten skulle bli ökad och staten erhålla större skatteinkomst än eljest. Det är emellertid alls icke visst, att så bleve förhållandet. Genom att ordna merbemälda äganderätt på annat sätt, kunde företagsamheten säkerligen bli lika stor, som den i utsikt ställda. För övrigt är ju att märka, att med ökade skatter bli anspråken på bidragen från statskassan växande, och erhåller den då ej inkomst av annat slag tillika, blir dess ställning relativt tagen ej bättre än förut. Med den inkomst upplåtelsen av kungsådran kunde medföra, ställde sig saken däremot förmånligare.

Med iver har den för kort tid sedan bildade vattenkraftföreningen sökt att i kungsådrefrågan verka till förmån för strandägarna, och detta har skett under sken av bevakande av ett allmänt intresse; men att det är ett privat intresse föreningen i denna punkt företräder, är dock uppenbart. Att vattenfallens användning för industriella och andra jämförliga ändamål är en sak av synnerlig vikt för hela landet, därom äro nog alla ense, men att upplåtandet av kungsådran bör ske just under de förutsättningar, bemälda förening finner lämpliga, är däremot allt annat än säkert. Jag är övertygad därom, att industrien i sin helhet kan bli lika väl tillgodosedd i händelse statsmakterna besluta att tilldela kronan rätt att uppta avgift för kungsådrans motoriska användning, som om denna upplåtes avgiftsfritt åt strandägarna.

Det provisorium, som inträdde, då frågan om kungsådrans överbyggande för motoriska ändamål började att på allvar komma på tal, har varat allt för länge, och det är påtagligen av synnerlig vikt att snarast möjligt få tillhörande förhållanden ordnade på ett tidsenligt sätt. Med den vattenrättsförordning, som nu är gällande, är äganderätten i fråga om kungsådrans motoriska användning obestämd. Med undantag för den ringa del, strandägarna i egenskap av undersåtar kunna i likhet med övriga inbyggare i riket göra anspråk på, tillhör kungsådran icke dem, vare sig de vilja med avseende å vattenfallens tillgodogörande verka såsom företagare eller icke; den tillhör icke heller kronan i egenskap av sådan företagare; ägaren är Sveriges befolkning i sin helhet. I överensstämmelse härmed böra de nu erforderliga nya bestämmelserna rörande kungsådran av-

fattas, men begreppet kungsådra bör ingalunda avföras ur vattnerättslagstiftningen. Jag är alltså av den bestämda övertygelsen, att det för landet i sin helhet är fördelaktigast likaväl som riktigast, att kungsådrans ifrågavarande användning allt framgent komme att stå under statens kontroll och att för rätten till denna användning en lämpligt avpassad avgift bör av varje företagare, som vill tillgodogöra sig energi ur kungsådran, erläggas till statskassan. Avgiften bör påtagligen icke fastställas lika för olika belägna vattenfall och ej heller lika för de olika ändamål, som skola tillgodoses, samt för övrigt icke heller för all framtid. Fastställes däremot för en lämpligt avpassad tidsperiod ett visst maximum och tillämpas i övrigt en fallande skala ned till t. ex. en tiondel av detsamma, så torde billiga fordringar kunna bli tillgodosedda. Med en första tidsperiod av t. ex. fyra till fem år och en maximiavgift av exempelvis tjugo öre per hundra kilowatt-timmar¹⁾ av den använda delen av kungsådrans energi och respektive fjorton, åtta eller två öre för samma energimängd i de fall, då lindrigare avgift vore lämplig, samt en förnyelsetid av tjugo år i sänder och fem år för varje sådan tidsperiods början fastställd ny, efter tidsförhållandena lämpad, avgift borde avnämarnes berättigade anspråk kunna bli tillmötesgångna. Den lägsta avgiften torde böra komma i fråga vid energiens användning i de stora metallurgiska och kemiska processerna ävensom i andra därmed jämförliga fall.

Visserligen äro helt naturligt förslag i denna riktning ingalunda angenäma för dem, som själva eller genom andra göra anspråk på att få sig kungsådran tilldelad gratis och för all framtid: men enligt min uppfattning äro dylika anspråk ingenting mindre än försök till ingrepp i äganderätten, emedan de avse vinnande av äganderätt till något, som pretendenterna icke ha en klar och välgrundad rätt till. Och med tanke på de ödesdigra och fullkomligt oberäkneliga följder, fullföljandet av sådana försök skulle kunna medföra, känner jag mig manad att i min ringa mån motverka en så betänkelig strävan.

Betydande är visserligen landets tillgång på vattenfall, och stor är den i dem befintliga energien i deras ursprungliga naturliga skick, men det är uppenbart, att en omfattande reglering av vattendragen skulle i högst väsentlig grad öka deras energitillgång. För dylika regleringsarbeten kräves emellertid omfattande förberedande åtgärder av såväl vetenskaplig som teknisk natur, och dessa taga likaväl som själva regleringarna, icke obetydliga summor i anspråk. Det är utan tvivel i sin ordning att för dylika och andra mer eller mindre jämförliga ändamål använda icke någon del av kronoskatt, som i allmänhet inflyter, utan den som kan och bör läggas på rätten att för merberörda motoriska ändamål begagna större eller mindre del av kungsådran.

På grund av det anförda vågar jag i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes taga under nådig prövning, huruvida icke även bestämmelserna rörande kungsådran i 1910 års förslag till vattenlag böra underkastas revidering, innan förslaget framlägges till slutlig behandling.

Frågan har nu emellertid till den grad blivit *en partifråga*, att det knappast längre lönar sig att orda i densamma, då var och en följer sitt partis order eller formulär. I rättsfrågan borde nu det nuvarande besittningsförhållandet vara en obestridlig och avgörande utgångspunkt, men därpå tänker man föga. Jurister, som tillika äro högermän eller högerliberaler eller engagerade i bolagsuppdrag, tycka företrädesvis att strandägaren bör ha fri rättighet till kungsådrans vattenkraft. Jurister, som stå på vänstersidan och tillika hålla på det allmännas rätt, tycka motsatsen.

¹⁾ En kilowatt en och en tredjedels hästkraft å 75 sek. kilogram.

I detta ärende säga nu storindustriens målsmän och deras politiska vänner: Vi finna det vara ur alla synpunkter förmånligt, om staten ville till den önskilda företagsamheten skänka bort kungsådrens vattenkraft liksom den gjort under det gångna århundradet med så många andra naturrikedomar. Vi anse att detta till och med är en förpliktelse för staten, då våra jurister hålla före, att strandägaren har en teoretisk rätt till vattnet.

Å andra sidan menar man, att det nu kan vara nog med gåvorna. Folket är fattigt, och staten behöver inkomster och möjligheter att med förutseende reglera utnyttjandet av naturens skatter. Någon moralisk rätt till kungsådrens vattenkraft ha strandägarna som sagt icke alls. Den juridiska besittningsrätten tillhör också obestriddigen det allmänna. Att där bakom söka framkonstruera en teoretisk äganderätt för strandägaren saknar enligt denna sidas uppfattning teoretiskt berättigande. I varje fall kommer man därutinnan aldrig längre än till ett stridigt diskussionsämne i det blå och detta betyder således ingenting gentemot alla de nyss antydda realiteterna. Det är en stor fördel för strandägaren redan det att få överbbygga kungsådra och ofta bli därigenom dennas redan nu beskrivna ändamål åsidosatt särskilt i fråga om fisket. Att dessutom skänka bort hela vattenkraften evärdeligen utan ersättning blir till sist icke ens frikostighet mot industrien utan endast en gåva åt dem, som sälja aktier på fondmarknaden.

Mellan dessa två åskådningssätt var det, som den nya regeringen skulle välja. Och det föreföll vara alla anledningar till att även det allmännas rätt skulle därvid omsider börja vederbörligen hävdas. Regeringens ståndpunkt blev emellertid efter lång betänketid följande: Vi lämna alldeles därhän tillsvidare vilken, teoretiskt sett, kan anses ha äganderätten till vattenkraften i kungsådren. Den saken vilja vi icke för vår del knäcka. Då emellertid lagen endast uttryckligen stadgar, att kungsådrens vatten skall hållas öppet för vissa ändamål, synes det erfordras en särskild lagstiftning om att även vattenkraften i kungsådren skall få användas för de allmänna intressenas räkning. Om en sådan lagstiftning bör komma till stånd eller icke, det vilja vi icke heller för närvarande inlåta oss på. Men då vi ej kunna hindra vattenanläggningar att komma stånd, måste vi i alla fall upplåta vattnet för ändamålet. Visserligen kunde detta, såsom stadgats om koncession för kraftledning från vattenfall, ske för en begränsad tid i sänder, vilket skulle bereda oss andrum att tänka över de båda nämnda andra spörsmålen. Men detta skulle kunna uttolkas såsom ett begynnande tänkande i en viss riktning över berörda spörsmål, vilket vi framför allt vilja undvika. Därför lämna vi bort statens besittningsrätt till vattnet på evärdlig tid. Sedan står det ju likvisst statsmakterna öppet att besluta att återtaga den, eller annorledes bereda åt det allmänna även en ekonomisk rätt i vattenkraftens värde.

Till samma resultat kom 1913 års jordbruksutskott och dess liberala majoritet, ehuru efter mycken tvekan såsom det säges. Inflytandet av regeringens redan fattade beslut är omisskännligt. På detta sätt har 1913 års andra kammare ändrat ställning från 1909, ehuru man icke riktigt vill vidkännas detta heller.

Emellertid har man bortskänkt en besittningsrätt, den trumf som staten ännu har i sin hand, och detta i förtid innan huvudfrågan kommit till avgörande. På detta sätt föfara som bekant aldrig de enskilda. När exempelvis staten överlämnat förfoganderätt till rekognitionsskogarna för bruksdriftens upprätthållande, föll det naturligtvis ingen enskild in att återställa dem till staten, när bruken nedlades.

Man behöll denna besittningsrätt och från denna ståndpunkt har man hittills lyckats värja sig mot statens krav, som i detta fall, till skillnad från strandägarnas förmenta rätt till vattenkraften i kungsådran, varit moraliskt grundad och vida klarare juridiskt motiverat. Det iakttogs för övrigt tystnad över de osannolika utsikterna att kunna taga igen vad man en gång avhänt sig eller att vinna ett medgivande i en kommande lagstiftning från första kammaren, i vars hand man nu lagt avgörandena beträffande de kungsådror, som en gång blivit evärdligen och utan avgift upplåtna. En sådan lagstiftning blir ofantligt svår att genomföra även därför, att man står inför omkastade besittningsförhållanden och inför en industri, som byggt på att få vattenkraften gratis och vars aktier därför redan betalats med bland annat den skänkta vattenkraftens värde.

Man måste verkligen fråga sig, när någon gång jordfrågans dagar skola komma.

Det allmännas intresse. Koncessionssystemet.

Riksdagsskrivelsen av år 1904, som föranlett förslaget till vattenlag, begärde övervägande, huruvida ej gällande bestämmelser om jordägares rätt över vattnet å hans grund och därmed i samband stående författningar borde förändras och omarbetas, så att de komme att bättre motsvara *de krav, som nutida förhållanden ställa på en dylik lagstiftning*. Riksdagen uppräknade vissa punkter i vilka en ändring syntes böra äga rum, men tillade att det behövdes en allmän revision. Kommittén har också fattat saken så, att den hade fria händer och även i vissa punkter gått emot riksdagens anvisningar.

Den första frågan är då vad som utmärker de nutida förhållandena i fråga om vattnets tillgodogörande. Svaret kan icke bliva mer än ett. I äldre tider hade vattnet liksom övriga naturrikedomar icke samma betydelse och användning som nu. Befolkningen var glesare, kommunikationerna utvecklade och nutidens industriella liv och mångskiftande ekonomiska verksamhet okända. Nu är förhållandet helt annorlunda. Vattnet och i synnerhet vattenkraften får en allt rikare användning och intressena samla sig i tävlan att tillgodogöra sig dessa värden. De nutida förhållandenas krav bli sålunda att befrämja alla dessa möjligheter till vattnets nyttiga begagnande, men göra det på sådant sätt, att alla intressen, som hava del däri, bliva tillgodosedda. Man bör kunna vara överens om att härvid företagarnas intresse icke är det enda intresset i samhället och att de icke heller alltid äro de målsmän, som kunna anses ensamma vara de klokaste och oegennyttigaste att tillvarataga alla de andra intressena, särskilt konsumenternas, hela folkets intresse. Tidsförhållandena uppfordra därför det allmänna eller staten att i mån av behov ingripa för att bringa ordning i det hela samt rättvisa och omtanke åt skilda håll.

Nästa fråga är då hur de nuvarande tidsförhållandena med hänsyn till dessa omständigheter böra kräva att den högsta dispositionsrätten eller, om man så vill kalla det, *äganderätten till vattnet skall vara ordnad*. Om man därvid till en början utgår ifrån hur det bör vara, är det tydligt, att man bör skilja mellan mindre och större vattendrag. De mindre vattnen äro fortfarande som i äldre tider väsentligen inflätade med de enskilda egendomarna. De nya förhållandena hava ej några synnerliga anspråk på desamma och de enskildas förfogande över dem är, nu som förr, naturlig och lämplig. Annorlunda är det med de stora vattendragen, särskilt med

de rinnande större floderna. Det är intet förnuft uti, att detta vatten, som kommer och går, som utgör ett förmedlande band mellan skilda trakter, som har sitt ursprung och källa i ovan liggande vidsträckta nederbördsområden, skall med äganderätt tillhöra varje strandägare i det ögonblick det flyter förbi hans stränder. Strandägaren bör få nyttja vattnet för sina förnuftiga ändamål. Men staten bör ha överheten, äganderätten eller med andra ord befogenheten att fördela hävorna och därvid låta något komma även dem till godo, som icke äro strandägare, men hava behov, som kunna fyllas endast av de flytande krafterna under deras dådriska färd från sitt avlägsna ursprung till havet.

Om man härefter ser efter hur i det övriga Europa rättsordningarna sökt rätta sig efter dessa för hela Europa gemensamma förhållanden, finner man, att i *alla länder inom Europa med undantag av de skandinaviska* har rättsordningen lämpat sig efter nutidens krav sådana dessa ovan skildrats. Särskilt gäller detta vattensystem, som komma från Alperna och deras utgreningar till Tyskland, Österrike, Italien, Frankrike och Schweiz. Överallt skiljs där i stort sett mellan offentliga vatten, utgörande vanligen de större vattendragen, i vilka således också tillgodogörandet av vattenkraften utgör en statens höghetsrätt, samt privata vatten, som tillhöra jordägaren, vilken där äger ensam utnyttja vattenkraften. I Frankrike har den administrativa myndigheten till och med befogenhet att i viss mån förordna, att ett vattendrag, som ansetts vara privat, skall därefter falla under statens höghetsrätt. I alla dessa publika vattendrag fordras för vattenanläggningar givetvis en koncession, som meddelas av den administrativa myndigheten. Vanligen är denna koncession förenad med en ofta kort koncessionstid, koncessionsavgifter och mångahanda villkor, som hos oss skulle betraktas som upprörande äventyrligheter och godtycke, men i nämnda länder anses som en naturlig sak. I dessa länder har man visserligen haft förmånen att sedan äldre tider en klok juridik ordnat förhållandena tidigt efter förnuftets fordringar. Detta beroende säkerligen därpå, att på grund av dessa traktors tidigare kultur och tätare befolkningsförhållanden behovet i tid gjort sig gällande. Den nya tiden med sina även där ofantligt stegrade behov har ingalunda funnit den bestående rättsordningen hinderlig för desamma utan tvärtom vidgat och stärkt densamma såsom det synes utan något avsevärt motstånd från industrialismen.

I de avlägsnare *skandinaviska länderna* med sin först senare framträdande ekonomiska utveckling har behovet kommit först långt efteråt. Visserligen infördes även i Sverige från utlandet på sin tid en regalrätt till en stor del av landets strömmar. Men just därigenom att denna då icke uppbars av något större behov, fick den ingen större praktisk tillämpning. De enskilde begagnade obehindrat fortfarande vattendragen såsom sina egna och ur dessa förhållanden framgick ånyo så småningom en individualistisk lagstiftning, som motsade och sprängde sönder den utifrån införda regalrätten.

Nu ha emellertid de nya tidsförhållandena kommit med sina nya nödvändigheter även uppe i Norden. Även här framträder kravet att få en förnuftig ordning och en därpå byggd högsta dispositionsrätt över vattnet. Den sydeuropeiska rättsordningens principer vilja göra sig gällande även hos oss och påkalla en bestämd skillnad mellan de större och mindre vattendragen även här. Det är i Norge, Sverige och Finland, som vattenrättslagstiftningen till skillnad från det övriga Europa

blivit byggd på den grundsatsen väsentligen, att rätten till vattnet är förenad med äganderätten till den grund, varå vattnet finnes.

Den i *Finland* gällande lagen om vattenrätten av den 23 juli 1902 innehåller icke några bestämmelser om äganderätten till vattnet, men i förslaget till densamma framställdes hurusom finsk rätt erkände enskild äganderätt till den vattenbetäckta grunden och en därav härflytande rätt att nyttja själva vattnet. Lagen innehåller en del inskränkningar i denna nyttjanderätt och vidgade möjligheter att tillgodogöra sig vattenkraften. Kungsådran, som finnes kvar från den svenska rättsordningen, är bibehållen i lagen.

Uti *Norge* gäller såsom grund för vattenrätten en »Lov om Vasdragenes benyttelse m. v.» den 1 juli 1887. Där betecknas jordägarens rätt såsom äganderätt med de inskränkningar »som följa av lag och sedvana». Lagen innehåller särskilda bestämmelser till förmån för samfärdseln, flottningen, fisket och industriella ändamål, ävensom sjösänkning, vattenreglering, dikning och vattenledning.

Emellertid har vid sidan av denna lagstiftning ett omfattande arbete ägt rum för att tillgodose de nya tidsförhållandenas krav. Dessa strävanden ha, såvitt vattendragen angå, inriktat sig på att giva sådana bestämmelser för vattenkraftens tillgodoseende, att densamma kommer hela samhället och hela befolkningen tillgodo. Även har man gjort en viss skillnad mellan större och mindre vattendrag samt underkastat vattenkraftens tillgodogörande i de förra vidlyftiga koncessionsbestämmelser. Man kan säga att man på detta sätt sökt ordna den högsta dispositionsrätten över dessa i riktning mot den ovannämnda utländska rättsordningen. Det offentliga har tillagts sådant inflytande på regleringen av förhållandena och begränsningar i strandägarnas äganderätt till de betydelsefullare vattendragen i den mån de bildade vattenfall, att dessa vattendrag på den punkten i väsentliga delar förvandlats till offentliga. Dessutom har lagstiftningsarbetet med särskild styrka inriktat sig på att förhindra den nutida faran för de nordiska länderna av att framför allt det utländska kapitalet men även det inhemska skulle tillägna sig och monopolisera landets naturrikedomar, vattenfallen, bergverken och skogarna.

Detta arbete börjades omedelbart efter unionsupplösningen av den Michelsenska regeringen. Då en mängd agenter rest omkring och letade upp dylika naturrikedomar för billigt pris för utländsk räkning, blev på nämnda regerings initiativ utfärdade *provisoriska lagar* dels den 7 april 1906 med bifall till en den 31 förutgående mars avgiven proposition rörande vattenfall och dels den 12 juni 1906 rörande vattenfall, bergverk och skogar, allt i syfte att hindra nämnda handel i avbidan på en definitiv lagstiftning.

Efter ingående förhandlingar utkom därefter till en början en *lag om förvärvande av vattenfall, bergverk och annan fast egendom den 18 september 1909* samt en *lag om förvärvande av skog av samma datum*. Principerna i denna lagstiftning var att i fråga om egendomsförhållandena borde skiljas mellan äganderätt, brukningsrätt och avhändelserätt. Den sista ansågs icke ligga obetingat i äganderätten, utan kunde staten ingripa till förekommande av att överlåtelse skedde på sådant sätt att allmänna intressen därigenom äventyrades. Det kan vara av intresse för revisionen av vår vattenrätt att någon kännedom sprides om det väsentliga innehållet i denna lagstiftning. Kapitlet om vattenfall innehåller bland annat följande:

Den i författningen stadgade hemfallsrätten har varit föremål för synnerlig

strid i Norge såsom det längst gående villkoret för vattenkraftens socialisering i stora vattendrag. Man har till och med ifrågasatt att det stod i strid mot grundlagens föreskrift om att staten skall betala ersättning, när den exproprierar, och process av sådan grund har anhängiggjorts, men talan har blivit ogillad. När en dylik hemfallsrätt efter den långa koncessionstiden blir verklighet har därmed ifrågavarande större vattendrag på den plats, där det bildar vattenfallet, faktiskt blivit i anslutning till den kontinentala europeiska rättsordningen förvandlat till vad man där kallar publikt vatten. År 1912 i september framlades av den dåvarande regeringen en proposition om förändring i författningen i syfte bland annat att norska bolag med uteslutande norsk styrelse i Norge och vars aktiekapital helt och hållet tillhörde staten, norsk kommun eller norsk statsborgare skulle befrias från hemfallsrätten och även tidsbegränsningen, under det att hemfallsrätten skulle fortfarande bli gällande mot det utländska kapitalet. Regeringen föll emellertid bland annat på denna framställning och propositionen har sedermera återtagits.

Ett annat viktigt resultat av ovannämnda norska strävanden är *lagen den 4 augusti 1911 om vattenregleringar i industriellt syfte*. Första stycket i lagens första paragraf äger följande genom lag av den 20 februari 1913 förändrade lydelse:

Slutligen har utgivits en norsk lag av den 15 augusti 1911 om tvunget avstående av vattenfall för vissa ändamål till kommuner. Denna lags första paragraf lyder med en den 12 juni 1912 tillkommen förändring sålunda:

§ 1. Naar det ansees paakrævet for tilfredsstillelse av en kommunes eller dens indvaaneras behov for kraft til lys, varme, gaardsbruk, haandverk eller smaaindustri, kan vedkommende kommunestyre paa kommunens vegne forlange tvungen avstaaelse i den utstrækning, dette behov kræver, av:

a) vandfald, som enten ikke er utbygget eller kun er utbygget for indtil halvdelen av den kraftmængde, hvortil faldet kan utbringes ved hensigtsmæssig regulering, tillikemed de indretninger og anlæg, hvorved vandets løp eller leie er forandret, samt i tilfælde særskilt kraftstation;

b) den grund og de rettigheter, som er nødvendige til utnyttelse av et vandfald, som saaledes forlanges avstaaet, eller til utnyttelse av et kommunen allerede tilhørende vandfald — derunder til vandfaldets utbygning til anlæg av kraftstation samt til veier og kraftledninger.

Saafremt vedkommende forlanger, skal avstaaelsen tillike omfatte grund og anlæg, som paa grund av den tvungne avstaaelse mister sin væsentlige værdi for ham.

Författningen innehåller bestämmelser om undantag och garantier för jordägarna m. m.

När man nu även i Sverige skulle gå att ordna förfoganderätten över vattnet efter nu tidens krav, var det väl naturligtast, att riktningen i lagstiftningsarbetet borde, såsom även skett i Norge, gå något i riktning mot den rättsordning som förnuftigtvis gäller ute på den europeiska kontinenten. Mindre vattendrag skulle fortfarande vara enskilda med vissa av förhållandena betingade begränsningar naturligtvis, under det att i de större vattendragen, där allmänna och folkliga intressen mera spelade in, det allmänna även borde tillerkännas ett större inflytande. Vad som då borde åtgöras var för det första att bibehålla och uttryckligen fastslå kungsådra, där den finnes, såsom publikt vatten och vidare bibehålla den karaktär

av utnyttjanderätt bara, som strandägaren enligt författningarnas ordalydelse har till det övriga vattnet, vari redan ligger ett tyst erkännande av en statens överhöghet, samt vidare utveckla och göra gällande denna överhöghet genom ett koncessionssystem, om vars detaljer man kan diskutera, men vars berättigande i och för sig, när det gäller vattenbyggnader och vattenregleringar för tillgodogörande av vattenkraft, borde fastslås i lagstiftningen.

Vattenrättskommittéerna gå i en alldeles motsatt riktning. Tvärt emot tidens krav på sociala hänsyn vid sidan av de privata föreställa de sig tydligen, att den av riksdagen begärda hänsynen till de nutida förhållandena krävde ett utvidgande av den privata rätten. Även det svenska förslaget har nödgats göra en viss skillnad mellan större och mindre vattendrag. Men uti de större, där de sociala hänsynen särskilt borde göra sig gällande, utplånar förslaget ur lagstiftningen det offentliga vattnet, kungsådran, där det funnits. Dessutom utbyter förslaget gällande rätts tal om en nyttjanderätt för strandägaren till det övriga vattnet mot ett mera omfattande uttryck, som ger honom, i stället för det offentliga, överhögheten över vattnet. Uttrycket »tillgodogöra sig» är utbytt mot »råda över». Visserligen bibehåller kommittén föreskrifter om tillgodoseende av farled, flottled och fiskeväg och torrläggning av mark samt anser sig med sina föreskrifter i vida högre grad ha tillgodosett de ifrågakommande inträssa, vilket dock i realiteten knappast är förhållandet. Men kungsådran såsom publikt vatten är borta, vattenkraften uti densamma definitivt överflyttad från det allmännas besittning till strandägarens och denne senare skall hädanefter principiellt »råda över» det vattnet.

Mot koncessionslagstiftningen och de sociala ändamål den skulle tjäna ställer sig kommittén vidare fullständigt avvisande. En koncessionsavgift även för upplåtande av kraften i kungsådra anser kommittén med sin rättsuppfattning icke böra ifrågakomma. Ännu mindre kan detta eller en begränsad koncessionstillstånd ifrågasättas för övriga delar av vattnet. En koncession på sådana villkor skulle dessutom innebära en premiering av de andra kraftproduktionsmedlen från torvmossar och stenkol. Dessutom skulle en avgift fördyra kostnaden, så att talrika vattenfall ej kunde bli utbyggda. Naturförhållandena i vårt land vore nämligen i allmänhet av den beskaffenhet, att de ekonomiska betingelserna för vattenkraftens utnyttjande vore mera ogynnsamma än i många andra länder. En tidsbegränsning skulle i varje fall minska och mången gång rent av borttaga benägenheten att utnyttja vattenfallen. Knappast något vore för näringslivet så menligt som oviss-
het i de rättsliga förutsättningarna för dess verksamhet. Att i andra länder industrien måhända icke haft så stark kännning av ett dylikt osäkerhetstillstånd kunde nog i väsentlig del tillskrivas den omständigheten, att på grund av de faktiska förhållandenas gestaltning en koncessionär i allmänhet haft grundad anledning antaga att kraftkällan icke komme att vid koncessionstidens utgång frångå till honom och ej heller de ekonomiska villkoren att avsevärt försvaras. I och med det att ett strängare förfarande från den koncessionsgivande myndighetens sida med fog kunde befaras komme helt visst osäkerhetstillståndet att göra sig mera kännbart. Utvecklas förhållandena därhän inom de flesta övriga europeiska länder, skulle det för industrien i ett litet land som Sverige vara av stor betydelse, att i motsats till förhållandet i konkurrerande länder för den svenska företagsamheten finnes visshet rörande de ekonomiska villkor, under vilka den erforderliga kraften jämväl för framtiden står till buds. Slutligen anse kommitterade att något statligt ingripande

för avvärijande av fara för trustväsende icke erfordras. I vårt land vore faran ganska ringa. Staten ägde nämligen en mängd vattenfall. Därest den konkurrens staten sålunda kunde bjuda icke vore tillräcklig att förhindra uppkomsten av enskilda monopol, hade staten enligt gällande lagstiftning i sin hand frågan om rätten att för distribuering av elektrisk kraft framdraga ledningar. Om ytterligare åtgärder erfordrades borde för övrigt dessa åtgärder icke taga hänsyn allenast till vattenfallen utan i lika hög grad rikta sig mot överföring av kraft från andra kraftkällor. Faran av allt för stora utländska jordförvärv genom inköp av aktier i jordägande svenska bolag, vilket föranledde framställningar redan 1902 till regeringen från norrlandskommittén och riksdagen, denna fara och dess betydelse även för de svenska vattenfallen finnes ej ens någon erinran om i betänkandet.

Enligt denna kommitterades framställning skulle förhållandena i Sverige vara särdeles märkvärdiga till skillnad från andra länders. Industrien får köpa kraftkällorna av enskilda för dyrt pris. Men om det finnes kungsådra i vattnet måste industrien hava dess vattenkraft gratis, ty annars komme den att lida stor skada, vilket däremot icke inträffar när kungsådra ej finnes i vattnet och industrien får inköpa vattenkraften till sitt fulla värde av den enskilde. Det senare blir hädanefter enligt kommitterades förslag, som avskaffar kungsådra, händelsen med alla vattendrag. Men förmodligen mena kommitterade, att om industrien får betala till den enskilde även statens present till den enskilde av vattenkraft i kungsådra, så lider industrien ingen skada, utan endast om detta värde eller någon del därav tillfaller statskassan. Är åter detta antagande av kommitterades mening oriktigt, återstår ingenting annat än att kommitterade, ehuru säkerligen omedvetet, endast uppträtt som advokat för sådana industriella anläggningar, som redan inköpt strandäganderätt, där kungsådra finnes, och vilkas aktieägare gärna vilja inkassera denna lilla snöda vinning, vilken sedan vid försäljningen av aktierna å fondmarknaden ger valuta i andra fickor än statens och den lojala industriens.

I fråga om en tidsbegränsning vid koncession finner kommittén ingen annan utväg att bortförklara industriens förnöjsamhet och lojalitet för statsintressena utomlands än att tillgripa, att industrien »mähända» där icke haft så stark känning av osäkerhetstillståndet »på grund av de faktiska förhållandenas gestaltning». Vad har egentligen kommittén för anledning och rätt att göra gällande, att det allmänna i vårt land mer än i andra länder skulle till uppenbar skada för de allmänna intressena vidtaga oresonliga åtgärder vid de olika koncessionstidernas utgång. Kommitterade ha tydligen dock varit något osäkra på denna ståndpunkt, då de sedan tydligen hoppas att de offentliga myndigheterna i främmande länder skola med tiden bli oresonliga och därigenom skada sin industri. Vårt lilla land skulle då få en mycket större industriell konkurrenskraft, då här på grundvalen av kommitterades uppfattning den svenska industrien skulle känna sig trygg i sina ekonomiska villkor, vadan en sådan utveckling utomlands skulle för oss vara av »stor betydelse». Frånsett dessa underliga slutledningar, byggda på lösa spekulationer, återstår för kommitterade att bevisa i alla fall, huru en svensk industri, som fått med större kapital utlösa tidigare aktieägares större privata rättigheter i naturrikedomarna, skulle bli konkurrenskraftigare än den industri, som ej behövt göra detta.

Det är slutligen ett ganska vågat tankeexperiment, förefaller det, att förklara fara för trustbildning utesluten därför att staten äger 15 procent av landets

vattenfall. Här ha vi för övrigt ett exempel på de farliga slutsatserna av statistiska medeltalsberäkningar för stora områden. I en ort med ett stort enskilt vattenfall, där man behöver åtskillig hänsyn för sina egna behov, hjälper det ej att staten har vattenfall i andra avlägsna trakter. Mest belysande för kommittéens vanmakt inför sin uppgift att bortförklara behovet av koncessionslagstiftning är hänvisningen till att staten kan i sista hand lita till de verkliga koncessionsmöjligheter, som tillagts staten genom lagen om elektriska kraftledningars framdragande. Mot förslaget om denna koncessionslagstiftning och den tidsbegränsning, som för densamma nu gäller, framfördes på sin tid samma betänkligheter från enahanda håll, som kommittén nu gjort sig till tolk för. Även här gjordes gällande att industrien aldrig skulle underkasta sig detta, men sedan visade det sig ha gått för sig mycket bra i alla fall. Kommittéerade ha icke inlåtit sig på detta för deras synpunkter ömtåliga ämne. De måste då naturligtvis göra gällande, att beträffande koncession för elektriska kraftledningar är vårt lands förhållanden likartade med de främmande ländernas, varemot i vårt land till skillnad från de främmande länderna måste räknas med mycket märkvärdiga och egendomliga förhållanden, när det gäller koncession för förvärv och utnyttjande av själva kraftkällan på platsen. Detta våga dock kommittéerade nog icke påstå, ty det finnes säkerligen en gräns också för svepskäl.

Kommittéerades förslag är ett mycket stort arbete och röjer synnerlig samvetsgrannhet i utarbetandet av de juridiska detaljerna och uppmärksamhet för deras mångfald. Den sociala hänsyn som just är det nya nutidskravet har icke heller blivit alldeles förbisett i detaljer. Men i denna hänsyns huvudsakliga principer och i huvuddragen för dessas praktiska tillämpning åsidosattes allt allsidigt och allvarligt bedömande. Ett förslag som i fråga om koncessionssystemet kommer allenast med sådana argument, som de ovan åberopade, är föga skickat, synes det, att läggas till grund för den lagstiftning för de nutida förhållandena, som av 1904 års riksdag begärdes.

Det allmännas intresse. Fisket.

Olika meningar, anmärka kommittéerade, kunna finnas därom, huruvida lagbestämmelserna om fiske äro att anse såsom en del av vattenrättslagstiftningen. De anse emellertid att till vattenrättslagstiftningen endast bör hänföras frågor om fiskebyggnad samt de inskränkningar i rätten att medelst vattenbyggnader avstänga rinnande vatten, som påkallas av hänsynen till fisket. De lagbestämmelser, som erfordras för ordnandet av fiskerättigheter inbördes, hörde däremot till den speciella fiskerilagstiftningen.

Uti den vid lagutskottets utlåtande år 1904 i ämnet fogade reservationen av fyra ledamöter betonades särskilt vikten av, att fiskets intressen beaktades och yttrades därom bland annat:

Redan nu klagas på många håll över fiskets tillbakagång bland annat genom de industriella anläggningarna. Turbinerna uppgivas sålunda förstöra fiskyngel i stora mängder. Laxtrappor och dylika föreskrivna anläggningar anses på många orter i verkligheten icke alls befrämja fiskens framkomst, enär det visar sig, att fisken ej kan eller vill begagna sig därav. Avfallsämnens utsläppande i vattendragen utödar ock fisket mångenstädes. För hela den befolkning, som bor efter ett vattendrag, är det emeller-

tid av stor betydelse att ej minskning i fisket berövas en viktig utväg till uppehälle och utkomst. De förluster och olägenheter, som härav kunna uppstå, äro i många fall och ur olika synpunkter vida mer avsevärda än den industriella vinst, som kan uppstå genom en för vattenkraftens tillgodogörande i möjligaste mån verkställd avstängning av kungsådran. Genom det nödtorftiga iakttagandet av fiskets rätt, vartill gällande lags allmänna bestämmelser hittills givit anledning, har med all sannolikhet denna angelägenhet ej kommit till det fulla beaktande den förtjänar. Och detta gäller ej blott byggande i vattendrag, varest kungsådra finnes, utan även i alla andra vattendrag, där genom bestämmelserna i fiskeriförfattningarna om den s. k. lilla kungsådran fiskets bästa skall vid byggnader i vattendraget tillgodoses.

De föreskrifter förslaget till vattenlag i detta avseende innehåller i 2 kap. 5—9 §§ upptager såsom den väsentliga nyheten, att den som bygger damm över vattendrag eller djupaste ådran däri är pliktig att till befrämjandet av fisket inom landet årligen erlägga en viss avgift. Några vidare garantier för iakttagande av fiskets bästa synes förslaget knappast innehålla. Emellertid hör man ofta på olika orter att fisket blivit skadat eller rent av förstört genom industriella byggnader i vattendragen, att tillräckligt intresse för saken ej givit sig tillkänna vid byggnadernas planläggning samt att de anordningar, som ägt rum för att tillgodose fisket, icke alls eller oväsentligt uppfyllde sitt ändamål. Denna sak synes böra berettas genom att på de olika orterna infordra yttrande från ortsbefolkningen, industrien och tjänstemännen rörande deras erfarenheter. Endast på en sådan verklighetskunskap kan byggas någon uppfattning om vad som bör åtgöras i ämnet. Såvitt betänkandet utvisar, synes en dylik undersökning ej hava ägt rum.

Synförrättning och domstolar.

I dessa ämnen liksom i andra kommer det till sist att ligga en huvudsaklig vikt på, att ett ärende blir på en gång sakkunnigt och oväldigt bedömt och avdömt. Detta är en särdeles svår fråga, varom ock de i avgivna utlåtanden framkomna många betänkligheterna mot kommitteernas förslag bär vittnesbörd. Den grundläggande bristen här uti förslaget enligt min uppfattning är en naturlig följd av dess åsidosättande i huvudsakliga delar av nutidens krav på hänsyn till allas intressen eller, såsom man också uttrycker det, till de sociala intressena.

Enligt förslaget skall *förundersökning* äga rum genom en i vissa fall två förrättningsmän. Denna undersöknings resultat kan sedan överklagas till specialdomstolar för vattenmål och skall understundom ovillkorligen underställas desamma. Anordningen är uppenbarligen hämtad efter förebild av skiftesärendens behandling.

Någon garanti för att de sakkunniga till en början skola se allsidigt på denna sak vid undersökningen lämnar förslaget icke alls. Möjligheten därtill har avböjts redan genom koncessionssystemets förkastande. Den allsidiga sociala hänsynen till varje speciellt fall kan icke ske annat än genom ett allmänt förnuftigt omdöme, som äger att fritt röra sig efter omständigheterna och ej efter snäva lagparagrafers, över alla fall lagda likformiga schablon. En sådan rätt har icke en domstol på detta område och den är icke heller tillsatt med hänsyn till, att de nödiga egen-

skaperna för ett sådant omdöme skola där vara förhanden. Det mest belysande exemplet på vart förslagets ståndpunkt leder, är dess förut kritiserade föreskrift, att vattenbyggnad skall få äga rum, när nyttan uppgår i värde till minst dubbelt mot den omedelbara skadan. Detta är ett otroligt mekaniserande av förhållandena, ett läggande av död hand på det levande livet, för att nu ej tala om omöjligheten av att kontrollera värdesättningarnas innebörd samt möjligheterna för skickliga händer att göra allehanda trollkonster med desamma. Ett koncessionssystem kan icke vidkännas dylika förhållningsorder och, så vitt jag kunnat finna, gives ej heller någon motsvarighet i vattenrättslagstiftningar byggda på tillgodoseende även av de sociala intressena och på ett därför avpassat koncessionssystem. Därför lägges enligt de senare avgörandet om vattenbyggnader skola komma till stånd och villkoren därför, i huvudsak, hos administrativ myndighet, som efter vissa allmänna anvisningar äger att döma efter omständigheterna och icke hos domstol, som skall likformigt för alla fall inrätta sig efter lagparagrafer med väsentligt tekniskt och matematiskt innehåll.

Den sakkunskap, som förslaget sätter i förgrunden, är den tekniska insikten men icke det samhällliga intresset. Dessa representanter för ingenjörskåren skola dessutom helst föreslås av den, som söker företaget och även under undersökningens gång, enligt förslaget, stå i förbindelse med honom. Det är sålunda fara värt, att dessa sakkunniga dessutom bliva företrädesvis representanter för det industriella ensidiga intresset och handgångne män åt detsamma. Förgäves letar man i förslaget efter person, som skall hjälpa befolkningen. En sak som måste här särskilt iakttagas är, att det icke går an att utlämna ortsbefolkningen åt sin egen oförmåga att reda sig i dylika mellanhavanden. Från statens sida måste såsom redan erinrats ett representantskap för denna befolkning anordnas, som äger att utföra deras sak såsom vore den dess egen.

Första domstolen i vattenmål, benämnd vattendomstol, skall enligt förslaget bestå av en vattenrättsdomare såsom ordförande samt såsom ledamöter två vattenrättsingenjörer och två vattenrättsnämndemän. Antalet vattendomstolar bestämmes av Konungen, dock så att gränserna för de till varje vattendomstol hörande områden skola följa vattendelare mellan olika vattensystem. Vattenrättsdomaren skall vara »lagkunnig i domarevärv eller i annan praktisk juridisk verksamhet erfaren man». Vattenrättsingenjörerna skola vara »i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män, den ena särskilt beträffande byggande i vatten och därmed likartade frågor och den andra särskilt i frågor om torrläggning av mark». Vattenrättsnämndemännen skola vara »allmänt betrodda, om sin ords förhållande kunniga män, vilka äro valbara till nämndemansbefattning vid häradsrätt inom orten». Domaren och ingenjörerna förordnas av Konungen för viss tid, under det att nämndemännen utses för obestämd tid, en för varje domsaga, på det sätt, som om utseende av ledamot i ägodelningsrätt finnes stadgat.

Frågan om lämpligheten av denna anordning även med kommitténs utgångspunkter liksom om de särskilda detaljerna i densamma är som sagt mycket otvistad. Undertecknad för sin del yttrade härom år 1911 till Stockholms magistrats protokoll med anledning av förslagets remitterande dit, såvitt rörde domstolsfrågan följande:

Behovet av specialdomstolar för handläggning av ifrågavarande mål synes mig ej så självfallet. Erfarenheten visar ju, att man bör vara sparsam med inrättandet av specialdomstolar och särskilt bör detta helst icke ifrågakomma, när enskildas gods och välfärd eller vitala allmänna intressen i avsevärd omfattning kunna stå på spel i sådana mål, varom är fråga.

I vattenrättsmål inträffa lätteligen just dylika händelser. Såsom det bekanta målet om rätt till uppdämning av sjön Skagern utvisar, kan det redan med gällande lagstiftning exempelvis gälla för en myckenhet småbrukare till och med rätt till hem och härd, ifall det väsentligaste av deras jord går för dem förlorad. Och enligt det nya lagförslaget, som medger uppdämning, när nyttan därav i värde uppgår till minst dubbelt mot skadan, hota dessa äventyrligheter i en ännu vida högre grad. Därför kan man, synes det mig, draga i starkt tvivelsmål huruvida inrättandet av specialdomstolar här är på sin plats.

Men skola särskilda vattendomstolar inrättas, förefaller det mig, att denna nu föreslagna organisation med hänsyn särskilt till ovan antydda förhållanden ingalunda kan godtagas. Det är nämligen påfallande att hänsynen till industriens utvecklingsmöjligheter varit den dominerande synpunkten för förslagets upphovsmän, under det behörigt beaktande av social trevnad och de små jordbesittarnas mänskliga rättigheter gjort sig föga gällande.

Den av Konungen förordnade juridiskt bildade ordföranden innebär icke någon garanti för att ett beaktande i sistnämnda avseende skall i regeln göra sig gällande. Tvärt om visar erfarenheten, vilket ock ligger i sakens natur, att den högre juridiska bildningen oftast skattar mera åt de formella synpunkterna än åt livskraven. Och därtill kommer att denna bildnings målsmän tillhöra en samhällsklass, som har sina sympatier merendels på de industriella företagareintressenas sida och ekonomiskt är djupt engagerad i desamma.

Ännu mindre kan någon garanti för allsidigt bedömande hämtas från sinnenlaget hos de två av Konungen utsedda bisittare, kallade vattenrättsingenjörer. Dessa äro enligt all erfarenhet i regeln industriföretagens män helt och odelat och det torde rent av kunna sägas att de företrädesvis måste anses såsom parter i dessa angelägenheter och därför föga ägnade att vara oväldiga domare. Isynnerhet gäller detta den vattenbyggnadskunnige bisittaren.

En motvikt mot ovannämnda inflytelser skulle enligt förslagets antagliga mening erhållas i de två bisittare, kallade vattenrättsnämndemän, vilka skola utses i den ordning, som är stadgad för val av ledamot i ägodelningsrätt. Det är väl uppenbart och i överensstämmelse med all erfarenhet att detta element skall mestadels komma fullständigt till korta inför de övriga bisittarnas överlägsenhet i diskussion och målmedvetenhet genom sin fackliga bildning och utpräglade intresseriktning. De två vattenrättsnämndemännen bliva en skenrepresentation, oförmögna att med framgång bevaka de sociala kraven och lantbefolkningens livsintressen.

Vad som visat sig brista uti specialdomstolar, är att den speciella sakkunskapen, som satts i desamma, merendels varit en teknisk sakkunskap, som lätt anslår endast sina ensidiga synpunkter och ännu mer än yrkesdomaren förbiser det mänskliga innehållet. Än värre är det, att dessa domstolsledamöter ofta i själva verket icke bliva domare utan sitta mera såsom parter för ett av de intressen eller de åskådningssätt, varöver avgörandet skall falla. Att detta i hög grad kan bliva

fallet med vattenrättsingenjörer lider intet tvivel. Därmed är ingalunda sagt, att de nuvarande domstolarna äro särdeles lämpliga, utan endast att de måhända äro mindre olämpliga. Vad som på ett sådant område som detta skulle vara önskligt, är ett enhetligt bedömande för hela riket för varje falls huvudfrågor av socialt intresserade och kunniga, av de enskilda intressena fullständigt oberoende domare. Detta krav fylles bäst genom ett koncessionssystem, som lägger slutliga avgörandet i regeringens hand såvitt rör huvudfrågorna. Skall en domstol utöva högsta befogenhet i dessa fall, bör den emellertid vara sammansatt på nyss angivet sätt, frigöras från allt för trånga band i lagen samt vara ambulatorisk om möjligt för upprätthållande av en enhetlig behandling av ärendena.

För övrigt må erinras, hurusom förslaget att till vattenrättsdomare kan nämnas även man, som är erfaren företrädesvis i praktisk-juridisk verksamhet av annan art än domarevärv, kan hava sina särskilda betänkligheter. Härmed syftas naturligtvis på saksförare och tillämpningen leder lätt till, att endast sådana saksförare i regeln utses, vilka, såsom är vanligast, hämtat sin praktik uti förevarande ämne genom uppdrag hos industriella bolag. Att vattenrättsnämndemännen, som torde utses av ett fåtal valmän, skola väljas för obestämd tid och ej kunna utbytas mot andra på långliga tider, synas ej vara ägnat att tillföra detta representantskap någon fördel.

Förslaget behöver högeligen även i förevarande delar underkastas en förnyad granskning.

En ledande tanke och en ordnande hand.

Med det förut anförda har jag velat, så gott en knappt tillmätt tid tillåtit, framhålla några synpunkter på vissa huvudgrunder i betänkandet, som synes mig påkalla *en mera ingående granskning* utav detsamma. Säkerligen skall vid ett sådant övervägande även mycket annat i betänkandet, som tillkommit i följd utav dess, enligt min mening, icke tillräckligt allsidiga syn på saken, därvid befinnas också vara ganska omtvistligt. Det är så mycket mera berättigat att begära en sådan revision, som kommittéerna blivit ensidigt sammansatta, utan tillräcklig och juridiskt tränad representation för de samhällliga synpunkterna. Det är ej riktigt att förfara på det sättet och om därigenom dröjsmål vållas, så ligger vållandet i felet vid tillsättningen. Såsom förut erinrats sättes därigenom ingenting på spel och i varje fall äro olägenheterna oväsentliga emot de vanskligheter, som skulle för framtiden uppkomma om vår blivande vattenrätt byggdes uteslutande på kommitterades principer.

Härtill kommer att vissa frågor, som nära sammanhånga med förslaget, äro under behandling även på annat håll.

Förslaget har sålunda visserligen icke blott ogillat 1904 års riksdags uppfattning, att kungsådran borde bibehållas utan även tagit avstånd från den koncessionslagstiftning, som uttryckligen påyrkats i reservationen till lagutskottets då afgivna betänkande. Emellertid tillsattes den 22 juni 1911 en *elektrisk kraftkommitté* dels för utarbetande av förslag till tryggande av avnämares rätt till kontraktsenligt åtnjutande av elektrisk kraft, dels ock för att verkställa utredning, huruvida och på vad sätt priset på elektrisk ström, som distribueras till allmänheten, må kunna av offentlig myndighet regleras. Detta uppdrag har senare den 19 oktober 1911 vidgats till att även verkställa utredning, huruvida och i vilken omfattning

samt under vilka villkor en koncessionslagstiftning, utöver vad för närvarande gäller och av kommitténs tidigare uppdrag tilläventyrs föranledes, bör införas med avseende å kraftkällor, kraftstationer eller kraftledningar, avsedda för distribution till allmänheten av elektrisk energi. Även denna kommitté blev ensidigt sammansatt med en övertvägande representation för de storindustriella synpunkterna, och den lär väl därför komma till samma resultat som vattenrättskommittéerna. Däremot förljudes det, att från någon minoritet skulle vara att förvänta en reservation till förmån för ett koncessionsförfarande¹. De båda kommittéernas uppgifter sammanhånga emellertid på det närmaste och deras arbetsresultat böra därför övertvägas ur enhetliga synpunkter.

Nära sammanhang med vattenrättsförslaget äger också det uppdrag, som givits *flottningskommittén*. Denna tillsattes nämligen den 10 november 1911 för att inom vederbörande departement biträda med utarbetandet av förslag till ny lagstiftning för flottning och till de förändrade bestämmelser i andra delar av lagstiftningen, som härav påkallas. Även denna kommittés betänkande är ännu ej avgivet, men det bör tagas hänsyn till detsamma vid utarbetande av förslag till vattenrättslag, vilket vattenrättskommittéerna själva framhålla.

Över vattenrättsförslaget hava avgivits en myckenhet *yttranden från olika myndigheter*. I allmänhet synas de röra sig mest om detaljer i förslaget, men även åtskilliga allmänna synpunkter framkomma vid de olika kapitlen. Det förefaller lämpligt, att dessa yttranden bleve befordrade till trycket för vederbörlig kännedom, men så lär icke bliva förhållandet i vidare mån än att desamma givetvis i vissa delar torde komma att bliva refererade vid frågans remiss till lagrådet eller åtminstone i blivande proposition till riksdagen. Även en granskning av alla dessa erinringar måste vara ett särdeles omfattande arbete, som också bör äga rum under tillfälle för skilda uppfattningar att därvid göra sig gällande.

Om emellertid ingen olycka sker genom att kommitténs principer ej omedelbart bliva upphöjda till lag, så är saken i alla fall av synnerligen *brådskande beskaffenhet*. Skall nämligen större omtanke äga rum vid utnyttjandet av vattenkraften, så måste en lagstiftning därom komma till så skyndsamt som möjligt. Just nu i vår tid pågår det oavlätliga exploaterandet av denna kraft och det hade väl då varit, om något, på sin plats, att den för tio år sedan begärda omläggningen av vattenrätten lett för länge sedan till en mångsidig utredning, på vilken man kunnat gå till beslut å ömse sidor.

Det synes emellertid som om det låg någon död hand över detta arbete. Norrlandskommittén ingav i början av år 1902, kort efter dess tillsättande, en framställning till regeringen om den brådskande angelägenheten att *utländsk undersåte* förhindrades icke blott att såsom enligt gällande lag förvärva fastighet i riket utan även att *såsom aktieägare i svenskt bolag förvärva intresse i svensk jord*. En liknande framställning avläts sedermera av 1902 års riksdag. Detta har synnerlig betydelse även för förevarande ämne. Förhindrandet av utlänningars förvärv av naturrikedomar, och särskilt vattenkraft, utgör den ena huvuduppgiften i den norska koncessionslagstiftningen. Frågan avhördes emellertid icke ens i 1909 års proposition med förslag till ny aktiebolagslag, och var detta en av anledningarna till det avslagsyrkande till propositionen, som framställdes i en reservation till lagutskottets

¹ Kommittén har nu avgivit sitt betänkande.

betänkande. År 1912 interpellera under tecknad justitieministern, om någon åtgärd från regeringens sida kunde vara att förvänta snart i anledning av dess aktieförvärv. Härpå svarade justitieministern, att han delade interpellantens uppfattning av behovet av en lagstiftning, som begränsade utlännings rätt att genom begärande av bolagsformen förvärva naturrikedomar av förevarande slag, att utarbetande av förslag i sådant syfte redan blivit igångsatt och att han hoppades, att lagförslag i ämnet skulle kunna föreläggas 1913 års riksdag. Emellertid avhördes ej något sådant förslag och man vet ej heller om ens till denna riksdag frågan läser vara att förvänta.

En *koncessionslagstiftning* blev i själva verket *aktuell* genom antagandet av 1902 års koncessionslagstiftning om elektriska kraftledningar. En utvidgning av systemet bland annat för vattenkraftens utnyttjande påyrkades som sagt i 1904 års reservation till lagutskottets betänkande i vattenrättsfrågan, i vilken reservation även den nuvarande statsministern deltog. Saken har vidare upptagits i åtskilliga i andra kammaren väckta motioner år 1907 samt åren 1909—1912 och även vunnit ett viss avseende genom den ovannämnda kraftkommitténs tillsättning.

Vid 1912 års riksdag erhöll under tecknad tillstånd att till justitieministern rikta bland annat följande *interpellation*: Kan det motses, att regeringen snarast möjligt ägnar en sammanfattande uppmärksamhet åt angelägenheten att förvärv och utnyttjandet av speciella naturrikedomar, såsom malmfyndigheter, vattenfall, större skogar och större torvmossar, ställes under lämplig statskontroll, i syfte att de må komma näringarna och den stora allmänheten till godo och ej väsentligen fördyras av spekulatören, och när kunna i sådan händelse lagförslag i dylikt syfte vara att förvänta?

Härpå svarade justitieministern, såvitt rörde vattenfallen bland annat följande:

Att vårt lands speciella naturrikedomar böra i möjligaste mån komma näringarna och den stora allmänheten till godo, utan att väsentligen fördyras genom spekulatör eller okontrollerat utnyttjande av monopol är ett önskemål, vars befogenhet i senare tider blivit allt alltmännare erkänt. — — —

Den utväg, som i första hand erbjuder sig för tryggande av näringarnas och det allmännas intressen i förevarande avseenden, är statsförvärv i lämplig omfattning,

Uppenbart är emellertid, att sådana statsförvärv enligt sakens natur kunna ske endast i begränsad utsträckning. Beträffande den ojämförligt största delen av landets naturtillgångar, som är i enskild ägo och tillgodogöres genom enskild företagsamhet, gäller, att dess tryggande i förevarande avseende kräver särskilda åtgärder, vilka, såsom interpellanten framhåller, måste bestå i anordnande av statskontroll i en eller annan form.

Denna fråga är emellertid lika svår som den är viktig. Det gäller i varje fall att tillse å ena sidan, att kontrollen erhåller erforderlig effektivitet och å andra sidan att den ej kommer att verka hämmande på den sunda förvärvsverksamheten och den enskilda företagsamheten. Kontrollåtgärderna måste vidare avpassas efter de särskilda slagens av naturtillgångar olika beskaffenhet, efter formerna för deras ändamålsenliga tillgodogörande och efter det huvudsyfte, man i varje fall vill vinna. Det synes mig därför påtagligt, att kontrollförfarandet måste bli olika för olika slag av egendom. Sålunda gäller det i fråga om vattenfallen i främsta rummet att i den kraftkonsumerande idustriens och den stora allmänhetens intresse möjliggöra för staten att kontrollera de

elektriska kraftpriserna. Såsom interpellanten erinrat, arbetar en av föregående regeringen tillsatt kommitté för närvarande på utredningen av denna fråga. Och dess lösning torde ligga i en utvidgning av det redan nu förefintliga systemet med koncession på utbyggnad av vattenfall och framdragande av kraftledningar. I sammanhang härmed kommer att tagas i överbäggande, i vad mån genom koncessionen jämväl kan underlättas statsförvärf av för det allmänna behöfliga vattenfall i analogi med vad som redan nu är fallet med de enskilda järnvägarna. De förslag, vartill kommitténs utredning kommer att föranleda, skola, som jag hoppas, kunna föreläggas riksdagen år 1914 i sammanhang med det stora förslaget om ny vattenrättslagstiftning.

Det tillades av justieministern, sedan han även yttrat sig om malmerna, skogarna och torvmossarna, följande: Av det sagda torde framgå, att samtliga nu antydda lagstiftningsåtgärder visserligen, såsom avseende väsentligen likartade syften, med varandra äga det sammanhang, att de böra lösas efter enhetliga grundprinciper, men å andra sidan förete betydande olikheter med avseende å sättet för kontrollens ändamålsenliga genomförande i de särskilda fallen. Då härtill kommer, att varje sådan lagstiftningsfråga kommer att bli av betydande omfattning, torde det utan tvivel bli nödvändigt att utreda och genomföra varje fråga för sig. Huru snart förslag i dessa ämnen kunna förväntas bli framlagda, kan, med hänsyn till deras svåra och omfattande beskaffenhet och mängden av andra angelägna lagstiftningsfrågor, som redan äro under arbete, icke för närvarande uppgivas i vidare mån, än vad jag förut nämnt beträffande vattenfallen. Man att regeringen skall ägna dessa frågor skyndsammast möjliga behandling, därom ber jag den ärade interpellanten vara övertygad.

Emellertid interPELLERADE ÅR 1912 K. Hildebrand i andra kammaren statsministern bland annat om förslaget till vattenlag kunde vara att förvänta till 1913 års riksdag. Interpellationen föregicks av en motivering, däri uttalades den förvisningen, att vattenrättskommittéernas förslag skulle därvid i huvudsak lända till efterrättelse. Härpå svarade statsministern följande:

Jag bleklagar, att jag på denna fråga måste svara nekande. Förslaget kan icke vara att förvänta till 1913 års riksdag, ty ännu äro icke alla myndigheters yttranden inkomna, och sedan myndigheternas yttranden fullständigt inkommit, måste ett överbäggande och måhända en överbäggning ske inom regering och departement av det vidlyftiga förslaget. Därefter skall detta gå till lagrådet, och jag betvivlar, att man kan beräkna lagrådets befattning med förslaget till mindre än omkring ett halvt år med hänsyn till dess vidlyftiga och omfattande beskaffenhet. Däremot tror jag mig kunna med så gott som full säkerhet utlova, att förslaget skall kunna framläggas till 1914 års riksdag.

Under debatten uttalade sig även undertecknad om kommittéförslagets ensidighet och uttalade den förhoppningen, att regeringen måtte med omsorg se till att det bleve kritik på förslaget. Det svar, som statsministern avgav, lämnade, till ordalagen åtminstone, mindre förhoppningar än justitieministerns ovan återgivna tidigare förklaring i anledning av en annan interpellation att regeringen skulle ägna saken den omsorg, som i denna motion blivit ifrågasatt. Det har nu också föresports, att förslaget med allenast en överbäggning i anledning av framställda juridiskstekniska erinringar skulle sedan utan hänsyn till den sociala frågan remitteras till lagrådet.

På grund av vad ovan anförts synes dock en revision av hela förslaget böra äga rum. Det är ännu större anledning därtill i detta fall än vid många andra tillfällen, då på senaste tider nya kommittéer tillsatts för att på grundvalen av tillkommet nytt material överarbeta andra kommittéers framställningar. Flottningskommittén blev sålunda tillsatt för att revidera Norrlandskommitténs förslag i flottningsfrågan, en jordvärdekommitté tillsattes för att revidera en äldre jordvärdekommittés förslag, ett par kommittéer tillsattes för att var i sin ordning revidera föregående kommittéers förslag om det mindre jordbrukets kreditförhållanden och så vidare.

Av vad ovan anförts torde ock framgå, att någon rubbning i nuvarande besittningsförhållande till kungsådran ej bör få äga rum, innan en ny definitiv lagstiftning kommer till stånd, vadan således det av mig senast år 1913 härom väckta yrkandet nu måste upprepas. Enligt de nuvarande bestämmelserna har regeringen rättighet att stadga tidsbegränsning. Något undantag i detta avseende är icke inrymt uti den allmänna rätt, som är tillagd Konungen att stadga koncessionsvillkor. Det överensstämmer också med själva lagstiftningens anda. Lagutskottet hemställde jämväl 1907, enhälligt, att regeringen måtte begagna sig av en sådan rätt. Av enahanda skäl är regeringen oförhindrad att fastställa en arrendeavgift tills vidare för de stora ekonomiska värden, som genom koncessionen överlämnas.

Med återopande av vad sålunda anförts väcktes av undertecknad vid 1914 års senare riksdag en motion med i huvudsak nedanstående yrkanden och framfördes vid samma riksdag även ett yrkande av herr Palmstierna om revision av den del av lagförslaget som gällde den lukrativa vattenrätten. Yrkandet om revision av lagförslaget ansåg sig jordbruksutskottet icke i sak höra upptaga till närmane behandling utan önskade att de olika synpunkterna skulle tills vidare stå öppna, varom utskottet yttrade följande:

Förbises får emellertid icke, att den närmare utformningen av vattenlagsförslaget ännu pågår. Såsom jämväl även i motionerna erinras, hava tillkallade sakkunniga, sedan numera samtliga yttranden från ämbetsverk och myndigheter inkommit, erhållit i updrag att göra förslaget till föremål för undersökning och bearbetning i syfte att, där behov därav framträder, åvägbringa nödiga förbättringar. Att, innan denna undersökning slutföres, och medan ännu oavgjort är, till vilket resultat i avseende å vattenlagens slutliga gestaltning densamma kan visa sig leda, begära en ysterligare undersökning, synes utskottet icke lämpligt. Enligt utskottets mening torde det i stället uppenbarligen vara allt skäl att avvakta såväl resultatet av den överarbetning av lagförslaget, vilket för närvarande företages inom vederbörande departement, som av det övervägande och den granskning, som jämväl från Kungl. Maj:ts sida sedermera givitves kommer att ägnas detsamma. Utskottet hyser alltså den förväntan, att det ifrågavarande förslaget till ny vattenlag, innan detsamma i slutgiltigt skick framlägges för riksdagen, underkastas en saklig och omsorgsfull prövning, som lämnar säkerhet för att alla berättigade intressen blivit tillbörligt och fullt ut beaktade.

Med dessa förväntningar slog sig även andra kammaren till ro i fråga om revisionen av förslaget till vattenrättslag. Beträffande motionens yrkande om kungsådra avstyrktes detta i sak av jordbruksutskottet och blev detta även riksdagens beslut.

Man skulle nu kunna tro, att jordbruksutskottets förenämnda förhoppningar om alla berättigade intressens tillbörliga och fulla beaktande äro på väg att gå i uppfyllelse. Uti *trontalet* till 1915 års riksdag yttras nämligen: »Det är nu, mera

än någonsin, angeläget att vidtaga åtgärder, ägnade att främja tillgodogörandet av landets naturtillgångar. I sådant syfte kommer Jag att till Eder prövning hän-skjuta förslag till ändring i gällande grunder för upplåtelse av statens vattenfall. Det är ock min avsikt att förelägga Eder ett förslag till lag om särskild prövning av strandägares rätt till strömfall eller annat område i rinnande vatten invid stranden. Arbetet med revision av vattenrättslagstiftningen i övrigt pågår, och intet skall underlåtas för att denna synnerligen viktiga fråga snarast möjligt må vinna sin lösning.»

Emellertid har jag förnummit, att den bebadade bearbetningen av lagförslaget ingalunda avser att taga hänsyn till de sociala synpunkterna och lämna dem, på sätt hitintills aldeles försumrats, tillfälle att göra sig allsidigt och tillbörligt gällande. Tvärtom lär det vara meningen att ej underlåta något för att frågan snarast möjligt må vinna sin lösning på de grundvalar kommittén utstakat. Visserligen förljudes, att det gamla begreppet kungsådra skall få stå kvar i lagen, men någon avsikt att göra denna lagbestämmelse också till en realitet i förevarande fall för framtiden genom bestämmelser, på sätt nu föreslagits, i koncessionerna för kungsådrens överbyggande, lär under förenämnda förhållanden säkerligen ej vara att emotse. Det skulle således vara under intrycket av alltmer ökat nedlagt tidsödande arbete i en enda riktning samt de därigenom ökade vanskligheterna att få sakens sociala sida beaktad, som man skulle bygga förhoppningar att få även andra kammaren genom samverkan mellan högern och liberalerna att falla till föga inför kommitterades föräldrade, ensidiga och mot den ursprungliga riksdagsskivelsens krav stridande principer. Under sådana förhållanden återstår för undertecknad, som sedan länge oavslutligt deltagit i striderna för de samhällseliga synpunkternas tillgodo-seende vid vattenkraftens utnyttjande, ingen annan utväg än att just nu i anledning av trontalets för mången vilseledande förespeglingar återkomma väsentligen med mina utläggningar och yrkanden från föregående riksdag.

Den vid förra riksdagen ifrågasatta begränsningen av revisionen till den lukrativa vattenrätten skulle visserligen tillgodose det oundgängligaste behovet. Det viktigaste vore sannolikt därmed vunnet. Stora svårigheter möta dock säkerligen för utbrytande av den defensiva vattenrätten, då särskilt kapitlet om vattendomstolar m. m. är gemensamt och i stort behov av allsidigare övervägande. Även i sak kan en granskning jämväl i förslaget om den defensiva vattenrätten ej vara annat än betryggande.

Det hemställas alltså,

1) att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville genom tillkallade sakkunnige eller annorledes för tillgodoseende av alla berättigade intressen verkställa en överarbetning och allsidig revision av kommitterades förslag till vattenrättslag eller åtminstone av dess bestämmelser om den lukrativa vattenrätten, innan frågan framlägges för riksdagen;

2) att riksdagen, i avvaktan på definitivt förslag till ny vattenrättslagstiftning, ville för sin del besluta i § 8 av lagen den 30 december 1880 angående jordägarens rätt över vattnet å hans grund införa uttryckligt stadgande därom, att tillstånd till överbyggande av kungsådra skall meddelas endast på viss tid ej överstigande 40 år samt en skäligen avgift bestämmas för den upplåtna vattenkraften;

eller, om detta ej anses böra bifallas, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t omedelbarligen anhålla, att vid meddelande av koncession för överbyggande av kungsådra sådana bestämmelser, som ovan sägs, måtte inflyta bland koncessionsvillkoren.

Stockholm den 26 januari 1915.

Carl Lindhagen.

I N N E H Ä L L:

Inledning.

Riksdagens skrivelse 1904
Förslaget till ny vattenlag

Industriens krav

på okontrollerad besittning av naturrikedomarna

Jordägarens rätt.

Vattenägares befogenhet att expropriera jord för vattenuppdämning
Ideel skada
Grunder för en granskning av lagförslaget

Det allmännas intresse. Kungsådran.

Bolagsbildningen och statsintresset
Den gamla kungsådran
Vattenrättskommittéerna
Strandägarens påstådda rätt
Sakens förhistoria i riksdagen m. m.
Framställning av advokatfiskalen A. Klockhoff
Inläga av professor O. E. Westin
Partisynpunkter

Det allmännas intresse. Koncessionssystemet.

De »nutida förhållandena» och deras krav
Tyskland, Österrike, Italien, Frankrike och Schweiz
Finland
Norge
Riktlinjer för ny svensk lagstiftning
Kritik av lagförslaget i denna del

Det allmännas intresse. Fisket.

Uttalande år 1904
Försummad utredning

Syneförrättning och domstolar.

Förundersökning
Domstol i vattenmål

En ledande tanke och en ordnande hand.

Behov av förslagens ingående granskning
Elektriska kraftkommittén
Flottningskommittén
Myndigheternas yttranden
Ärendets brådskande beskaffenhet
Utländskt förvärv av aktier i svenska jordägande bolag
Interpellationer och motioner i riksdagen om förslaget
Trontalet 1915 och verkligheten

Yrkanden

Bilaga C.

De norska lagarna den 14 december 1917 dels om förvärv av vattenfall, gruvor och annan fast egendom och dels om vattenregleringar.

L o v

om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom.

Kapitel I.

Om vandfald.

§ 1. Uten tilladelse av Kongen (koncession) kan ingen andre end staten og norske kommuner med fuld retsvirkning erhverve eiendomsret eller bruksret till vandfald (fald eller stryk):

1. naar de antages ved regulering att kunne utbringes til mer end 1 000 naturhestekræfter alene eller i forbindelse med andre vandfald, som erhververen eier eller bruker, og som hensigtsmæssig kan utbygges underrett dermed;
2. naar de sammenregnet med andre vandfald, som erhververen og i tilfælde dennes familie eier eller bruker her i riket, antages ved regulering og med tillæg av allerede leiet kraft at kunne utbringes til mer end 5 000 naturhestekræfter. Til familie henregnes her bare erhververens egtefælle og barn under 21 aar samt, hvis erhververen selv er under 21 aar, ogsaa forældre og søskende under 21 aar.

Dog er koncession ikke nødvendig for norske statsborgeres erhvervelse gennem arv, egteskap eller odelsløsning eller gennem overdragelse, naar erhververen er nærmere odelsberettiget end overdrageren eller er dennes egtefælle eller beslegtet eller besvogret med overdrageren i op- eller nedstigende linje eller i første eller anden sidelinje.

Efter ansøgning fra kommunestyret kan Kongen nedsætte den i første led post 1 nævnte grænse indtil 500 naturhestekræfter for vandfald i kommunen.

Hvorvidt vandfaldet alene eller sammen med andre har den ovenfor nævnte kraftmængde, avgjøres i tvilstilfælde ved skjøen, hvis ikke erhververen vedtar at la det avgjøre av vedkommende regjeringsdepartement efter indstilling fra den i § 25 nævnte vasdragskommission.

§ 2. Norske statsborgere samt aktieselskaper og andre selskaper med begrænset ansvar, som har helt norsk styre med sæte i Norge og helt norsk grundkapital, kan, naar ikke almene hensyn taler derimot, av Kongen faa koncession til at erhverve eiendomsret til vandfald paa de nærmere betingelser, som Kongen fastsætter.

Det samme gjælder korporationer och stiftelser, som har helt norsk styre med sæte i Norge, og hvis formaal er almennyttige.

Hvis erhvervelsen gjælder vandfald, som antages ved regulering at kunne utbringes til mer end 10 000 naturhesterkræfter eller hvis betydelige interesser staaer mot hverandre, bør koncession ikke gives, før saken har været forelagt for Stortinget.

Ved meddelelsen av koncession og fastsættelsen av betingelser skal følgende grundregler iagttages:

1. Koncessionen gives til bestemt selskap, korporation, stiftelse eller person. Er det et selskap, som søker koncession, kan der sættes betingelser, sigtende til at hindre, at en majoritet av selskapets parter eller aktier kommer til at tilhøre nogen, som eier, bruker eller leier kraft fra andet vandfald her i riket, eller som sitter inde med aktiemajoriteten i noget andet selskap, som eier eller bruker eller leier kraft fra vandfald her i riket. Aktier eller parter i et selskap, som skal faa koncession, maa lyde paa navn, og de kan ikke eies av eller pantsættes til andre end staten, norske kommuner, norske statsborgere, Norges Bank eller med vedkommende regjeringsdepartements godkjendelse andre norske banker eller selskaper. Gjennem arv skal dog ogsaa utlændinger kunne erhverve saadane aktier eller parter; men reglerne i §§ 31 og 32 faar i saa fald tilsvarende anvendelse overfor aktierne eller parterne. Det samme gjælder hvis en aktieeier eller parthaver taper sin norske statsborgerret. Bestemmelse om inskrænkningene i adgangen til at erhverve aktierne eller partbrevene skal paaføres disse i det norske, engelske, franske og tyske sprog. Selskapet maa føre bok over sine medlemmers navn, stilling, bopæl og statsborgerret og underkaste sig de bestemmelser, som findes nødvendige av hensyn til kontrollen, med, at grundkapitalen helt forblir norsk. Det bør som regel ogsaa stilles som betingelse, at selskapets grundkapital, naar utbygningen er færdig, skal utgjøre mindst en tredjedel av omkostningene ved erhvervelsen, utbygningen og opførelsen av kraftstation og transportanlæg samt av de fabrikker, selskapet maatte opføre til utnyttelse av kraften.
2. Koncessionen gir adgang til utnyttelse av vandfaldet som kraftkilde overensstemmende med koncessionsbetingelserne og den til enhver tid om saadan bedrift gjældende lovgivning. Det kan bestemmes, at kraften ikke maa anvendes til visse arter av industri. Det kan ogsaa bestemmes, at kraften helt eller delvis skal anvendes til en enkelt eller enkelte arter av industri, dog saaledes, at Kongen kan gi dispensation.
3. Utbygning av vandfald maa i tilfælde paabegyndes inden en frist av ikke over 2 aar. Vandbygningsarbeiderne maa fuldendes og anlæggets drift paabegyndes inden en yderligere frist av ikke over 5 aar. Driften maa ikke i saa lang tid som 3 aar kontinuerlig stanses eller kontinuerlig indskrænkes til mindre end en tredjedel av det i den forløpne tid indsatte, paa regelmæssig drift beregnede maskineris energi, heri ikke iberegnet, hvad der maatte være avgit til bruk for stat eller kommune efter post 12, og saadanne stansninger eller indskrænkninger maa ikke nogensinde i løpet av 10 aar samlet finde sted i saa meget som 5 aar. Ved tidsberegningene medregnes ikke den tid, som paa grund av overordentlige tildragelser (vis major), streik eller lockout har været umulig at

utnytte. Naar forholdene gjør det paakrævet, kan det tillates, att vandfaldet utbygges efterhvert inden bestemte tidsfrister, eller at det kun delvis utbygges. Kongen kan dispensere fra de i henhold til denne post fastsatte bestemmelser.

4. Ved vandfaldets utbygning og kraftanlæggets drift samt ved de bedrifter, som tilhører koncessionæren og forsynes med kraft fra anlægget, skal der saavidt mulig bare benyttes arbejdere og funktionærer, som har norsk indfødsret eller statsborgerret. Dog kan, naar ikke offentlige hensyn taler derimot, ogsaa fremmede arbejdere tillates benyttet, naar de har hat fast bopæl her i riket i det sidste aar. Likesaa bør norsk arbeide, norsk forsikring og norsk materiel fortrinnsvis benyttes. De nærmere regler om anvendelsen av denne bestemmelse indtages i kocensionen.
5. Arbeiderne maa ikke paalægges att motta varer istedenfor penger som vederlag for arbeide eller paalægges nogen forpligtelse med hensyn til indkjøb av varer (herunder dog ikke sprængstof, verktøi och andre arbeidsmaterialier). Verktøi og andre arbeidsredskaper, som utleveres arbeiderne til benyttelse, kan bare kræves erstattet, naar de bortkastes eller ødelægges, og da bare med deres virkelige værdi, beregnet efter, hvad de har kostet koncessionæren, med rimelig fradrag for slitage ved utleveringen. Hvis koncessionæren holder handelsbod for sine arbejdere, skal netto-overskuddet efter revidert aarsregnskap anvendes til almenyttig øiemed for arbeiderne. Anvendelsen fastsættes efter samraad med et av arbeiderne opnævnt utvalg, som i tilfælde av tvist kan forlange saken forelagt for vedkommende regjeringsdepartement til avgjørelse. Det bør paalægges koncessionæren at rette sig efter de bestemmelser, som vedkommende regjeringsdepartement gir til motarbeidelse av drukkenskap og smughandel med berusende drik blandt den befolkning, som er knyttet til anlægget og til de bedrifter, som tilhører koncessionæren og forsynes med kraft fra anlægget. Endvidere bør det paalægges koncessionæren at være ansvarlig for, at hans kontraktører oppfyller sine forpligtelser overfor arbeiderne ved anlægget.
6. Naar koncessionen antages at foranledige en større samling av anlægsarbeidere, bør det paalægges koncessionæren ved arbeidets paabegyndelse at sørge for midlertidig forsamlingslokale til bruk for arbeiderne og den øvrige til anlægget knyttede befolkning. Det bør ogsaa paalægges koncessionæren at stille et passende beløp til raadighet til almindennende virksomhet blandt arbeiderne og til geistlig betjening efter Kirkedepartementets nærmere bestemmelse.

Videre bør det paalægges koncessionæren efter nærmere bestemmelse av medicinalstyrelsen at skaffe arbeiderne den til enhver tid nødvendige lægehjælp ved fastboende læge og at holde et for øiemedet tjenlig sykehus med isolationslokale og tidsmessig utstyr.

Likeledes kan det paalægges koncessionæren at erstatte det offentlige utgiftenene ved forsterket politiopsyn.

7. Naar omstændighetene gjør det paakrævet eller ønskelig, bør det paalægges koncessionæren paa rimelige vilkaar og uten beregning av nogen førtjeneste at skaffe arbeiderne og funktionærerne sundt og tilstrækkelig husrum og tomter til bygning av egne hjem med veier, vand, kloak og elektriske lysanlæg samt grund til forsamlingslokale med læseværelse m. v., til lokale for kooperativ eller anden handelsvirksomhet og lignende — alt efter nærmere bestemmelse av vedkommende regjeringsdepartement.

Koncessionären er ikke uten vedkommende regjeringsdepartements samtykke berettiget til i anledning av arbeidstvistigheter at opsi arbeiderne fra bekvemmeligheter eller hus, leiet hos ham. Uenighet om, hvorvidt opsigelse skyldes arbeidstvist, avgjøres med bindende virkning av departementet.

I tilfælde av salg av hus eller tomter skal koncessionären sørge for at indta i hjemmelsbrevet bestemmelse om, at der fremtidig ikke skal kunne beregnes større husleie end, at den dekker forrentning av kapitalen, utgifter til vedlikehold, skatter, avgifter og tilsyn samt passende amortisation. Tilsvarende regler skal gjælde, hvis bygsel eller tomteleie benyttes istedenfor salg. I tilfælde av tvist om leiens størrelse, fastsettes denne av husleienævnden, hvis saadan findes, men ellers av amtmanden.

Naar koncessionen antages at ville medføre en bymæssig bebyggelse eller en større samling av mennesker, bør det paalægges koncessionären at bekoste utarbeidet utkast til reguleringsplan og indsende denne til vedkommende regjeringsdepartement gjennom de stedlige myndigheter. Ved regulerings fastsettelse kan departementet forlange avstaat av koncessionären uten vederlag grund til offentlige veier og gater — baade i og utenfor det regulerede strøk — samt grund til opførelse av bygninger til skoler, kirke, post, telegraf, toldbod, retslokale og fængsel.

Likeledes kan det paalægges koncessionären efter Kongens nærmere bestemmelse at avstaa til vedkommende kommune efter indkjøpspris med tillæg av renter og øvrige utgifter koncessionären tilhørende ubebygget grund, som han ikke har eller antages at faa bruk for til sin bedrift, og som ansees skikket til bebyggelse eller andre kommunale formaal utenfor dem, som er betinget i foregaaende led. Saafremt der ikke opnaaes enighet om overdragelssummen, skal den fastsettes ved skjøn paa grundlag av foranstaaende bestemmelser.

Kommunen kan ikke uten tilladelse av Kongen sælge nogen del av den saaledes erhvervede grund.

8. Det bør paalægges koncessionären helt eller delvis at erstatte utgiftene til vedlikehold og istandsættelse av offentlige veier, broer og kaier, hvor disse utgifter antages at bli særlig øket ved anlægsarbeidet og ved transporter til og fra de bedrifter, som tilhører koncessionären og forsynes med kraft fra anlægget. Veier, broer og kaier, som koncessionären anlegger, skal stilles til fri avbenyttelse for almenheten, forsaavidt departementet finder, at dette kan ske uten væsentlig ulempe for anlægget og de bedrifter, som erholder kraft fra dette.
9. Der skal som regel paalægges koncessionären pligt til for kraftanlægget og de ham tilhørende bedrifter, som forsynes med kraft fra anlægget, at opsamle et fond til sikring for vedkommende fattigkommune overensstemmende med de regler, som i lov om fattigvæsenet av 19 mai 1900 kapitel 4 er git om bergverker.

Likaledes bør det paalægges koncessionären at avsætte et fond til sikring av vedkommende kommunes (eller kommuners) utgifter til understøttelse av de ved utbygningsarbeiderne og opførelse av kraftstation beskæftigede, arbeidere og disses familier. Fondet forvaltes av det offentlige. Den del av dette fond, som ikke medgaar til dækning av kommunens utgifter til understøttelse av arbeidere ved de nævnte anlæg, overgaar til et for det hele land eller visse dele av landet fælles fond, som fortrinnsvis skal tjene til sikring for kommunerne, men som

ogsaa skal kunne benyttes til andre formaal til bedste for arbeiderne, alt efter nærmere regler, som Kongen gir.

Paa samme maate skal forholdes med det først nævnte fond, hvis det senere ved lov blir bestemt.

10. Anvendes vandkraften til produktion av elektrisk energi, maa koncessionæren ikke uten samtykke fra vedkommende regjeringsdepartement indgaa i nogen overenskomst til kunstig forhøielse av prisene her i riket paa energi eller paa de produkter, som frembringes ved energien. Heller ikke maa elektrisk energi avgives til utlandet uten tilladelse av Kongen.
11. Det bør som regel i koncessionen bestemmes, at saafremt vandkraften av koncessionæren blir anvendt til frembringelse av produkter, som er av betydning for landbruket, skal en viss del av produktionen avgives til det norske landbruk til nedsatte priser. Likeledes kan det bestemmes, at hvis kraften anvendes till frembringelse av produkter, som er av væsentlig betydning for anden norsk næringsdrift eller for indenlandsk forbruk, skal der være adgang for indenlandske næringsdrivende og forbrukere til at faa kjøpt en viss del av produktionen til en av departementet til enhver tid fastsat pris, beregnet paa at dække produktionsomkostningene med tillæg av en rimelig fortjeneste. Der kan ogsaa i koncessionen intages bestemmelser sigtende paa, at produkter, som kan benyttes som raastof eller halvfabrik til videre bearbeidelse gjennom indenlandsk arbeide, i størst mulig utstrækning bearbeides her i riket. Vedkommende departement kan i det enkelte tilfælde gi nærmere forskrifter angaaende anvendelsen av bestemmelser, som er truffet i henhold til denne post.
12. Det skal i koncessionen bestemmes, at koncessionæren er forpligtet til at avgi indtil 10 pct. av den gjennomsnittlige kraftmængde, som vandfaldet efter den foretagne utbygning kan frembringe med den paaregnelige vandføring aar om andet, til den kommune, hvor kraftanlægget er beliggende, eller andre kommuner, derunder ogsaa amtskommuner, idet fordelingen bestemmes av vedkommende regjeringsdepartement. Kommunerne kan nyttiggjøre sig den kraft, som saaledes avgives til dem, paa den maate, de finder hensigtsmessig. Der kan ogsaa forbeholdes staten ret til at erholde indtil 5 pct. av kraften. Staten kan overdra sin andel helt eller delvis til kommuner. I særlige tilfælde kan der fastsettes høiere grænser for avgivelse av kraft baade til kommuner og til staten. Er vandfaldet helt utbygget, og avgivelse av kraft vilde være forbundet med uforholdsmæssige ulemper, kan der i koncessionen fastsettes lavere grænser eller indrømmes hel fritagelse.

Kraften avgives i den form, departementet bestemmer. Kræves den avgit i anden form, end den produceres, pligter koncessionæren paa departementets forlangende at bygge sit anlæg saaledes, at kraftens omformning og avgivelse ikke unødig fordyres for mottageren. Saadant forlangende maa fremsættes inden 6 maaneder efter koncessionens datum. Elektrisk kraft uttages efter departementets bestemmelse i kraftstationen eller fra fjernledningen eller fra ledningsnettet, hvad enten ledningene tilhører koncessionæren eller andre. Foraarsaker kraftens uttagelse av ledningene økede utgifter, bæres disse av den, som uttar kraften, enten dette er staten eller en kommune. Avbrytelse eller indskrænkning av leveringen, som ikke skyldes vis major, streik eller lockout, maa ikke ske uten departementets samtykke.

Kraften leveres efter en maximalpris, beregnet paa at dække produktionsomkostningene — deri inbefattet 6 pct. rente av anlægskapitalen — med tillæg av 20 pct. Hvis prisen beregnet paa denne maate vil bli uforholdsmæssig høi, fordi bare en mindre del av den kraft, vandfaldet kan gi, er tat i bruk, kan dog kraften i stedet forlanges avgit efter en maksimalpris, som svarer til den gjængse pris ved bortleie av kraft i distriktet. Maximalprisen fastsættes ved overenskomst mellem vedkommende departement og koncessionæren eller i mangel av overenskomst ved skjøn. Det kan betinges, at fastsættelsen skal revideres til bestemte tider. Hvis koncessionæren leier ut kraft, og kraften til kommune eller stat kan uttages fra kraftledning til nogen av leietagerne, kan kommunen eller staten i ethvert tilfælde forlange kraften avgit til samme pris og paa samme vilkaar som leierne av lignende kraftmængder under samme forhold.

Koncessionen bør indeholde nærmere bestemmelser om det varsel, koncessionæren har krav paa, før kraften uttages. Betinges der avgivelse av mere kraft end 15 pct., bør der fastsættes en bestemt tidsfrist, inden vilken avgivelse av de overskytende kraftmængder maa forlanges, saaledes at avgivelse senere bare kan kræves, efterhvert som kraft blir ledig.

Nærmere regler om kraftens avgivelse fastsættes av departementet.

13. Det skal paalægges koncessionæren at betale en aarlig avgift til staten av ikke under 10 øre og i regelen ikke over 3 kroner pr. naturhestekraft, beregnet efter den gjennomsnittlige kraftmængde, som vandfaldet efter den foretagne utbygning kan frembringe med den paaregnelige vandføring aar om andet, og en aarlig avgift til de amts-, herreds- og bykommuner, som Kongen bestemmer, av ikke under 10 øre og i regelen ikke over 4 kroner pr. naturhestekraft, beregnet paa samme maate. I særlige tilfælde kan avgiftene sættes høiere. Hviler der aarlige reguleringsavgifter paa vandfaldt, skal de komme til fradrag i de avgifter, som paalægges i henhold til denne post, forsaavidt angaar den del av kraftmængden, hvorav reguleringsavgifter erlægges.

Nærmere bestemmelser om betalingen av avgiften og om kontrol med vandforbruket skal, forsaavidt de ikke er fastsat av Kongen, med bindende virkning for hvert enkelt tilfælde fastsættes av vedkommende regjeringsdepartement efter indstilling fra vasdragskommissionen.

Avgiften, hvorav svares 6 pct. rente efter forfald, har samme pantesikkerhet som skatter paa fast eiendom og kan inddrives paa samme maate som disse.

Under særegne omstændigheter kan Kongen eller Stortinget, hvis koncessionen har været forelagt dette, for et bestemt tidsrum nedsætte eller eftergi avgiften.

Avgiften til amts-, herreds- og bykommunerne fordeles mellem disse indbyrdes efter bestemmelse av Kongen for 10 aar ad gangen. Avgiften avsættes særskilt for hver kommune til et fond, som anvendes efter bestemmelse av amtstinget eller kommunestyret.

14. Er vandfaldet eller de til dettes utnyttelse nødvendige grundstykker eller rettigheter av koncessionæren eller nogen av dennes nærmeste forgjængere erhvervet for en pris, som maa antages at ha staat i aapenbart misforhold til værdien, kan der sættes betingelser, sigtende til at skaffe de tidligere eiere eller rettighetshavere et tillæg til kjøpesummen en gang for alle eller som aarlig avgift eller godtgjørelse i anden form.

15. Anlæggets utførelse saavel som dets senere vedlikehold og drift skal være undergit offentlig tilsyn, og utgiftene herved erstattes av koncessionæren.
16. Det skal paalægges koncessionæren at underkaste sig de bestemmelser, som til enhver tid maatte bli truffet av vedkommende regjeringsdepartement til kontrol med overholdelsen av de opstillede betingelser. Departementet kan til utøvelsen av denne kontrol ansætte en kontrolør, som overensstemmende med en av departementet utfærdiget instruks skall ha adgang til de kontrolmidler, som ansees nødvendige. Om berettigelsen av kontrolørens forlangender med hensyn til kontrollen kan koncessionæren kræve departementets avgjørelse. Overfor uvedkommende pligter kontroløren at bevare taushet om det, som blir ham bekjendt. Hans godtgjørelse fastsættes av departementet og skal erstattes det offentlige av koncessionæren. Ansættes der en fælles kontrolør for flere anlæg eller for visse dele av landet, kan det paalægges det enkelte anlæg at betale en viss avgift til dækkelse av utgiftene ved kontrollen.
17. Koncessionen gives for et bestemt tidsrum av indtil 50 aar, eller med Stortingets samtykke indtil 60 aar, regnet fra koncessionens meddelelse. Ved koncessionstidens utløp tilfalder vandfaldet med alle de indretninger, hvorigjennem vandets løp og leie forandres, saasom damanlæg, kanaler, tunneller, bassænger, rørledninger m. m., de til utbygningen og kraftanlægget erhvervede grundstykker og rettigheter, kraftstationerne med tilhørende maskineri og andet tilbehør samt arbeiderboliger og andre bygninger, som hører med til kraftanlægget, staten med fuld eiendomsret og uten vederlag. Det, som ikke tilfalder staten, kan den indløse for dets værdi efter skjøn paa sin bekostning eller forlange fjernet inden en av departementet fastsat frist.
18. Hvis koncession blir git for 40 aar eller mindre, kan der tilstaaes koncessionæren ret til at faa leiet kraft fra anlægget for et bestemt tidsrum, som tillagt koncessionstiden ikke maa overstige det lovbestemte maksimum for denne. Leien fastsættes efter den i leietiden sedvanlige pris paa kraft fra lignende anlæg. Hvis enighet ikke opnaaes, fastsættes leien ved skjøn av sakkyndige skjønsmænd.
19. Hvis ikke en kortere frist fastsættes i koncessionen, skal staten i det 35te aar, efterat koncessionen er git, kunne indløse det hele anlæg i den utstrækning, hvori det efter post 17 tilfalder staten ved koncessionstidens utløp. Med Stortingets samtykke kan fristen sættes indtil det 40de aar. Benytter den sig ikke herav, skal den i det 10de aar derefter ha samme adgang og saaledes videre hvert 10de år. Bestemmelsen om indløsning maa være meldt koncessionæren mindst 5 aar i forveien. Indløsningssummen skal bestemmes saaledes, at vandfaldet med tilhørende grundstykker och rettigheter samt vandbygningsarbeider og hus betales med, hvad de bevislig har kostet koncessionæren med fradrag for amortisation i forhold till den forløpne del av koncessionstiden, mens rørledninger, maskiner og andet tilbehør indløses for deres tekniske værdi efter skjøn paa statens bekostning. I koncessionen bestemmes, hvorvidt og i hvilken utstrækning staten ved saadan indløsning pligter at overta de anlæggene vedkommende kontrakter om leverering av kraft.
20. Kongen kan, naar det gjælder vandfald, som antages ved regulering ikke at kunne utbringes til mer end 1000 naturhestekræfter, fritta fra foranstaaende vilkaar, naar koncessionæren utnytter vandfaldet till eget behov for lys, varme,

- gaardsdrift, haandverk eller smaaindustri eller til paa lempelige vilkaar at forsyne andre med kraft i samme øiemed.
21. Koncessionen bør bare meddeles, forsaavidt ældre panteheftelser, servituter av væsentlig betydning, leierettigheter og lignende heftelser fjernes eller viker prioritet for de i koncession paalagte forpliktelser, derunder ogsaa de mulker, som kan bli ilagt efter § 26. At der ved avhændelsen av vandfald ogsaa utover koncessionstiden er forbeholdt avhænderens eiendom ret til kraft til husbehov og gaardsfornødenhet og saadant haandverk og smaaindustri, som naturlig kan drives i forbindelse med gaardsbruket, fra det anlæg, hvorved vandfaldet utnyttes, skal dog ikke være til hinder for meddelelse av koncession.
 22. Til videre overdragelse av vandfaldet utkræves koncession, selv om den nye erhverver er norsk kommune. Erhververen maa i ethvert tilfælde underkaste sig de i den oprindelige koncession fastsatte betingelser. Til koncessionen kan desuten knyttes de betingelser, som er omhandlet ovenfor under post 1.
 23. Der er adgang til koncessionen at opstille yderligere betingelser, som i det enkelte tilfælde maatte findes paakrævet av almene hensyn eller til varetagelse av berettigede private interesser.

Koncessionen med de til den knyttede betingelser skal tinglyses for koncessionærens regning. Alle senere tinglyste heftelser paa de i post 17 omhandlede eiendomme og gjenstande bortfalder, naar disse i følge koncessionen overgaar til staten eller indløses av denne. Naar vandfaldet overgaar til staten skal en meddelelse herom av vedkommende departement oversendes retsskriveren til tinglysning.

Den, som yder eller har ydet laan mot pant i vandfald, kan naar betingelserne for erhvervelse efter denne lov forøvrig er tilstede, paa forhaand meddeles koncession efter nærværende paragraf til at erhverve vandfaldet gjennem kjøp paa tvangsauktion, saafremt han, naar denne holdes, fremdeles er panthaver. Koncessionstiden regnes fra koncessionens meddelelse, mens de øvrige vilkaar indtræder, naar erhvervelsen finder sted. Har vandfaldets eier, før panthaveren erholdt koncession, erhvervet det i henhold til tidsbegrænset koncession, skal koncessionen til panthaveren meddeles for den gjenstaaende del av eierens koncessionstid.

§ 3. Norsk statsborger, som erhverver eiendom, paa hvis grund der findes vandfald, som han efter § 1 ikke kan erhverve uten koncession, kan faa koncession paa vandfaldet, uten at grundreglerne i § 2 kommer til anvendelse, naar det maa antages, at erhvervelsen ikke sker for at utnytte eller sælge vandkraften.

Koncessionen gir i saa fald adgang til at utnytte vandfaldet som kraftkilde til eget behov for lys, varme, gaardsdrift, haandverk og smaaindustri. I særlige tilfælde kan Kongen ogsaa gi vandfaldseieren tilladelse til at forsyne sine naboer med kraft i lignende øiemed.

For utbygning av vandfaldet i videre omfang skal de nærmere betingelser fastsættes efter grundreglerne i den til enhver tid om erhvervelse av vandfald gjældende lov. Paabegyndes saadan utbygning, uten at betingelserne er fastsat, faar bestemmelserne i §§ 31 og 32 tilsvarende anvendelse.

Enhver, som erhverver eiendom, paa hvis grund der findes vandfald, som bare er tilstrækkelig til eiendommens eget behov i de ovenfor nævnte øiemed, kan faa koncession paa vandfaldet uten iagttagelse av reglerne i § 2, naar alene bestemmelsen i § 1 første led, post 2, er til hinder for erhvervelse uten koncession.

§ 4. Fremmede statsborgere samt aktieselskaper og andre selskaper med be-

gränset ansvar, korporationer og stiftelser, som ikke gaar ind under § 2, men hvis styre har sit sæte i Norge og for ett flertals vedkommende bestaar av norske statsborgere, kan under særlige omstændigheter faa koncession til at erhverve saadan eiendomsret som omhandlet i § 1 paa de nærmere betingelser, som Kongen fastsætter.

Hvis erhvervelsen gjælder vandfald, som antages ved regulering at kunne utbringes til mer end 5000 naturhestekræfter, eller hvis betydelige interesser staaer mot hverandre, bør koncession ikke gives, før saken har været forelagt for Stortinget.

Ved meddelelsen av koncession og fastsættelsen av betingelser følges de grundregler, som § 2 opstiller, forsaavidt dertil er anledning. Det kan ogsaa sættes som betingelse, at der aapnes adgang for norsk kapital til at delta i foretagendet.

§ 5. Koncession paa bruksret til vandfald, som tilhører en norsk kommune, kan, naar ikke almene hensyn taler derimot, meddeles norske statsborgere samt korporationer, stiftelser, aktieselskaper og andre selskaper med begrænset ansvar, som har helt norsk styre med sæte i Norge.

Hvis det gjælder vandfald, som antages ved regulering at kunne utbringes til mer end 10000 naturhestekræfter, eller hvis betydelige interesser staaer mot hverandre, bør koncession ikke gives, før saken har været forelagt for Stortinget.

Ved fastsættelsen av betingelserna faar grundreglerne i § 2 post 1—12, 15 og 23 tilsvarende anvendelse, forsaavidt dertil er anledning. Desuten iakttages følgende grundregler:

1. Koncessionen gives for et bestemt tidsrum indtil 50 aar eller med Stortingets samtykke indtil 60 aar.
2. Det skal paalægges koncessionæren at betale en aarlig avgift til staten av ikke under 10 øre og i regelen ikke over 3 kroner per naturhestekraft, beregnet efter den gennemsnitlige kraftmængde, som vandfaldet efter den foretagne utbygning kan frembringe med den paaregnelige vandføring aar om andet, og en aarlig avgift til de amts-, herreds- og bykommuner, som Kongen bestemmer, av ikke under 10 øre og i regelen ikke over 4 kroner per naturhestekraft. beregnet på samma maate. I særlige tilfælde kan avgiftene sættes høiere. Hviler der aarlige reguleringsavgifter paa vandfaldet, skal de komme til fradrag i de avgifter, som paalægges i henhold til denne post, forsaavidt angaar den del av kraftmængden, hvorav reguleringsavgifter erlægges.

Nærmere bestemmelser om betalingen av avgiften og om kontrol med vandforbruket skal, forsaavidt de ikke er fastsat av Kongen, med bindende virkning for hvert enkelt tilfælde fastsættes av vedkommende regjeringsdepartement efter indstilling fra vasdragskommissionen.

Avgiftene kan inddrives ved utpantning. Erlægges de ikke til forfaldstid, svares derefter 6 pct. aarlig rente.

Under særegne omstændigheter kan Kongen eller Stortinget, hvis koncessionen har været forelagt dette, for et bestemt tidsrum nedsætte eller eftergi avgiften.

Avgiften til amts-, herreds- og bykommunerne fordeles mellem disse indbyrdes efter bestemmelse av Kongen for 10 aar adgangen. Avgiften avsættes særskilt for hver kommune til et fond, som anvendes efter bestemmelse av amtstinget eller kommunestyret.

3. Til videre overdragelse av bruksretten utkræves koncession. Erhververen maa i ethvert tilfælde underkasta sig de betingelser, som er fastsat i den oprindelige koncession.

Koncessionen med tilknyttede betingelser skal tinglyses for koncessionærens regning.

Regler om bortleie av vandfald tilhørende staten kan gives av Kongen med Stortingets samtykke.

§ 6.

1. Naar der efter § 1 eller § 19 utkræves koncession eller tilladelse til at erhverve eiendomsret til vandfald, har staten forkjøpsret, hvis erhvervelsen ikke sker gennem tvangsauktion, derunder ogsaa auktion i henhold til konkurslovens § 127. I det tilfælde, som er nævnt i § 7 post 1, kan dog staten bare benytte sin forkjøpsret, hvis ikke kommunen gjør sin forkjøpsret gjældende.
2. Avhændes der ved samme retshandel ogsaa anden fast eiendom, rettighet eller løsøre, og staten vil benytte sin forkjøpsret, er den paa forlangende av koncessionssøkeren forpliktet til at overta ogsaa det øvrige i den utstrækning, det forlanges. Forlangende herom maa fremsættes i forbindelse med koncessionsansøgningen. Selv om saadant forlangende ikke fremsættes, er staten berettiget til at utstrække forkjøpsretten til de i forbindelse med vandfaldet avhændede grundstykker og rettigheter, som er nødvendige til dets utbygning eller til anlæg av kraftstation. Hvorvidt dette er tilfældet, avgjøres ved skjøn.
3. Statens adgang til at gjøre forkjøpsret gjældende til et vandfald opstaar, saasnt ansøknin g om koncession er indkommet til departementet, eller i det tilfælde, som er nævnt i post 1 sidste punktum, saasnt det ved kommunestyrets beslutning eller i henhold til § 7 post 2 er paa det rene, att kommunen ikke vil gjøre sin forkjøpsret gjældende. Beslutning om at benytte statens forkjøpsret maa træffes saa snart som mulig.
4. Naar forkjøpsretten gjøres gjældende, indtræder staten i kjøperens rettigheter og forpligtelser. Den del av vederlaget, som ikke bestaar i penger eller ydelse av føderaad, eller som er gjort avhengig av en betingelse, hvis indtræden staten ikke er raadig over, skal dog værdsættes til et pengebeløp. I mangel av mindelig overenskomst fastsættes detta ved skjøn. Er kjøperen et selskap, og nogen del av vederlaget skal erlægges i aktier eller parter i selskapet, kan dog staten erlægge den del av vederlaget gjennom betaling av aktiernes eller parternes værdi eller pari kurs. Kan en betinget ydelse ikke værdsættes i penger, hvilket i tvisttilfælde likaledes avgjøres ved skjøn, bortfalder ydelsen uten vederlag.
Er der i salgsvilkaarene betinget ret for sælgeren til gjenkjøp eller til at fragaa salget under betingelser, hvis indtræden staten ikke er raadig over, kan en saadan gjenkjøps- eller fragaaelsesret ikke gjøres gjældende overfor staten.
Ifald staten benytter sin forkjøpsret, skal den yde koncessionssøkerne erstatning med 2 pct. av de første 50 000 kroner av kjøpesummen og i pct. av det overskytende beløp foruten erstatning for hatte utgifter.
5. Anføres det i koncessionsandragendet, at overdragelsen helt eller delvis er en gave, og andragendet opgir den sum, som antages at svare til eiendommens værdi, blir denne sum at anse som den for forkjøpsretten gjældende kjøpesum,

hvis ikke vedkommende regjeringsdepartement finder den for høit ansat. I saa fald kan det la kjøpesummen fastsætte ved skjøn.

Er der fastsat en fælles kjøpesum for vandfald og anden fast eiendom, ret-tighet eller løsøre, som blir ovhændet under ett med vandfaldet, skal det like-ledes ved skjøn bestemmes, hvor stor del av den fælles kjøpesum det svarer til vantfaldet, og i tilfælde tillike, hvor stor del der svarer til det øvrige, som staten efter post 2 skal overta.

6. Skjøn efter post 2, 4 og 5 kan fremmes uten særskilt forliksmægling. Over-skjøn maa være tilstevnt inden 14 dage, efterat underskjønnet er holdt, eller hvis detta blir paaanket till retten, inden 4 uker efter avsigelsen av Høiesterets dom. Skjønsmænd saavel til underskjøn som til overskjøn opnævnes av Kon-gen. Med hensyn til paaanke av skjønnet til retten faar reglerne i lov angaa-ende rettergangsmaaten i saker angaaende tvungen avstaalse av grund av 10 mai 1860 § 4 tilsvarende anvendelse.

Er der allerede holdt skjøn i henhold til § 7, blir dette bindende ogsaa i forhold til staten. Er bare underskjøn holdt, kan dog staten tilstevne over-skjøn. Stevning til overskjønnet maa i saa fald forskyndes inden en maaned, efterat saken er kommet ind til vedkommende departement, og skjønnes frem-mes inden en maaned efter utløpet av den lovbestemte varselsfrist.

7. Er sælgeren i besiddelse av eiendommen, naar forkjøpsretten besluttes gjort gjældende, pligter han at levere eiendommen til staten i den stand, som med-kontrahenten hadde ret til at forlange. Det tap, som er paaført staten ved overtrædelse herav, kan kræves erstattet.

Har sælgerens medkontrahent, uten at ha faat koncession, tiltraadt en eien-dom, som er gjenstand for forkjøpsret, pligter han at levere den i uforinget stand, og staten kan forlange et fradrag i kjøpesummen, svarende til den for-ringelse, eiendommen har lidt ved retsstridig virksomhet fra kontrahentens side efter tiltrædelsen. Fradragets størrelse bestemmes ved skjøn, hvis omkostninger likeledes fratrækkes kjøpesummen. Har erhververen beheftet eiendommen saa-ledes, at heftelsernes samlede beløp overstiger den for forkjøpet gjældende kjøpesum, i tilfælde med ovennævnte fradrag, er den overskytende del av hef-telserne uforbindende for staten.

§ 7.

1. Naar der efter § 1 eller § 19 utkræves koncession eller tilladelse til at er-hverve eiendomsret til vandfald, som ikke antages ved regulering at kunne ut-bringes til mer end 5 000 naturhestekræfter, har den herreds- eller bykommune, hvor vandfaldet ligger, forkjøpsret til dette, hvis erhvervelsen ikke sker gjennom tvangsauktion, derunder ogsaa auktion i henhold til konkurslovens § 127. Be-stemmelserne i § 1 sidste led faar tilsvarende anvendelse.

Gjælder erhvervelsen vandfald i flere kommuner, kan de gjøre forkjøpsretten gjældende i fællesskap. Blir de ikke enige herom, og kan de vandfald, som ligger i hver av kommunerne, ikke hensigtsmæssig utbygges uavhengig av de øvrige, skal forkjøpsretten til alle vandfald tillkomme den eller de kommuner, som antages at ha størst interesse i salget, henset til almene og økonomiske forhold. Tvist, som maatte opstaa i anledning herav, avgjøres med endelig virkning av Kongen. I forbindelse med saadan avgjørelse kan Kongen paa-lægge den kommune, som faar adgang til at gjøre forkjøpsretten gjældende

pligt til at avgi kraft til de øvrige kommuner, og gi nærmere regler om de kraftmængder, som skal angives, og om vilkaarene for avgivelsen.

2. Kommunens adgang til at gjøre forkjøpsret gjældende til et vandfald opstaar, saasntart ansøknning om koncession er kommet ind til departementet.

Forkjøpsretten bortfalder, hvis ikke beslutning om at gjøre den gjældende er fattet i lovlig kommunestyremøte inden 3 maaneder, efterat ordføreren har mottat saken fra departementet (jfr dog post 8, sidste avsnit), og ny beslutning i tilfælde inden 4 uker, efterat ordføreren har faat saken tilbake fra amtmanden. En beslutning, som er fattet med minst to tredjedels flertal, er gyldig, uten at bestemmelserne i formandskapsloven av 14 januar 1837 for landet § 38 og for byene § 39 kommer til anvendelse. Naar flere kommuner er interessert, kan avgjørelsen træffes i samlet kommunestyremøte uten hinder av begrænsningen i formandskapsloven for landet § 14.

Beslutningen maa approberes av Kongen. Den skal uten ophold indsendes til vedkommende departement og samtidig meddeles koncessionssøkeren og sælgeren.

3. Bestemmelserne i § 6 post 2, 4, 5 och 6 første og fjerde punktum og post 7 faar tilsvarende anvendelse. Til skjøn efter post 4 og 5 maa stevning forkyndes inden 1 maaned, efterat ordføreren har mottat saken, og skjønnes maa fremmes inden 1 maaned efter utløpet av den lovbestemte varselsfrist. Overskjøn maa være tilstevnt inden 14 dage, efterat underskjønnet er holdt, eller hvis dette blir paaanket til retten, inden 4 uker efter avsigelsen av Høiesterets dom, og skal likaledes fremmes inden 1 maaned efter utløpet av den lovbestemte varselsfrist. Skjønsmænd saavel til underskjøn som til overskjøn opnævnes utenfor den eller de i skjønnet interesserte kommuner.

Fristen for kommunestyrets beslutning om at gjøre forkjøpsret gjældende regnes fra skjønnets eller i tilfælde overskjønnets avholdelse.

4. Overenskomst, hvorved en kommune mot vederlag gir avkald paa sin forkjøpsret, er ugyldig, og vederlaget kan efter bestemmelse av vedkommende departement inddrages i statskassen.
5. Hvad en kommune har erhvervet gjennom forkjøpsretten, kan den ikke avhænde uten tilladelse av Kongen.

§ 8.

1. Naar et vandfald sælges til en anden kommune, har den kommune, hvor vandfaldet ligger, forkjøpsret til dette, saafremt kraftmængden ikke overstiger den i § 7 post 1 nævnte grænse.
2. Naar overenskomst er sluttet om salg til en anden kommune av saadant vandfald, som i post 1 nævnt, skal sælgeren tilby den kommune, hvor vandfaldet ligger, at træde ind som kjøper. Tilbudet skal opgi, hvem der er kjøper, og gi oplysning om, hvad der omfattes av salget, og om betalings- og andre kjøpevilkaar.
3. Kommunens adgang til at gjøre forkjøpsret gjældende opstaar, saasntart det i post 2 nævnte tilbud er indkommet til ordføreren, eller — hvis saadant tilbud ikke tidligere er gjort — saasntart overdragelsesdokument er indlevert til tinglysning eller kjøperen indsat i eiendommens besiddelse.
4. Den, som forlanger at faa tinglyst et dokument angaaende saadan overdragelse som nævnt i post 1, skal godtgjøre for retsskriveren, at kommunen ikke vil

bruke sin forkjøpsret eller har oversittet fristen for at bruke retten. Bli dette ikke godtgjort, kan rettskriveren dog ikke negte tinglysning; men han skal i saa fald, saavel som naar han finder det tvilsomt, om erhvervelsen er i strid med kommunens forkjøpsret, gjøre anmerkning herom i panteregistret og paa dokumentet. Anmerkningen skal av rettskriveren uopholdelig meddeles erhververen, sælgeren, kommunens ordfører og amtmanden.

5. Løvrig faar bestemmelserne i § 7 post 1 andet led, post 2 andet og tredje led, samt posterne 3, 4 og 5 tilsvarende anvendelse. De i § 7 post 2 andet led, og post 3 første led fastsatte frister for erklæring om forkjøpsrettens anvendelse og for tilstevning av skjøn regnes fra den dag, da ordføreren mottok saadant tilbud som i nærværende paragraf post 2 nævnt.

§ 9.

1. Hvis staten ikke benytter sin forkjøpsret efter § 6, har den amtskommune, hvor vandfaldet er beliggende, forkjøpsret til vandfaldet, saafraamt det antages ved regulering at kunne utbringes til mer end 5000 naturhestekræfter. § 1 sidste led faar tilsvarende anvendelse.

Gjælder erhvervelsen vandfald i flere amtskommuner, faar § 7 post 1 andet avsnit tilsvarende anvendelse.

2. Amtskommunens adgang til at gjøre forkjøpsret gældende opstaar, saasnaart staten har truffet bestemmelse om ikke at benytte sin forkjøpsret. Forkjøpsretten bortfalder, hvis ikke beslutning om at gjøre den gældende er fattet i loovlig amtstingsmøte eller efter amtstingets bemyndigelse av amtsutvalget inden 3 maaneder, efterat amtmanden har mottat saken fra departementet med underretning om, at statens forkjøpsret ikke blir benyttet.

Beslutning om at benytte amtskommunens forkjøpsret skal uten ophold indsendes til vedkommende departement og samtidig meddeles koncessionssøkeren og sælgeren.

3. Bestemmelserne i § 6 post 2, 4, 5, 6 og § 7 post 4 og 5 faar tilsvarende anvendelse.

Er der allerede holdt skjøn i henhold till § 6 post 2, 4 eller 5, blir dette bindende ogsaa i forhold til amtskommunen. Er bare underskjøn holdt, kan dog amtskommunen tilstevne overskjøn. Stevning til dette maa forkyndes inden 1 maaned, efterat amtmanden mottok saken, og overskjønnet maa fremmes inden 1 maaned efter utløpet av den lovbestemte varselsfrist.

§ 10. Naar en norsk kommune erhverver vandfald, som antages ved regulering at kunne utbringes til mer end 5000 naturhestekræfter, har den eller de kommuner, hvor vandfaldet ligger, ret til at forlange kraft avgit efter nærmere bestemmelse av Kongen overensstemmende med forskriftene i § 2 post 12.

§ 1 sidste led faar tilsvarende anvendelse.

Kapitel IV.

Om kraftleie.

§ 22. Uten koncesssion kan ingen andre end staten och norske kommuner erhverve energi, frembragt ved vandkraft, i større mængde end 500 hestekræfter, heri medregnet den energi, vedkommende tidligere maatte ha erhvervet fra samme

utleier. Kraftmængden beregnes efter den form, hvori energien avgives. Koncession er dog kun nødvendig, hvis det vandfald, som leverer kraften, har en større kraftmængde end nævnt i § 1 første led, post 1, jfr tredje og fjerde led.

Efter ansøgning fra den eller de kommuner, hvor vandfaldet eller kraftstationen ligger, kan Kongen nedsætte den i første punktum nævnte grænse til 200 hestekræfter.

§ 23. Norske og fremmede statsborgere samt aktieselskaper och andre selskaper med begrænset ansvar, korporationer og stiftelser hvis styre har sit sæte i Norge og for et flertals vedkommende bestaar av norske statsborgere, kan, naar ikke almene hensyn taler derimot, faa koncession til at erhverve energi i større mængde end nævnt i § 22 paa de nærmere betingelser, som Kongen fastsætter.

Ved fastsættelsen av betingelserne skal følgende grundregler iagttages:

1. Koncessionen gives til bestemt person, selskap, korporation eller stiftelse for et bestemt tidsrum, som ikke maa overstige 50 aar eller med Stortingets samtykke 60 aar. Skal energien leveres fra vandfald, som er erhvervet med koncession, kan dog kraftleiekoncessionen meddeles indtil utløpet av koncessionstiden for vandfaldet, selv om denne er længer end 60 aar. Det kan sættes som betingelse, at der aapnes adgang for norsk kapital til at delta i foretagendet. Er det et selskap, som søger koncession, kan der sættes betingelser sigtende til at hindre, at en majoritet av selskapets parter eller aktier kommer til at tilhøre fremmede statsborgere, utenlandske selskaper eller nogen, som eier eller bruker eller leier kraft fra andet vandfald her i riket, eller som sitter inde med aktiemajoriteten i noget andet selskap, som eier eller bruker eller leier kraft fra vandfald her i riket. Den erhvervede energi kan ikke overdrages videre uten samtykke av vedkommende departement.
 2. Det kan fastsættes, att energien ikke maa anvendes til bestemte arter av industri. Det kan ogsaa bestemmes, at kraften helt eller delvis skal anvendes til en enkelt eller enkelte arter av industri, dog saaledes, at Kongen kan gi dispensation.
 3. Vid bygning og drift av vedkommende anlæg skal saavidt mulig bare benyttes arbeidere og funktionærer, som har norsk infødsret eller statsborgerret. Dog kan, naar ikke offentlige hensyn taler derimot, ogsaa fremmede arbeidere tillates anvendt, naar de har hat fast bopæl her i riket i det sidste aar. Likesaa skal norsk arbeide, norsk materiel og norsk forsikring fortrinsvis benyttes. De nærmere regler om anvendelsen av denne bestemmelse indtages i koncessionen.
 4. I koncessionen kan der fastsættes en aarlig avgift til statskassen av indtil 3 kroner per hestekraft og en aarlig avgift til de amts-, herreds- og bykommuner, som Kongen bestemmer, av ikke over 4 kroner per hestekraft. I særlige tilfælde kan avgiftene sættes høiere. Ved fastsættelsen bør der i tilfælde tages hensyn til de koncessions- eller reguleringsavgifter og til den bestemmelse om vederlagsfri overgang til staten, som maatte paahvile det vandfald, hvorfra kraften leveres.
- Avgiftene forfalder til betaling ved aarets utgang. Erlægges de ikke til forfaldstid, svares derefter 6 pct. aarlig reate. De inddrives ved utpantning.
5. Saafremt kraftleiekontrakten omfatter mer end 500 hestekræfter, heri medregnet den energi vedkommende koncessionær har erhvervet eller samtidig erhverver fra samme utleier, skal det i koncessionen bestemmes, at koncessionæren er for-

pligtet til at avgi indtil 10 pct. av den leiede kraft til de kommuner, derunder ogsaa amtskommuner, som Kongen bestemmer. Der kan ogsaa forbeholdes staten ret til at erholde indtil 5 pct. av den leiede kraft. Staten kan overdra helt eller delvis sin kraft til andre kommuner. I særlige tilfælde kan der fastsættes høiere grænser for avgivelse av kraft baade til kommuner og til staten.

Kraften leveres til samme pris og paa samme vilkaar, som efter leiekontrakten gjælder for koncessionæren og kan forlanges uttat efter departementets bestemmelse i kraftstationen eller fra fjernledningen eller fra ledningsnettet, enten dette tilhører koncessionæren eller vandfaldets eier.

Hvis departementet finder denne pris av være væsentlig høiere, end om den var beregnet overensstemmende med regelen i § 2 post 12 tredje avsnit første punktum, kan det forlange, at prisen fastsættes ved skjøn, hvis departementet og koncessionæren ikke blir enige om prisen.

Foraarsaker kraftens uttagelse av ledningene økede utgifter, bæres disse av den, som uttar kraften, enten dette er staten eller en kommune. Avbrytelse eller indskrænkning av leveringen, som ikke skyldes vis major, streik eller lockout, maa ikke ske uten departementets samtykke.

Koncessionen bør indeholde nærmere bestemmelse om det varsel, koncessionæren har krav paa, før kraften uttages. Betinges der avgivelse av mere kraft end 15 pct., bør der fastsættes en bestemt tidsfrist, inden hvilken overskyttenne kraftmængder maa forlanges, saaledes at avgivelse senere bare kan kræves efterhvert som kraft blir ledig. Nærmere regler om avgivelse av denne kraft fastsættes av departementet.

Ved fastsættelsen av den kraftmængde, som skal avgives til kommuner og staten, bør der i tilfælde tages hensyn til den kraftavgivelse, som ved tidligere erhvers- eller reguleringskoncessioner er paalagt det vandfald, hvorfra kraften leveres.

6. Skal den leiede kraft leveres fra vandfald, for hvis vedkommende der ved tidligere erhvers- eller reguleringskoncession er betinget avgivelse av kraft til kommuner og staten, og uttages gjennom ledning tilhørende leieren, bør der paalægges ham pligt til at finde sig i, at ogsaa den saaledes betingede kraft till kommunerne eller staten føres gjennom samme ledning, forsaavidt ikke fornøden bestemmelse herom er indtat i koncessionen til erhvervelse av vedkommende vandfald. Foraarsaker det økede utgifter, at denne kraft føres gjennom ledningen, skal disse utgifter bæres av den, som uttar kraften, enten dette er staten eller en kommune.
7. Er koncessionæren en fremmed statsborger eller et selskap med begrænset ansvar, som ikke har helt norsk styre og helt norsk grundkapital, kan der betinges ret for staten til senest i det 35te aar, efterat koncessionen er git, at indløse de til energiens utnyttelse bestemte fabrikanlæg med grund, bygninger, maskiner og indretninger av enhver art samt arbeiderboliger og andre bygninger, som hører med til anlægget. Med Stortingets samtykke kan fristen sættes til det 40de aar. Maskiner og andre indretninger kan dog i koncessionen undtages fra adgangen til indløsning. Benytter staten sig ikke av indløsningsretten i det herfor fastsatte aar, skal den i det 10de aar derefter ha samme adgang og saaledes videre det næste 10de aar og i ethvert fald ved koncessionstidens utløp. Bestemmelsen om indløsning maa være meldt koncessionæren mindst 5 aar i

- forveien. Indløsningssummen bestemmes saaledes, at grundstykker betales med, hvad de bevislig har kostet koncessionæren, mens det øvrige indløses for dets tekniske værdi efter skjøn paa statens bekostning. I koncessionen bestemmes, i hvilken utstrækning staten ved saadan indløsning pligter at overtage de anlæggene vedkommende kontrakter om levering af produkter. Staten skal ha adgang til at indtræde i løpende kraftleiekontrakter uten vederlag til koncessionæren. Maskiner og indretninger, som er undtat fra indløsningen, pligter koncessionæren at fjerne paa sin bekostning inden en av departementet fastsat frist.
8. Forøvrig faar bestemmelserne i § 2 post 5 - 11, 16 og 23 tilsvarende anvendelse.
- Er der i henhold til post 7 betinget indløsningsret for staten, skal koncessionen med de til den knyttede betingelser tinglyses for koncessionærens regning. Alle senere tinglyste heftelser paa de i post 7 nævnte anlæg og bygninger bortfalder ved statens indløsning av dem.

Kapitel V.

Almindelige bestemmelser.

§ 24. Ansøgning om koncession eller erhvervstilladelse efter denne lov skal være ledsaget av fornødne beskrivelser, som vedkommende departement kan forlange supplert med de nødvendige tegninger, karter og lignende.

Ansøgning fra et selskap skal være ledsaget av erklæring fra styret om, at der ikke foreligger nogen avtale, sigtende til at overdække det virkelige forhold med hensyn til selskapets bestyrelse. Bli koncessionen eller tilladelse meddelt selskapet, skal dette senere, naar det maatte kræves, indsende til departementet lignende erklæring om, at der ikke med hensyn til bestyrelsen er indtraadt nogen saadan forandring, at de lovbestede betingelser for at erholde koncessionen eller tilladelsen ikke længer er tilstede.

Ansøgning fra et selskap om koncession til erhvervelse av vandfald efter § 2 skal desuten være ledsaget av erklæring fra styret om, at hele grundkapitalen saavidt vites tilhører staten, norske kommuner, norske statsborgere eller med vedkommende regjeringsdepartements godkjendelse norske banker eller selskaper, og at der ikke foreligger nogen avtale sigtende til at overdække det virkelige forhold med hensyn til eiendomsretten til grundkapitalen. Er koncession meddelt, skal der senere ved hvert aars utgang, og naar det ellers maatte bli forlangt, indsendes til departementet erklæring om, at der med hensyn til eiendomsretten til den interesserte kapital saavidt vites ingen saadan forandring er indtraadt, at de lovbestede betingelser for at erholde koncessionen ikke længer er tilstede.

Hvis de omhandlede erklæringer er urigtige, kommer straffelovens § 166 til anvendelse.

Før en ansøgning om koncession eller erhvervstilladelse efter denne lov avgjøres, skal der som regel indhentes uttalelse fra vedkommende kommunestyre.

Gjælder ansøgningen vandfald, hvortil et amt har forkjøpsret efter § 9, skal vedkommende amtmand straks underrettes om ansøgningen.

§ 25. Der skal være en vasdragskommission, hvis erklæring skal indhentes angaaende alle ansøknings om koncession efter denne lovs kapitel I og IV. Kommissjonen skal desuten avgi uttalelse i alle vasdragsspørsmål, som vedkommende

departement foreligger för den. Kommissionen består af 5 medlemmer, nemlig vasdragsdirektören og 4 medlemmer, som opnævnes af Kongen för 6 aar, saaledes at 2 af dem uttræder hvert tredje aar. I vasdragsdirektörens forfald indtræder hans stedfortræder. För hvert af de andre medlemmer opnævner Kongen en varamand.

Endvidere skal der være en bergkommission, hvis erklæring skal indhentes angaaende alle ansøkninger om koncession efter denne lovs kapitel II. Kommissionen skal desuten avgi uttalelse i alle bergverksspørsaal, som vedkommende departement foreligger för den. Kommissionen består af 3 medlemmer, som opnævnes af Kongen för 6 aar, saaledes at en af dem uttræder hvert andet aar. För hvert medlem opnævner Kongen en varamand.

§ 26. För overtrædelse af de betingelser, som er sat i en i henhold til denne lov meddelt koncession eller tilladelse, skal der som regel fastsættes en tvangsmulkt, som enten paaløper, indtil forholdet er bragt i orden, eller forfalder för hver overtrædelse. Tvangsmulkten kan inddrives ved utpantning.

Likeledes kan det bestemmes, at overtrædelse af de vigtigste koncessionsbetingelser i gjentagelsestilfælde medfører, at koncessionen bortfalder, saaledes at reglerne i §§ 31 og 32 faar tilsvarende anvendelse.

De tvangsmulfter, som er nævnt i første led, og de avgiftsbeløb, som efter denne lov tilfalder staten, avsættes til særskilte fond, hvis anvendelse bestemmes af Stortinget.

§ 27. Kongen kan efter ansøgning fra vedkommende erhverver ændre de betingelser, som er fastsat i en overensstemmende med denne lov meddelt koncession eller tilladelse. Dog maa ændringen ikke gaa utenför de grænser, som følger af de foran opstillede grundregler för betingelsernes indhold.

§ 28. Hvis en fremmed statsborger, som ikke er bosat her i riket, erholder koncession efter § 4 eller § 13 eller erhvervstilladelse efter § 20 eller driver saadan prøvedrift som nævnt i § 18, skal han paa det sted, hvor eiendommen ligger eller driften foregaar, ha en fuldmægtig, som er bemyndiget til i hans fravær at svare paa hans vegne för domstolene og andre embedsmyndigheder i saker, som vedrører koncessionen, tilladelsen, eiendommen, anlægget eller driften. Fuldmægtigen skal i saadanne saker motta søksmaal ved stedets forlikskommission og ret. Hans navn og bopæl skal tinglyses.

Hvad her er bestemt, skal ogsaa gjælde en korporation, en stiftelse eller et selskap. Hvis styre ikke har sæte i Norge, og som erholder koncession efter § 13 eller erhvervstilladelse efter § 20 eller driver saadan prøvedrift som nævnt i § 18.

Iagttages ikke foranstaaende bestemmelser, kan underdommeren i det distrikt, hvor eiendommen ligger eller driften foregaar, paa begjæring af nogen deri interesset med bindende virkning för vedkommende koncessionær opnævne saadan fuldmægtig. Det samme gjælder, om en korporation, en stiftelse eller et selskap ikke opfylder sin forpligtelse til at ha sæte för styret her i riket.

§ 29. Avtale, som maatte komme i strid med bestemmelserne i §§ 1, 11, 19 eller 22, kan bare forlanges fuldbyrdet, saafremt koncession eller tilladelse til erhvervelsen erholdes.

Haandgivelse eller anden retshandel, hvorved nogen betinger sig ret til at erhverve eiendomsret eller anden rettighed til vandfald eller mutbare anvisninger eller gruber, taper sin gyldighed efter 5 aars forløp. Er den tingslyst, skal den ved fristens otløb utslettes af pantebøgerne.

§ 30. Forlanges noget dokument tinglyst angaaende en erhvervelse, hvortil ifølge denne lov behøves koncession eller tilladelse, og saadan ikke fremlægges, kan retsskriveren dog ikke negte tingslysning, men han skal i saa fald, saavel som naar han finder det tvilsomt, hvorvidt erhvervelsen er i strid med loven, gjøre anmerkning herom i panteregistret og paa dokumentet. Anmerkningen skal av retsskriveren meddeles vedkommende departement, som kan bestemme, at den atter skal utslettes.

Ved bedømmelsen av, om et selskaps erhvervelse er i overensstemmelse med denne lovs § 19, bør retsskriveren som regel godta en av samtlige styre medlemmer paa tro og love avgitt skriftlig erklæring om, at selskapets grundkapital er helt norsk.

§ 31. Er en retshandel, som strider mot denne lov, fuldbordet ved tingslysning av hjemmelsbrev, eller er kjøperen eller leieren innsatt i eiendommens besiddelse eller rettighetens utøvelse, skal departementet fastsette en frist, inden hvilken forholdet maa bringes i lovlig orden, saasom ved erhvervelse av den fornødne koncession eller tilladelse eller ved frivillig omgjørelse av retshandelen eller ved salg av eiendommen eller rettigheten til nogen, som er berettiget til at erhverve den. Fristen maa ikke settes kortere end 6 maaneder eller længer end 3 aar. Den kan forlænges efter de i § 35 andet led givne regler.

Departementets bestemmelser efter denne paragraf skal tinglyses.

Hvad her er foreskrevet om retshandel, som strider mot denne lov, faar ogsaa anvendelse paa retshandel, som før denne lovs ikrafttræden er skedd i strid med lov om adgang for andre end norske statsborgere til at erhverve fass eiendom eller bruksret over grund her i riket av 9 juni 1903 eller med lov om adgang til at erhverve skog, bergverk eller vandfald av 12 juni 1906 med tillægslove av 28 mai 1907 og 24 januar 1908 (jfr love av 26 mars 1907 og 28 mars 1908) eller med lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom av 18 september 1909.

§ 32. Oversittes en frist, som er fastsat i henhold til foregaaende paragraf, skal øvrigheten, i andre tilfælde end nævnt i næste led, uten forliksmægling eller varsel la eiendommen eller bruksretten sælge ved tvangsauktion. Salget sker med bindende virkning for eieren eller besidderen, hans hjemmelsmand, deres kreditorer og konkursboer samt dem, som har pant i eiendommen eller bruksretten. Det foregaaer for eierens eller besidderens regning og saaledes, at intet av den ved auktion utbragte kjøpesum utbetales ham, før hans hjemmelsmand har erholdt det vederlag, han har betinget sig for eiendommen eller bruksretten. Bliir dette vederlag ikke dækket fuldt ut, har han den personlige fordring paa sin skyldner i behold.

Angaar retshandelen erhvervelse av energi, frembragt ved vandkraft, og den fastsatte frist er utløpet, uten at forholdet er bragt i orden, skal avgivelsen og mottagelsen av energien straks avbrytes. Overtrædelse herav straffes med bøter.

§ 33. Naar eiendomsret eller bruksret til vandfald, bergverk eller anden fast eiendom ved arv tilfalder nogen, som ikke kan erhverve den med fuld retsvirkning uten koncession eller tilladelse, kommer forskriftene i §§ 31 og 32 likeledes til anvendelse. Gjennem overenskomst med fremmede magter kan der dog vedtages længere frist end i § 31 bestemt til at bringe erhvervelsen i lovlig orden.

Tilhører saadan eiendomsret eller bruksret med fuld retsvirkning en kvinde, forblir den hendes særie, om hun gifter sig med nogen, som ikke kan erhverve den uten koncession eller tilladelse og ikke har faat saadan.

§ 34. Hvis en korporation, en stiftelse eller et selskap, som har erholdt koncession eller erhvervstilladelse efter denne lov, senere undergaar saadan forandring, at de lovbestemte eller vedtagne betingelser for at erholde koncessionen eller tilladelsen ikke længer er tilstede, eller viser det sig, at de fra først av ikke har været tilstede, faar reglerne i §§ 31 og 32 tilsvarende anvendelse.

Det samma gjælder, hvis en korporation, en stiftelse eller et selskap, som uten tilladelse har erhvervet eiendomsret eller bruksret til fast eiendom her i riket efter dennes lovs § 19 eller efter lov om norsk statsborgerret av 21 april 1888 § 9 eller lov om adgang for andre end norske statsborgere til at erhverve fast eiendom eller bruksret over grund her i riket av 9 juni 1903 §§ 1 og 2 eller lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom av 18 september 1909 § 11, undergaar saadan forandring med hensyn til styrets sæte eller styremedlemmenes statsborgerret eller eiendomsretten til grundkapitalen, at de ikke længer opfylder de i disse bestemmelser fastsatte betingelser i saa henseende.

Naar eiendomsretten til grundkapitalen i et selskap undergaar saadan forandring, er desuten styret pligtig til straks at melde dette til amtmande.

§ 35. Den, som har panteret i en eiendom eller bruksret, som han efter denne lov ikke uten koncession eller tilladelse kan erhverve med fuld retsvirkning, kan dog ta eiendommen til brukelig pant for indtil 5 aar. Oversittes denne frist, skal øvrigheten paa panthaverens vegne og med bindende virkning for ham og den, til hvem han maatte overdra sin ret, la eiendommen sælge ved tvangsauktion.

Endvidere kan panthaveren faa tilslag ved tvangsauktion over eiendommen eller bruksretten. I saa fald kommer reglerna i §§ 31 og 32 til anvendelse; men departementet kan under særlige omstændigheter paa ansøgning forlænge den frist, som er fastsat efter § 31, med et passende tidsrum indtil 3 aar, naar en eiendom er kjøpt paa tvangsauktion for at redde en fordring, som tilhører erhververen, og som denne har panteret for i eiendommen. Frist i henhold til § 31 kan forelægges saasnart budet er approbert. Han panthaveren først tat pantet til brukelighet, maa fristen ikke sættes saa lang, at den samlede besiddelsestid blir længer en 7 aar.

§ 36. Til erhvervelse paa anden maate end gjennom arv eller egteskap av aktier eller partier i et selskap med begrænset ansvar i saadant antal, at erhververen derved blir indehaver av aktier- eller partsmajoriteten, kræves tilladelse av Kongen eller den, han bemyndiger, saafremt selskapet indehar eiendomsret eller anden rettighet, som erhververen efter denne lov ikke kunde erhverve uten koncession eller tilladelse. Lignende tilladelse er ogsaa nødvendig, naar to eller flere personer eller selskaper enten i fællesskap eller hver for sig erhverver aktier eller parter som ovenfor nævnt i saadant antal, at de tilsammen blir innehavere av aktie- eller partsmajoriteten, naar erhvervelsen er foregaat efter forutgaende indbyrdes overenskomst eller avtale. Sammen med erhververens aktier eller parter regnes ogsaa de, som tilhører hans familie, forstaat som i § 1 første led post 2. Er erhververen medlem av et ansvarlig selskap eller et kommanditselskap, medregnes tillike aktier eller parter tilhørende det eller de andre medlemmer av selskapet; denne regel faar tilsvarende anvendelse overfor innehavaren og det stille medlem i at stille selskap. Er erhververen et selskap med begrænset ansvar, skal sammen med aktier eller parter tilhørende selskapet regnes aktier eller parter, som tilhører selskapets styremedlemmer og øvrige tjenstemænd eller ett andet selskap, hvis styre-

medlemmer for flertallets vedkommende bestaar av personer, som ogsaa er medlemmer av styret i det første selskap.

Et selskap med begrænset ansvar, som indehar eiendomsret eller anden ret-tighet til vandfald, som ved regulering kan utbringes til mer end 5000 naturheste-kræfter, eller til mutbare anvisninger eller gruber, kan ikke utvide sin grundkapital gjennem utstedelse av nye aktier eller parter uten tilladelse av Kongen eller den, han bemyndiger.

Ved meddelelsen av tilladelse i henhold til denne paragraf kan der fastsættes saadanne betingelser, som findes paakrævet av almene hensyn.

Gjælder det erhvervelse av aktier eller parter eller utstedelse av nye aktier eller parter i selskap, som indehar eiendomsret til vandfald av saadan størrelse som i § 1 første led, post 1, jfr tredje led, nævnt eller til mutbare anvisninger eller gruber, uten at der for disse er fastsat vederlagsfri overgang til staten kan det betinges, at aktier eller parterne skal tilfalde staten utan vederlag efter utløpet av en i koncessionen sat frist, som ikke maa overstige 50 aar eller med Stortingets samstykke 60 aar.

Overfor erhvervelser i strid med paragraffens første led faar § 29 og §§ 31 — 35 tilsvarende anvendelse, forsaavidt dertil er anledning. Undlater indehaveren av et aktie- eller partsbrev at utlevere det, efterat vedkommende aktie eller part er solgt ved auktion i henhold til § 32, kan kjøperen paa aktieeierens og indehave-rens fælles bekostning erhverve dom til dets mortifikation. Hertil utkræves ikke kongelig bevilling. Selskapet utfærdiger derefter nyt aktiebrev, som skal indeholde uttrykkelig angivelse av, at det træder i det mortifisertes sted.

§ 37. Ved skjøn, som avholdes i henhold til denne lov, skal skjønsmændenes antal være 3 ved underskjøn og 5 ved overskjøn. Skal skjønsmændene opnævnes av Kongen, kan man sætte antalet til 5 ved underskjøn og 7 ved overskjøn.

Naar mændenes godtgjørelse fastsættes av forretningens bestyrer efter spor-tellovens § 91, er den gjenstand for revision og kan forandres av vedkommende departement.

§ 38. Vedkommende departement kan la opta retslige forklaringer efter straffeprocelseslovens regler om, hvorvidt der foreligger nogen overtrædelse av bestem-melserne i denne lov eller lov om adgang for andre end norske statsborgere til at erhverve fast eiendom eller bruksret over grund her i riket av 9 juni 1903 eller lov om adgang til at erhverve skog, bergverk eller vandfald av 12 juni 1906 med tillægslove av 28 mai 1907 og 24 januari 1908 (jfr love av 26 mars 1907, 28 mars 1908 og 16 mars 1909) eller lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom av 18 september 1909 eller av de vedtagne betingelser for en meddelt koncession eller tilladelse.

§ 39. Overfor et selskap eller en sammenslutning, hvis medlemmer er per-sonlig ansvarlige, skal denne lovs regler om erhvervelse anvendes, som om erhver-velsen skedde til fordel for den av medlemmene for hvis vedkommende der i saa henseende gjælder de strengeste regler.

Hvad her er bestemt om medlemmene av et ansvarlig selskap, faar tilsvarende anvedelse overfor ansvarlig medlem og kommanditist i et kommanditselskap og overfor ansvarlig indehaver och stille interessent i et stille selskap. En laangiver, som har betinget sig indflydelse paa bestyrelsen av laantagerens forretning eller andel i dens utbytte, skal ved anvendelsen av denne regel behandles som stille interessent

i forretningen. Kongen kan dog gjøre undtagelse fra bestemmelseerne i andet og tredje punktum for bestemte indskud eller laan, hvis dette findes ubetænkelig.

§ 40. Muterens ret efter bergverkslovgivningen til at erholde den grund og det vand, som er nødvendig til bergverksdriften, skal være utberørt av bestemmelseerne i denne lovs kapitel III.

§ 41. Naar et vandfald med anlæg ifølge meddelt koncession eller tilladelse tilfalder staten, skal en del av anlægget eller dets værdi, dog ikke over en tredjepart, tildeles de kommuner, som paa grund av regulering avgir særlig vandkraft, eller som staa i saa nær forbindelse med anlægget, at dette har direkte fordel av forbindelsen.

Stortinget bestemmer i tilfælde værdien og kommunernes andel derav og foretar fordelingen mellem dem. Det kan ogsaa bestemme, at der av midlerne oprettes et fond til fordel for kommunerne, eller at der utbetales dem en andel av det økonomiske utbytte, anlægget maatte gi.

Kan vandfaldet ikke utbringes til mer end 1000 naturhestekræfter efter saadan beregning som i § 1 nævnt tilfalder vandfaldet med anlæg overensstemmende med reglerne i § 2 post 17 vedkommende kommune eller kommuner efter Kongens nærmere bestemmelse.

§ 42. Denne lov træder i kraft straks. Den blir uten anvendelse paa tilfælde, hvori dens bestemmelser maatte komme i strid med bestaaende traktat.

Lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom av 18 september 1909 ophæves. Henvisningen i andre love til nævnte lov anvendes herefter som gjældende de tilsvarende bestemmelser i denne lov.

L o v

om vasdragsreguleringer.

§ 1. Ved vasdragsreguleringer forstaaes i denne lov anlæg eller foranstaltninger til regulering av et vasdrags vandføring, derunder ogsaa utvidelse eller forandring av ældre reguleringsanlæg.

Det, som i denne lov er bestemt om vasdragsreguleringer, gjælder ogsaa anlæg eller arbeider til forøkelse av vandføringen ved overføring av vand fra et andet vasdrag.

§ 2. Vasdragsreguleringer, som fremmer industrielle formaal, kan, utenfor de tilfælde, som er nævnt i § 3, bare utføres av staten eller den, som faar tilladelse av Kongen (koncession).

§ 3.

1. Koncession utkræves ikke til gjenopførelse av lovlig bestaaende anlæg paa samme sted, saafremt arbeidet paabegyndes inden en frist av 5 aar, fuldføres med rimelig hurtighet og ikke medfører nogen utvidelse av reguleringen. Til utbedring og ombygning av saadant anlæg utkræves heller icke koncession, naar arbeidet ikke medfører nogen utvidelse av reguleringen.
2. Koncession er heller ikke nødvendig til reguleringsforetagender, som

- a) ikke bevirker, at et efter stedforholdene betydelig areal av dyrket eller dyrkbar jord, naturlig eng, skog eller havnegang ødelægges eller lider skade,
- b) ikke bevirker skade eller ulempe for færdsel, fløtning eller fiske eller nogen anden for det almene skadelig forandring av naturforholdene,
- c) ikke medfører opdæmning eller sænkning av indsjø, som ikke i sin helhet er undergit eiendomsret,
- d) ikke medfører en økning av vandkraften i det hele vasdrag over 3 000 naturhestekræfter eller for noget enkelt eller flere vandfald, som hensigtsmæssig kan utnyttes under ett, over 500 naturhestekræfter.

Økningen av vandkraften beregnes paa grundlag av den økning av vasdragets lavvandføring, som reguleringen antages att ville medføre utover den vandføring, som kunnet paaregnes aar om andet i 350 dage av året.

Ved beregningen av denne økning forutsættes det, at magasinet utnyttes paa saadan maate, at vandføringen i lavvandsperioden blir saa jevn som mulig.

Den her under 2 omhandlede fritagelse for nødvendigheten av koncession gjælder dog ikke regulering av et bassæng, som tidligere er regulert uten koncession, enten i henhold til denne bestemmelse eller i henhold til undtagelsesbestemmelsen i § 2 post 1 i lov om vasdragsreguleringer i industrielt øiemed av 4 august 1911.

§ 4.

1. Den, som vil utføre et reguleringsforetagende, kan forlange erklæring fra vedkommende regjeringsdepartement om, hvorvidt han maa ha koncession efter denne lov, naar han forelægger for departementet en plan for de paatænkte arbeider og de oplysninger, som trænges efter § 5.

Før departementet avgir sin erklæring, skal uttalelser være indhentet fra vedkommende kommunestyre, fællesfløtningsforeninger, fiskeristyrer, fiskeriforeninger og andre interesserte samt fra vasdragskommissionen.

2. Departementet eller den, som vil utføre en regulering, kan forlange avgjort ved skjøn efter lagretteslovens § 23, om reguleringen vil medføre en økning av vandkraften, som overstiger den i § 3 nævnte grænse, om flere vandfald hensigtsmæssig kan utbygges under ett, og om foretagendet vil være til skade eller ulempe for nogen almen interesse.

§ 5. Ansøgning om koncession til at utføre et reguleringsforetagende i henhold til denne lov skal sendes til vedkommende regjeringsdepartement og i almindelighet være ledsaget av:

- a. en fuldstændig plan tillikemed fornødne maalinge, grundundersøkelser, forklaringer, tegninger, beregninger og omkostningsoverslag;
- b. opgave over de fordele, som foretagendet antages at ville medføre, og over størrelsen av den vandkraft, som derved vil kunne tilveiebringes eller utnyttes;
- e. oplysninger om, hvorvidt og i tilfælde i hvilken utstrækning foretagendet kan antages at medføre skade eller ulempe for almene interesser, saasom færdsel, fløtning eller fiske, forandring i naturforholdene eller lignende;
- d. opgave (i tilfælde med arealberegning) over den skade eller ulempe, som foretagendet antages at ville forvolde paa jord, skog, beite eller anden eiendom eller eiendomsherlighet, uanset om denne skade eller ulempe voldes paa egen eller andres eiendom eller eiendomsherlighet;
- e. for reguleringsdammer forslag til reglement for manøvreringen;

- f. fullständig opgave over de nytbara faldhøider i vedkommende vasdrag til-
likemed opgave over vandføringsforholdene;
- g. oplysning om, at der har været git alle eiere av nedenfor liggende bruk og
vandfald anledning til at ta del i foretagendet (jfr § 9).

§ 6.

1. Naar en ansøgning som nævnt i § 5 inkommet til departementet, skal det to
ganger rykke ind en bekjendtgjørelse herom i »Norsk Kundgjørelsestidende»
med ansøkerens navn og bopæl og en kortfattet beskrivelse av anlægget og
dets beliggenhet. Ansøgningen maa icke avgjøres før 4 uker efter første offent-
liggjørelse.
2. Saafremt ansøgningen ikke paa forhaand har været forelagt for vedkommende
kommunestyre og de øvrige interesserte, som er nævnt i § 4 post 1, skal
departementet forelægge den for dem.

§ 7. Hvis ansøgningen gjælder et reguleringsforetagende, som vil øke vand-
kraften i vasdraget med mindst 10 000 naturhestekræfter, eller hvis betydelige in-
teresser staar mot hverandre, bør tilladelse ikke gives, før saken har været fore-
lagt Stortinget.

§ 8.

1. Koncession til en vasdragsregulering, som medfører skade eller ulempe for
almene eller private interesser, bør i almindelighet bare gives, hvis denne
skade eller ulempe maa ansees for at være av mindre betydning i sammen-
ligning med de fordele, som reguleringen vil medføre, herved ogsaa tat i be-
tragtning de paaregnelige omkostninger ved gennemførelsen av foretagendet.
2. Koncession til overføring av vand fra et andet vasdrag bør ikke gives, naar
ikke alle, hvis rettigheter berøres av formindskelsen av vandføringen, har sam-
tykket i overføringen. Undtagelse kan gjøres under særlige omstændigheter,
navnlig naar de rettigheter, hvis indehavere ikke har samtykket, maa ansees
for att være av liten betydning i og for sig.

§ 9.

1. Saafremt flere eiere av vandfald eller bruk i et vasdrag har sluttet sig sammen
til en forening til utbedring og utnyttelse av vasdraget i industrielt øiemed
(brukseierforening), og dennes vedtægter er godkjendt av Kongen, bør konces-
sion til regulering av vasdraget fortrinnsvis gives brukseierforeningen, dersom
ikke staten selv vil regulere.
2. Er der ikke brukseierforening i vasdraget, bør koncession til regulering for en
eller flere vandfaldseieres regning ikke gives, før alle interesserte eiere av
vandfald eller bruk i vasdraget har faat anledning til at danne brukseier-
forening.
3. Ingen eier av vandfald eller bruk i vasdraget, som vil underkaste sig en bruks-
eierforenings vedtægter, kan utelukkes fra at bli medlem av foreningen.
4. Fordelingen av omkostningene ved utførelsen av reguleringsanlægget og av ut-
giftene ved anlæggets drift og vedlikehold m. v. kan fastsættes ved overens-
komst mellem de vandfalds- og brukseiere, som deltar i utførelsen av anlægget.
eller for en brukseierforening i dennes vedtægter med godkjendelse av Kongen.

Er fordelingen ikke fastsat paa en av disse maater, skal den andel, som
eieren av ethvert deltagende vandfald eller bruk skal utrede, beregnes forholds-
mæssig efter værdien av den forøkede vandføring, som ved reguleringen vil til-

føres vedkommende fald eller bruk. Saadan værdsættelse bør i almindelighet være foretat, før koncession blir git. Eierne av vandfald, som representerer mindst en fjerdedel av den indvundne vandkraft, kan kræve ny værdsættelse, dog ikke oftere end hvert 10de år, medmindre alle de interesserte er enige. Resultaterne av den nye værdsættelse blir uten indflydelse paa fordelingen av tidligere paadragne omkostninger. Er alle interesserte enige, kan værdsættelsen utføres av vasdragskommissionen. I motsat fald utføres den ved skjøn.

5. Vandfalds- og brukseiere, som ikke har deltat i utførelsen av reguleringsanlægget, har ret til senere at bli medeiere i det mot at erlægge den andel av omkostningene ved utførelsen, som falder paa deres vandfald eller bruk ved fordeling efter reglerne i post 4, dog med forholmsmessig fradrag for den efter reguleringsgjennomførelse forløpne del av koncessionstiden.

Naar nogen saaledes er blit medeier, er han forpligtet til derefter at delta i utgiftene ved anlæggets drift og vedlikehold m. v. paa samme maate som de andre.

6. De vandfalds- og brukseiere, som ikke er medeiere i reguleringsanlægget, har ikke ret til at gjøre bruk av driftsvand, som er indvunnet ved regulering med hjemmel av koncession i henhold til denne lov. De er forpligtet til at underkaste sig saadan kontrol hermed, som departementet bestemmer.

Gjør en vandfalds- eller brukseier uberettiget bruk av driftsvandet, anses han som medeier i anlægget og blir som saadan forpligtet overensstemmende med reglerne i post 5.

7. Departementet kan under særlige omstændigheter gi en vandfalds- eller brukseier, som ikke er medeier i reguleringsanlægget, tilladelse til at benytte driftsvand, som er indvundet ved reguleringen, mot en aarlig godtgjørelse til reguleringsanlæggets eier. Denne godtgjørelse skal i tilfælde av tvist fastsættes av departementet efter indstilling fra vasdragskommissionen.
8. For de forpligtelser, som i henhold til denne paragraf paaviler en vandfalds- eller brukseier, hefter vedkommende vandfald eller bruk, dog med prioritet efter heftelser, som er tinglyst, før koncessionsandragendet var indgit.

§ 10.

1. Koncession til vasdragsreguleringer, som gaar ind under denne lov, gives for et bestemt tidsrum av indtil 50 aar eller med Stortingets samtykke indtil 60 aar regnet fra koncessionens meddelelse.
2. For vasdrag, hvis vandkraft i sin helhet eller for den væsentligste del agtes utnyttet av en norsk kommune eller av flere norske kommuner i fællesskap til kommunens eller kommunernes eget behov eller til at forsyne deres indvaanere med kraft til lys, varme, gaardsdrift, haandverk eller smaaindustri, kan kommunen eller kommunerne faa reguleringskoncession for ubegrænset tid, naar ikke hensynet til andre almene interesser taler imot det. Dersom private vandfaldseiere deltar i reguleringen eller blir medeiere i reguleringsanlægget i henhold til bestemmelse i § 9 post 5 eller 6, skal koncessionen for disses vedkommende gives for begrænset tid och saaledes, at staten har ret til at kræve deres andel i anlægget m. v. avstaat eller indløst efter de følgende regler i post 3, 4 og 5.

For vasdrag, hvis vandkraft i sin helhet agtes utnyttet av en norsk kommune eller av flere norske kommuner i fællesskap, kan reguleringskoncession

ogsaa ellers gives for ubegranset tid, naar ikke hensynet til almene interesser taler imot det.

3. Ved utløpet av den i reguleringskoncessionen fastsatte tid har staten ret til at kræve avstaat uten godtgjørelse reguleringsanlægget med tilliggende grund og rettigheter og med de bygninger og andre indretninger, som er opført av hensyn til reguleringen. Hvilke bygninger och indretninger staten kan forlange, avgjøres i tilfælde av tvist vid skjon. Bestaar reguleringen i paabygning eller utvidelse av et ældre reguleringsanlæg, kan det hele kræves avstaat.
4. Bliir reguleringskoncessionen git for kortere tid end 50 aar, kan det i koncessionen fastsættes, att der for avstaaelse efter post 3 skal erlægges en indløsningssum for alt det avstaaede eller for en del av dette. Hvis ikke andet er fastsat, skal indløsningssummen beregnes saaledes, att grundstykker og rettigheter samt vandbygningsarbeider og hus betales med, hvad de bevislig har kostet ved erhvervelsen, med fradrag for amortisation efter en amortisationstid av 50 aar, mens andet tilbehør indløses for den tekniske værdi efter skjon paa statens bekostning.
5. Hvis ikke en kortere frist fastsættes i koncessionen, skal staten i det 35te aar, efterat koncessionen er git, i ethvert tilfælde kunne indløse det hele anlæg. Med Stortingets samtykke kan fristen sættes indtil det 40de aar. Benytter staten sig ikke herav, skal den i det 10de aar derefter ha samme adgang og saaledes videre hvert 10de aar. Bestemmelsen om indløsning maa være meldt reguleringsanlæggets eier mindst 5 aar i forveien. Indløsningssummen blir at beregne overensstemmende med post 4, dog saaledes, at fradraget for amortisation beregnes efter den tid, for hvilken reguleringskoncessionen er git, saafremt den er længer end 50 aar.
6. Hvis en vandfalls- eller brukseier efter lovgivningen om erhvervelse av eiendomsret kun eier sit vandfald for begranset tid, skal hans andel i reguleringsanlægget følge vandfaldet, naar hans ret til dette ophører, selv om den efter post 1 fastsatte tid forøvrig ikke er utløpet. Saafremt denne regel vilde føre til avstaaelse uten vederlag, før 50 aar er gaat, kan bestemmelserne i post 4 gives tilsvarende anvendelse paa den enkelte vandfalls- eller brukseiers andel i reguleringsanlægget.

§ 11.

1. I koncession til vasdragsregulering i henhold til nærværende lov skal det betinges, at der betales en aarlig avgift til staten av ikke under 10 øre og i regelen ikke over 3 kroner pr. naturhestekraft, beregnet efter den ved reguleringen indvundne økning av vandkraften, og en aarlig avgift til de amts-, herreds-, og bykommuner, som Kongen bestemmer, av ikke under 10 øre og i regelen ikke over 4 kroner pr. naturhestekraft, beregnet paa samme maate. I særlige tilfælde kan avgiftene sættes høiere.

Hvad der i hvert enkelt tilfælde skal ansees som den ved reguleringen indvundne økning av vandkraften, avgjøres efter reglerne i § 3 med bindende virkning av departementet efter indstilling fra vasdragskommissionen. Naar vasdraget tidligere er regulert, eller naar særlige forhold ellers gjør det ønskelig, kan kraftøkningen i vasdraget eller i bestemte dele av dette beregnes efter den vandføring, som fremkommer, naar det nye magasin fordeles jevnt paa et antal dage, som svarer til det længste tidsrum, hvori magnsinet aar om andet maa

- paaregnes brukt. Avgjørelsen kan træffes for hele reguleringstiden eller foreløbig for 10 aar og derefter endelig for resten av tiden.
2. Den avgift, som tilfalder staten, oplægges til et for det hele land fælles fond, som anvendes efter nærmere bestemmelse av Stortinget:

Avgiften til amts-, herreds- og bykommunerne fordeles mellem disse indbyrdes efter bestemmelse av Kongen for 10 aar ad gangen.

Avgiften avsettes særskilt for hver kommune til et fond, som anvendes efter bestemmelse av amtstinget eller kommunestyret.
 3. Avgiften, hvorav svares 6 pct. rente fra forfald, paahviler de enkelte vandfalds- eller brukseiere. Pligten til at erlægge avgiften indtræder, efterhvert som den ved reguleringen indvundne vandkraft tages i bruk. Er koncessionen meddelt en brukseierforening, er denne ansvarlig for de avgifter, som paahviler dens medlemmer.
 4. Nærmere bestemmelser om avgiftens erlæggelse og om kontrol med vandforbruket blir, forsaavidt de ikke er fastsat av Kongen, med bindende virkning for hvert enkelt tilfælde at gi av vedkommende regjeringsdepartement efter indstilling fra vasdragskommissionen. Avgiften har samme pantesikkerhet som skatter på fast eiendom og kan inddrives paa samme maate som disse.
 5. En del av avgiften kan betinges forskudsvis erlagt, saasnt arbeidet paabegyndes. Den blir ikke i noget tilfælde at tilbakebetale.
 6. Under særegne omstændigheter kan Kongen eller, forsaavidt det gjælder de i § 7 omhandlede reguleringer, Stortinget for et bestemt tidsrum nedsætte eller eftergi avgiften.
 7. Kongen kan helt eller delvis fritta for avgift vandfald, som utnyttes av norske kommuner til deres eget behov eller til indvaanernes forsyning med kraft til lys, varme, gaardsdrift, haandverk eller smaaindustri. Saadan fritagelse kan ogsaa tilstaaes, naar kommunen gaar ind paa at levere kraft paa lempelige vilkaar til en eller flere nabokommuner.

§ 12. Foruten betingelser efter §§ 10 og 11 skal der i reguleringskoncessionen fastsættes betingelser overensstemmende med følgende grundregler:

1. Arbeidet maa paabegyndes inden en frist av 2 aar, efterat koncessionen er git, og fuldføres inden en yderligere frist av 5 aar. Under særlige omstændigheter kan dog disse frister forlænges. I fristene medregnes ikke den tid, som det paa grund av overordentlige tildragelser (vis major), streik eller lockout har været umulig at utnytte.
2. Arbeidet skal saavidt mulig utføres ved funktionærer og arbeidere, som har norsk indfødsret eller statsborgerret. Dog kan, hvis ikke offentlige hensyn taler derimot, ogsaa fremmede arbeidere tillates benyttet, naar de har hat fast bopæl her i riket i det sidste aar.

Likesaa bør norsk arbeide, norsk forsikring og norsk materiel fortrinnsvis benyttes. De nærmere regler om anvendelsen av denne bestemmelse indtages i koncessionen.

3. Arbeiderne maa ikke paalægges at motta varer istedenfor penger som vederlag for arbeide eller paalægges nogen forpligtelse med hensyn til indkjøp av varer (herunder dog ikke sprængstof, verktøi og andre arbeidsmaterialer). Verktøi og andre arbeidsredskaper, som utleveres arbeiderne til benyttelse, kan bare kræves erstattet, naar de bortkastes eller ødelægges, og da alene med deres

virkelige värddi, berögnat efter hvad de har kostat verket, med rimelig fradrag för slitage paa utleveringstiden. Hvis koncessionären holder handelsbod för sina arbetare, skal nettoöverskuddet efter reviderat årsregnskap användes til almennyttig öiemed för arbetarne. Användelsen fastsättes efter samråd med öfver arbetarne öpnämnt utvalg, som i tilfælde av tvist kan förlange saken förelagt vedkommende regjeringsdepartement til avgjørelse. Det bör paalægges koncessionären at rette sig efter de bestemmelser, som vedkommende regjeringsdepartement gir til motarbeidelse av drukkenskap og smughandel med berusende drik blandt den befolkning, som er knyttet til anlægget. Endvidere bör det paalægges koncessionären at være ansvarlig för, at hans kontraktörer opfylder sine forpliktelse overfor arbeiderne ved anlægget.

4. Naar koncessionen antages at foranledige en større samling av anlägsarbetare, bör det paalægges koncessionären ved arbeidets paabegyndelse at sørge för midlertidig forsamlingslokale til bruk för arbeiderne og den övrige til anlægget knyttede befolkning. Det bör ogsaa paalægges koncessionären at stille et passende belöp til raadighet til almindennende virksomhet blandt arbeiderne og til geistlig betjening efter Kirkedepartementets nærmere bestemmelse.

Videre bör det paalægges koncessionären efter nærmere bestemmelse av medicinalstyrelsen att skaffe arbeiderne den til enhver tid nödvendige lægehjælp ved fastboende læge og at holde et för öiemedet tjenlig sykehus med isolationslokale og tidsmæssig utstyr.

Likeledes kan det paalægges koncessionären att erstatte det offentlige utgiftene ved forsterket politiösyn.

5. Naar omständighetene gjør det paakrævet eller ønskelig, bör det paalægges koncessionären paa rimelige vilkaar og uten beregning av nogen fortjeneste at skaffe arbeiderne og funktionærene sundt og tilstrækkelig husrum og tomter til bygning av egne hjem med veier, vand, kloak og elektriske lysanlæg samt grund til forsamlingslokale med læseværelse m. v., til lokale för kooperativ eller anden handelsvirksomhet og lignende — alt efter nærmere bestemmelse av vedkommende regjeringsdepartement.

Koncessionären er ikke uten vedkommende regjeringsdepartements samtykke berettiget til i anledning av arbeidstvistigheter at opsi arbeiderne fra bekvemmeligheter eller hus, leiet hos ham. Uenighet om, hvorvidt opsigelse skyldes arbeidstvist, avgjøres med bindende virkning av departementet.

I tilfælde av salg av hus eller ubebygget tomt skal koncessionären sørge för at indta i hjemmelsbrevet bestemmelse om, at der fremtidig ikke skal kunne beregnes større husleie end, at den dækker forrentning av kapitalen, utgifter til vedlikehold, skatter, avgifter og tilsyn samt passende amortisation. Tilsvarende regler skal gjælde, hvis bygsel eller tomteleie benyttes istedenfor salg. I tilfælde av tvist om leiens størrelse fastsättes denne av husleienævnden, hvis saadan findes, men ellers av amtmanden.

Naar koncessionen antages at ville medføre en bymæssig bebyggelse eller en større samling av mennesker, bör det paalægges koncessionären at bekoste utarbeidet utkast til reguleringsplan og indsende denne till vedkommende regjeringsdepartement gjennom de stedlige myndigheter. Ved regulerings fastsettelse kan departementet förlange avstaat av koncessionären uten vederlag grund til offentlige veier og gater — baade i og utenfor det regulerte strök —

samt grund til opførelse av bygninger til skoler, kirke, post, telegraf, toldbod, retlokale og fængsel.

Likeledes kan det paalægges koncessionären efter Kongens nærmere bestemmelse at avstaa til vedkommende kommune, efter indkjøpspris med tillæg av renter og øvrige utgifter, koncessionären tilhørende ubebygget grund, som han ikke har eller antages at faa bruk for til sin bedrift, og som ansees skikket til bebyggelse eller andre kommunale formaal utenfor de, som er betinget i foregaaende led. Saafremt der ikke opnaaes enighet om overdragelsessummen, skal den fastsættes ved skjøn paa grundlag av foranstaaende bestemmelser.

Kommunen kan ikke uten tilladelse av Kongen sælge nogen del av den saaledes erhvervede grund.

6. Det bør paalægges reguleringsanlæggets eier helt eller delvis at erstatte utgiftene til vedlikehold og istandsættelse av offentlige veier, broer og kaier, hvor disse utgifter antages at bli særlig øket ved anlægsarbeidet. Veier, broer og kaier, som koncessionären anlegger, skal stilles til fri avbenyttelse for almenheten, forsaavidt departementet finder, at dette kan ske uten væsentlig ulempe for anlegget.
7. Der skal som regel paalægges vandfaldseiere, som gjør bruk av det ved reguleringen indvundne driftsvand, pligt til for reguleringsanlægget, kraftanlægget og sine bedrifter at opsamle et fond til sikring for vedkommende fattigkommune overensstemmende med de regler, som i lov om fattigvæsendet av 19 mai 1900, kap. 4, er git om bergverker.

Likeledes bør det paalægges koncessionären at avsætte et fond til sikring av vedkommende kommunes (eller kommuners) utgifter til understøttelse av de ved reguleringsanlæggets utførelse beskjeftigede arbeidere og deres familier. Fondet forvaltes av det offentlige. Den del av dette fond, som ikke medgaar hertil, overgaar til et for det hele land eller visse dele av landet fælles fond, som fortrinsvis skal tjene til sikring for kommunerne, men som ogsaa skal kunne benyttes til andre formaal til bedste for arbeiderne, alt efter nærmere regler som Kongen gir. Paa samme maate skal forholdes med det først nævnte fond, hvis det senere ved lov blir bestemt.

8. Hvor et efter stedforholdene betydelig areal dyrket eller dyrkbar jord eller beitesland ved regulering sættes under vand eller lider skade, bør det paalægges koncessionären at indbetale til kommunen et passende beløp, som avsættes til et fond, hvis renter efter nærmere bestemmelse av herredsstyret anvendes til fremme av jordbruket i distriktet. Fondets kapital kan ikke røres uten samtykke av Kongen.
9. Er nydverdige grundstykker eller rettigheter til gjennomførelse av reguleringen av koncessionären eller av nogen av dennes nærmeste forgjængere erhvervet for en pris, som maa antages at ha staat i aapenbart misforhold til værdien, kan der sættes betingelser sigtende til at skaffe de tidligere eie eller rettighetshavere et tillæg til kjøpesummen en gang for alle eller som aarlig avgift eller godtgjørelse i anden form.
10. Anlæggets utførelse saavel som dets senere vedlikehold og drift skal være undergit offentlig tilsyn, og utgiftene herved utredes av anlæggets eier.
11. Ved damanlægget kan der træffes militære foranstaltninger for sprængning i krigstilfælde, uten at anlæggets eier har krav paa godtgjørelse eller erstatning

for de herav följande ulemper eller inskränkningar med hensyn til anläggget eller dets benyttelse. Anlägggets eier maa uten godtgjørelse finde sig i den bruk av anläggget, som sker i krigsøiemed.

12. Reguleringsdammer skal manøvreres overensstemmende med et reglement, som Kongen paa forhaand utfærdiger. En norsk statsborger, som vedkommende departement godtar, skal forestaa manøvreringen. Hvis avgjørende grunde er til hinder for at fastsette reglementet samtidigt med koncessionen, bør det gjøres snarest mulig derefter og i ethvert fald, før ekspropriationsskjøn paa-begyndes.

Før reglementet utfærdiges, skal vedkommende kommunestyre og saavidt mulig andre interesserte, saasom fællesfløtningsforeningers styre, fiskeristyrer og fiskeriforeninger, dampskibsselskaper o. lign., ha faat adgang til at uttale sig. Paa samme maate forholdes, saafremt det senere skulde findes paakrævet at gjøre forandringer i reglementet.

13. Reguleringsanlæggets eier skal efter nærmere bestemmelse av departementet utføre de hydrologiske iagttagelser, som i det offentliges interesse findes paa-krævet, og stille det indvundne materiale til disposition for det offentlige. Ved damanlæg skal den tillatte opdæmningshøide og i tilfælde den tillatte laveste tapningsgrænse betegnes ved et fast og tydelig vandstandsmerke, som det offentlige godkjænder. Kopier av alle karter, som koncessionæren maatte la opta i anledning av anlægget, skal tilstilles Norges Geografiske Opmaaling med oplysning om, hvordan maalingene er utført.
14. Eieren skal uten vederlag for det utførte anlæg finde sig i enhver yderligere regulering i vedkommende vasdrag, som ikke forringer den tillatte regulerings effekt, og han skal vederlagsfrit avgi fornødent driftsvand til mulige senere kanalanlæg for statens regning.
15. Det skal i koncessionen paalægges de vandfalds- og brukseiere, som benytter sig av det ved reguleringen indvundne driftsvand, at avgi til den kommune, hvor kraftanlægget er beliggende, eller andre kommuner, derunder ogsaa amts-kommuner, efter departementets bestemmelse, efterhvert som utbygning sker, indtil 10 pct. av den for hvert vandfald indvundne økning av kraften beregnet efter reglerne i § 11 post 1, jfr § 3.

Fordelingen av kraften mellem kommunerne bestemmes av vedkommende regjeringsdepartement.

Kommunerne kan nyttiggjøre sig den kraft, som saaledes avgives til dem paa den maate, de finder hensigtsmæssig.

Der kan ogsaa forbeholdes staten ret til at erholde indtil 5 pct. av den saaledes økede kraft. Staten kan overdra sin andel helt eller delvis til kommuner. I særlige tilfælde kan der fastsettes en høiere grænse for avgivelse av kraft baade til kommuner og til staten.

Hvis koncession i henhold til § 10 post 2, andet led, er git paa ubegrænset tid, kan, naar 30 aar er forløpet fra koncessionens meddelelse, de kommuner, hvis interesser berøres av reguleringen, uanset den i koncessionen betingede procent for kraftavgivelse og uten hinder av den foran fastsatte begrænsning med Kongens samtykke kræve avgit yderligere kraft saavidt fornødent til at dække deres eget behov eller til at forsyne deres indvaanere med kraft til lys, varme, gaardsdrift, haandverk eller smaaindustri.

Kraften avgives i den form, departementet bestemmer. Kræves den avgit i anden form end den produceres, pligter koncessionæren paa departementets forlangende at bygge sit anlæg saaledes, at kraftens omformning og avgivelse ikke unødigt fordyres for mottageren. Saadant forlangende maa fremsættes inden 6 maaneder efter koncessionens datum.

Elektrisk kraft uttages efter departementets bestemmelse i kraftstationen eller fra fjernledningen eller fra ledningsnettet, vad enten ledningene tilhører reguleringsanlæggets eier eller andre. Foraarsaker kraftens uttagelse av ledningene økede utgifter, bæres disse av den, som uttar kraften, enten dette er staten eller en kommune. Avbrytelse eller indskrænking av leveringen, som ikke skyldes hvis major, streik eller lockout, maa ikke ske uten departementets samtykke.

Kraften skal leveres efter en maksimalpris beregnet paa at dække produktionsomkostningene — deri indbefattet 6 pct. rente av anlægskapitalen — med tillæg av 20 pct. Hvis prisen beregnet paa denne maate vil bli uforholdsmæssig høi, fordi bare en mindre del av den kraft, vandfallet kan gi, er tat i bruk, kan dog kraften istedet forlanges avgit efter en maksimalpris, som svarer til den gjængse pris ved bortleie av kraft i distriktet. Maksimalprisen fastsættes ved overenskomst mellem vedkommende departement og koncessionæren eller i mangel av overenskomst ved skjøn. Det kan betinges, at fastsættelsen skal revideres til bestemte tider. Hvis eieren leier ut kraft, og kraften til kommune eller stat kan uttages fra kraftledning til nogen av leietagerne, kan kommunen eller staten i ethvert tilfælde forlange kraften avgit til samme pris og paa samme vilkaar som leierne av lignende kraftmængder under samme forhold.

Koncessionen bør i alle tilfælde indeholde nærmere bestemmelse om det varsel, kraftanlæggets eier har krav paa, før kraften uttages. Betinges der avgivelse av mere kraft end 15 pct., bør der fastsættes en bestemt tidsfrist, inden vilken avgivelse av de overskytende kraftmængder maa forlanges. Senere avgivelse av disse overskytende kraftmængder saavel som avgivelse av den ovenfor i andet led omhandlede kraft til kommuner utover det i koncessionen betingede kan bare kræves, efterhvert som kraft blir ledig. De nærmere regler om denne kraftavgivelse fastsættes av departementet.

Pligten til at avgi kraft efter denne lov gjælder ikke for de vandfald, for hvilke en lignende forpligtelse er eller blir fastsat i henhold til lovgivningen om erhvervelse av vandfald, bergverk m. v.

16. For opfyldelsen av de forpligtelser, som ved anlægget eller dets drift paadrages overfor andre, og for overholdelsen av de koncessionen fastsatte betingelser skal der stilles saadan sikkerhet, som departementet bestemmer efter indstilling fra vasdragskommissionen.
17. For overtrædelse av de i loven fastsatte eller i koncessionen indtagne bestemmelser skal der som regel fastsættes en tvangsmulkt, som enten paaløper, indtil forholdet er bragt i orden, eller forfalder for hver overtrædelse. Tvangsmulkten kan inddrives ved utpantning.
18. Der skal endvidere være adgang til i reguleringskoncessionen at fastsætte de yderligere betingelser, som i anledning av reguleringsforetagendet i hvert enkelt

tilfælde maatte findes paakrævet av almene hensyn eller til varetagelse av berettigede private interesser.

19. Det skal paalægges reguleringsanlæggets eier at underkaste sig de bestemmelser, som til enhver tid maatte bli truffet av vedkommende regjeringsdepartement til kontrol med overholdelsen av de opstillede betingelser. Departementet kan til utøvelsen av denne kontrol ansætte en kontrolør, som overensstemmende med en av departementet utfærdiget instruks skal ha adgang til de kontrolmidler, som anses nødvendige, Om berettigelsen av kontrolørens forlangender med hensyn til kontrollen kan eieren kræve departementets avgjørelse. Overfor uvedkommende pligter kontroløren at bevare taushet om det, som blir ham bekjendt. Hans godtgjørelse fastsættes av departementet og skal erstattes det offentlige av reguleringsanlæggets eier. Ansættes der en fælles kontrolør for flere anlæg eller for visse dele av landet, kan det paalægges det enkelte anlæg at betale en viss avgift til dækning av utgiftene ved kontrollen.
20. Kongen kan, naar det gjælder vandfald, som antages ved regulering ikke at kunne utbringes til mer end 1,000 naturhestekræter, fritta for vilkaarene i §§ 10—12, naar kraften utnyttes til eierens eget behov for lys, varme, gaardsdrift, haandverk eller smaaindustri eller bortleies til andre paa lempelige vilkaar i samme øiemed.

§ 13. Hvis der til iverksættelse av en regulering maa forfoies over indsjø, som ikke i sin helhet er undergit eiendomsret, skal koncessionen endvidere gjøres betinget av, at der til staten erlægges en godtgjørelse en gang for alle av indtil 3 kroner for hver ved indsjøens regulering indvunden naturhestekraft, beregnet efter reglerne i § 11 post 1, jfr § 3.

Denne godtgjørelse gaar ind i det samme fond som de aarlige avgifter efter § 11 post 1. Den kan efter bestemmelse av Stortinget helt eller delvis overdrages til de kommuner, hvis interesser berøres av indsjøens regulering. Fordelingen mellem kommunerne indbyrdes fastsætter Kongen. Reglerne i § 11 post 3, 4, 5 og 7 faar tilsvarende anvendelse paa den her omhandlede godtgjørelse.

§ 14.

1. Reguleringskoncessionen skal tinglyses i de tinglag, hvor anlægget er beliggende. Vedkommende regjeringsdepartement kan bestemme, at et utdrag av koncessionen skal tinglyses som heftelse paa da eiendomme eller bruk i vasdraget, for hvilke reguleringen kan medføre forpligtelser. -
2. Reguleringskoncessionen kan ikke overdrages. Det utførte reguleringsanlæg eller andel deri kan ikke avhændes, pantsættes eller gjøres til gjenstand for arrest eller utlæg uten i forbindelse med vandfald i samme vasdrag nedenfor anlægget.
3. Naar anlægget gaar over til staten, skal departementet la en meddelelse herom tinglyse.
4. Alle heftelser, som hviler paa anlægget, falder bort, naar det i henhold til reguleringskoncessionen gaar over til staten. Hvis ogsaa ældre reguleringsanlæg i henhold til § 10 post 3, skal overgaa till staten, maa, forinden koncessionen meddeles, ældre pantheftelser, servituter av væsentlig betydning, leierettigheter o. l. heftelser fjernes eller vike prioritet for de i koncessionen paalagte forpligtelser, derunder ogsaa mulkter efter § 12 post 17.

§ 15.

1. Naar staten utfører vasdragsreguleringar i henhold til denne lov, eierne av de vandfald og bruk, som vil benytte det driftsvand, som indvindes ved reguleringen, forpligtet til att underkaste sig de betingelser, som Kongen med Stortingets samtykke fastsætter.
2. Det samme gjælder, naar et reguleringsanlæg — eller andel i reguleringsanlæg efter § 10 post 2 — gaar over til staten i henhold til en meddelt reguleringskoncession.
3. Avgifter, som i de post 1 og 2 nævte tilfælde paalægges for benyttelsen av det indvundne driftsvand, forrentes med 6 procent fra forhold, har samme pantsikkerhet som skatter paa fast eiendom og kan inddrives paa samme maate som disse.

§ 16.

1. Naar vasdragsregulering skal utføres for statens regning, eller naar koncession til vasdragsregulering er git i henhold til denne lov, pligter enhver mot erstatning efter skjvnes at avstaa den for anlægget nødvendige grund, bebygget eller ubebygget — herunder indbefattet veigrund, grus- og stentak, ældre reguleringsanlæg m. v. — og at taale de eiendomsbyrder og finde sig i den skade eller indskrænkning, som reguleringen maatte medføre for eiendom eller eiendomsherligheter — alt i overensstemmelse med den plan, som er vedtat av statsmyndighetene eller fastsat i koncessionen.

Eiere og rettighetshavere ved et reguleringsbassæng kan efter bestemmelse av Kongen stævnes til ekspropriationsskønnet paa den maate, som er foreskrevet for almenningssaker i lov av 9 juli 1851 § 1, dog saaledes, at stevningen tillike opslaaes paa bekvemme steder og bekjendtgjøres i et eller flere av de mest utbredte lokale blade i distriktet.

2. Erstatningen skal bestemmes under den forutsætning, at anlægget blir stedsevarende.
3. Ved bestemmelse av erstatningen forhøies det beløp, vartil skjønnet ansætter værdien av de avstaaede, og det, som ellers er gjenstand for erstatning, med et tillæg av 25 procent.
4. Hvis der ikke blir at erlægge godtgjørelse i henhold til § 13 og den samlede erstatning, som tilfalder grundeierne og rettighetshaverne ved et reguleringsbassæng, naar tillægget efter post 3 regnes med, eller som vilde ha tilfaldt dem under forutsætning av, at de alle skulde hat erstatning efter nærværende paragraf, ikke utgjør mindst 1 krone for hver ved reguleringen av bassænget indvundet naturhestekraft, beregnet efter reglerne i § 3, skal dog skjønnet forøke tillægget for enhver grundeier og rettighetshaver ved bassænget med indtil en saa stor procent, at erstatningen i alt svarer til det nævnte beløp for hver indvundet naturhestekraft. Det antal naturhestekræfter, som indvundes, fastsættes av departementet efter uttalelse fra vasdragskommissionen. Erlægges der for nogen del av grunden eller rettighetene ved bassænget ikke erstatning efter denne paragraf, skal det fastsættes ved skjøn, hvor stor erstatning der skulde være erlagt for denne eller disse dele, i tilfælde av at reglerne i post 1—3 skulde være anvendt, forsaavidt det anses fornødent for at avgjøre, om nærværende bestemmelse skal komme til anvendelse.
5. Ved skjønnet skal alle erstatninger for avstaaelse av og skade paa eller ulempe

for fast eiendom — med tillägget efter post 3 — särskilt for hver eiendom fastsättes som en aarlig avgift, hvis ikke eiendommen i sin helhet eller for en væsentlig del blir avstaat, eller skjønnets finder, at andre særlige grunde taler imot det. Denne regel gjælder dog ikke for de eiendomme, hvor skadan — værdsat og beregnet paa denne maate — vilde utgjøre mindre end 20 kroner aarlig. Naar den erstatningsberettigede forlanger det, skal erstatningen altid fastsættes som en aarlig avgift, hvis ikke eiendommen i sin helhet blir avstaat.

Avgiften skal være en fra eiendommen uadskillelig herlighed og kan ikke særskilt overdrages, pantsættes eller gjøres til gjenstand for arrest eller utlæg. Blir eiendommen delt, følger hele avgiften hovedbruket.

Naar fravikelseskjendelse er avsagt eller ekspropriation iøvrig iverksat, skal skjønnets administrator for anlægseierens regning besørge tinglyst en avskrift av forretningen, forsaavidt angaar de aarlige avgifter. Avgiften blir anmerke for hver enkelt eiendom paa dens folium i panteregistret.

Til sikkerhet for avgiften, som erlægges aarlig til hver enkelt erstatningsberettiget, skal eieren av reguleringsanlægget deponere hos vedkommende departement en kontrabok med autorisert sparebank, lydende paa det 25-dobbelte beløp. Dersom dette beløp maa røres, kan departementet straks forlange indbetalt, hvad der behøves for at fylde beløpet.

Naar et reguleringsanlæg blir statens eiendom ved koncessionstidens utløp eller gjennom indløsning efter § 10, tilfalder beløpet staten med forpligtelse til fremtidig at erlægge avgiftene.

6. Naar ekspropriationsskjøn i henhold til en reguleringskoncession ikke er paa stevnt inden 1 aar fra resolutionens avgivelse, kan reguleringen ikke fremmes uten ny koncession. Likeledes bortfalder adgangen til ekspropriation, naar avstaaelse ikke er forlangt inden 1 aar, efterat endelig skjøn er holdt. Ekspropriation kan da først iverksættes efter nyt skjøn i henhold til ny koncession. Ogsaa staten maa opta nyt skjøn, hvis den ikke har forlangt avstaaelse inden 1 aar efter det endelige skjøn.
7. Blir ekspropriation efter endelig ekspropriationsskjøn ikke iverksat, skal den, som har optat skjønnets, foruten de efter § 20 ilagte omkostninger betale de grundeiere og rettighetshavere, som efter skjønnets vilde faat erstatning, en godtgjørelse svarende til 5 procent av de tilkjente erstatningsbeløp med tillæg efter post 3 og 4, men ikke i noget tilfælde mer end 1000 kroner til en enkelt grundeier eller rettighetshaver.

§ 17. Naar en vasdragsregulering i henhold til denne lov paafører omliggende eiendomme værdiforringelse, skal den andel av eiendommenes matrikelskyld, som svarer til værdiforringelsen, sættes i særskilt samlet skyld for hvert herred og henlægges til anlægseierens reguleringsret. Omkostningene ved skylddelingsforretningen betales av reguleringsanlæggets eier.

§ 18. Kongen kan tillate eieren av den ene side i et vasdrag at benytte hele den vandkraft, som er indvundet ved reguleringen, hvis eieren av den motsatte side ikke har tat del i reguleringen, og saalænge han ikke ønsker at benytte sin del av vandkraften.

Den førstnævnte eier pligter i saa fald at betale avgift efter § 11 post 1 og § 13 ogsaa for den benyttede del av den anden eiers vandkraft. Desuten pligter han at betale til reguleringsanlæggets eier en aarlig godtgjørelse, som i tvisttilfælde

fastsättes av departementet efter instilling fra vasdragskommissionen. Likesaa pligter han i de tilfælde, som omhandles i § 15, at utrede de avgifter, som blir paalagt for benyttelsen av det invundne driftsvand. Derimot pligter han ikke at betale nogen erstatning til eieren av vandkraften for benyttelse av denne, men bare for den skade eller ulempe, som voldes ham.

§ 19. Reguleringsanlæggets eier pligter at træffe saadanne anordninger ved anlægget og tilfælde i vasdraget nedenfor dette samt at avgi vand i saadan utstrækning, at den almindelige færdsel og fløtning forulempes saa litet som mulig ved reguleringen. Spørsmålet om, hvilke forføininger han skal træffe, avgjøres i tilfælde av tvist ved skjøn.

Skade eller ulempe for færdselen eller fløtningen, som ikke paa denne maate avhjelpes, blir at erstatte overensstemmende med § 16.

§ 20.

1. I reguleringskoncessionen eller beslutningen om regulering for statens regning kan det bestemmes, at skjøn og overskjøn i henhold til denne lov skal avgives av skjønsmænd, som Kongen særskilt opnævner. Lignende bestemmelse kan Kongen ogsaa senere træffe, dersom begjæring fremsættes av nogen interessert, før skjønsmænd er opnævnt på sedvanlig maate.

Kongen fastsætter i tilfælde mændenes antal, som altid skal være et ulike tal og ikke mindre end 5 ved underskjøn og 7 ved overskjøn.

Ellers skal mændenes antal ved skjøn, som avholdes i henhold til denne lov, være 3 ved underskjøn og 5 ved overskjøn. Naar det gjælder skjøn av større omfang, kan dog den embedsmand, som har opnævnelsesmyndigheden, opnævne henholdsvis 5 og 7 mænd.

I skjønnene bør som regel kjendskap til saadanne jordbruksforhold, som er av særlig betydning i vedkommende distrikt, være fortrinsvis repræsenteret.

Naar mændenes godtgjørelse fastsættes av forretningens bestyrer efter sportelovens § 91, er den gjenstand for revision og kan forandres av vedkommende regjeringsdepartement.

2. Omkostningene ved skjøn og overskjøn i henhold til denne lov skal utredes av den, som ønsker at utføre reguleringsforetagendet, eller som iverksætter dette. Naar skjønnet ikke er forlangt av ham, kan dog forretningens bestyrer frit ham for at utrede ved underskjøn indtil en fjerdedel og ved overskjøn indtil halvdelen av omkostningene, saafremt skjønsmændene enstemmig finder forlangendet omvedkommende skjøn aapenbart ubeføiet.

Under omkostningene indgår efter nærmere bestemmelse av skjønforretningens bestyrer nødvendige utgifter til teknisk og juridisk bistand for de indstevnte. Ved bedømmelsen av utgiftenes nødvendighet skal han ha for øie, at der til varetagelse av likeartede interesser, som ikke staar i strid, i almindelighet bør benyttes samme tekniske eller juridiske bistand for flere eller alle interesserte.

3. Reglerne i lov av 10 mai 1860 §§ 1—4 kommer ogsaa til anvendelse paa skjøn i henhold til denne lov, forsaavidt dertil er anledning. Dog skal fristen for begjæring om overskjøn og ankefristen til Høiesteret være 6 uker.

§ 21.

1. Hvis staten ikke vil overta et reguleringsanlæg ved utløpet av den tid, som er fastsat i koncessionen, og der heller ikke opnaaes enighet om ny regulerings-

koncession, pligter eieren efter forlangende av vedkommende regjeringsdepartement at fjerne anlægget.

2. Ellers maa et reguleringsanlæg, som er utført med koncession i henhold til denne lov, ikke nedlægges uten tilladelse av Kongen. Har Stortinget samtykket i utførelsen av anlægget, maa dets samtykke ogsaa indhentes til nedleggelsen.
3. Ved nedleggelse av anlægget er eieren forpligtet til at træffe saadanne forføjninger, som det offentlige forlanger, for at avverge fare eller skade for omgivelserne og for eiendomme ovenfor og nedenfor anlægget.
4. For skade eller ulempe, som forvoldes ved nedleggelsen, pligter reguleringsanlæggets eier at betale erstatning efter skjøn.

§ 22. Vasdragskommissionens erklæring skal indhentes angaaende de reguleringsanlæg, til hvis utførelse der søkes koncession i henhold til denne lov, eller som staten selv vil utføre.

§ 23. Efter ansøgning fra den, som vil foreta en regulering, hvortil der ikke utkræves koncession efter denne lov, kan Kongen bestemme, att forskriftene i § 9 post 3—8 skal gjælde i forholdet mellem den, som utfører reguleringen, og de vandfalds- og brukseiere, som ved reguleringen tilføres mere driftsvand.

§ 24. For vasdrag, som danner grænse mot naborike, gjælder ikke denne lov. Dog kan Kongen for Norges vedkommende tillægge de av lovens bestemmelser, som dertil findes egnet, gyldighet ogsaa for et saadant vasdrag.

§ 25.

1. Bestemmelserne i lov om vasdragenes benyttelse m. v. av 1 juli 1887 §§ 7, 14, 15, 16, 25, 26, 29, 30, 65, 66 og 69 kommer ikke til anvendelse paa foretagender, som omfattes av denne lov.
2. Forøvrig kommer vasdragslovens bestemmelser til anvendelse, forsaavidt de ikke strider mot denne lov.

§ 26.

1. Denne lov træder i kraft straks.
2. Lov om vasdragsreguleringer i industrielt oiemed av 4 august 1911 med ændringslov av 20 februar 1913 ophæves.
3. Paa reguleringsanlæg, som allerede er utført, eller som iverksættes med hjemmel av tidligere meddelt koncession, eller som er lovlig paabegyndt før denne lovs ikrafttræden, kommer den tidligere gjældende lovgivning fremdeles til anvendelse, saalænge anlægget ikke er overtat av staten.